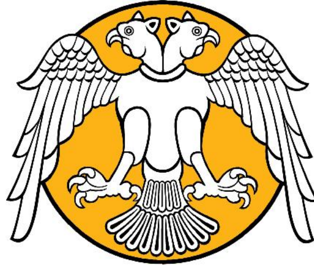
D.2

ISSN: 1302-4191

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU

SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU DERGİSİ

HAKEMLİ DERGİ



Cilt: 16 Sayı:1
KONYA 2013

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi ulusal, yaygın, süreli, hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen makaleler hakem değerlendirmesine gider, kabul edilmesi hâlinde yayımlanır.

Yayım Periyodu: Dergimiz bahar ve güz olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır.



SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU
SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU DERGİSİ
Yıl: 2013 Cilt: 16 Sayı: 1

SAHİBİ
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Adına
Yüksekokul Müdürü Prof. Dr. Süleyman KARAÇOR
ISSN: 1302-4191

•
İLETİŞİM
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
Alâeddin Keykûbat Yerleşkesi Selçuklu, 42079-KONYA
Telefon: +90 332 241 00 58 - Belgeç / Faks: +90 332 241 00 60
Web: http://www.sbmyo.selcuk.edu.tr
e-mail: sosbilmyo@selcuk.edu.tr; sbmyodergi@gmail.com
Baskı: SÜ Basımevi / 0332 241 18 44
•

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU DERGİSİ YAYIM İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Makale başlığı kısa ve açık olmalı, küçük harflerle 18 punto büyüklüğünde yazılmalı ve ortalanmalıdır.

2. Yazarların isimleri 10 punto büyüklüğünde eğik ve sağa dayalı olarak yazılmalıdır. Yazarların adresleri *,**, vs. biçiminde dipnot olarak ve kısaltma yapılmadan belirtilmelidir. Yazar adı ya adları, kapak sayfasında yer almalıdır. Kapak sayfasında ayrıca, yazarın akademik unvanı ve çalıştığı kurumun adı, adresi, iş ve cep telefonu, faks numarası ve e-posta adresi de bulunmalıdır.

3. Yazar isimlerinden sonra iki satır boşluk bırakılarak satır başı yapılmadan 10 punto büyüklüğünde "**Özet:**" kelimesi ve devamına 200 kelimeyi aşmayacak şekilde makalenin ana noktalarını belirten özeti yapılmalıdır. Özetten sonra bir satır boşluk yapılarak yine satır başı yapılmadan "**Anahtar Kelimeler:**" ve devamına virgülle ayrılmış en fazla 6 tane anahtar kelime yazılmalıdır. Anahtar kelimelerden sonra bir boşluk bırakılarak ortalanmış şekilde makalenin İngilizce başlığı yazılmalıdır ve bir satır boşluk bırakıldıktan sonra Türkçe özet ve anahtar kelimelere benzer şekilde "**Abstract:**" ve "**Key Words:**" kısımları yazılmalıdır. İngilizce yazılmış makalelerde benzer işlemlerin tersi yapılır.

4. MS Word programında, Times New Roman 11 punto, 14 nk satır aralığıyla yazılmalıdır. Yazılar ortalama 10.000 kelimeyi geçmemelidir. Makaleler PC uyumlu Microsoft veya "doc" uzantılı belge oluşturmaya elverişli herhangi bir kelime işlem programında yazılmalıdır. Eski harfli metinler için özel bir yazı karakteri kullanılmış ise belgeyle birlikte söz konusu karakterler de gönderilmelidir.

5. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar ve alıntılar **italik harflerle ve tırnak içinde** verilmeli; beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın iki yanından 1 cm içeride, blok halinde, 14 nk satır aralığıyla ve 11 punto ile yazılmalıdır. İmlâ ve noktalama açısından makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında Türk Dil Kurumu'nun **İmlâ Kılavuzu** esas alınmalıdır.
6. Bütün bölümler ve alt bölümler numaralanmalıdır.

7. Fotoğraf, plan, harita ve çizimler: Metin içinde kullanılan fotoğraf, plan, harita vb. materyallerin ".jpg/.tiff" uzantılı kayıtları gönderilecek dokümanlara eklenmelidir. Bu tür belgelerin baskı tekniğine uygun çözünürlükte (en az 300 piksel) ve sayfa alanını aşmayacak büyüklükte olmasına dikkat etmeli, ayrıca birden fazla olması halinde numaralandırılmalı ve başlık eklenmelidir. (Resim

1; Harita 1;Tablo, Figür 1, vb.) Metin için parantezle atıfta bulunulan resim, harita veya diğer ekler makalenin sonuna eklenmelidir.

8. Kaynaklar metin içinde yazar soyadı ve tarih belirtilerek verilmeli ve makalenin sonunda alfabetik olarak ve aynı yazar içinse kronolojik olarak yazılmalıdır. Metin içinde kaynak cümlenin başında veya içinde verilecekse yazarın soy ismi İnalcık(1982) şeklinde, cümlenin sonunda verilecekse (İnalcık, 1982, 25) şeklinde belirtilmelidir. Eğer kaynaklarda yazar sayısı iki ise Semiz ve Akdağ (2011, s.15) şeklinde, yazar sayısı ikiden fazlaysa ilk yazarın soyadına göre Semiz ve diğ. (2011, s.20) şeklinde belirtilmelidir. Aynı yazara ait ve aynı yıl içinde Yayımlanmış kaynaklar, Semiz (1995a), Semiz (1995b) şeklinde belirtilmeli, kaynakların açık künyesi makalenin sonuna eklenmelidir.

   Kitaplar için klasik dipnot örneği kullanılacaksa:
   Kemal H. Karpat, Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, (Çev. Recep Boztemur), İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.100-105,110.

   Makaleler için dipnot örneği:
   Suat İlhan, *"Türk Çağdaşlaşması",* Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/19, Kasım 1990, s.7.

   Tezler için dipnot örneği:
   Atilla Sandıklı, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci, (İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarih Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007, s.134,137. şeklinde olmalıdır.

9. Dergiye Yayımlanmak üzere gönderilen yazıların, daha önce başka bir Yayım organında Yayımlanmamış olması ya da aynı Yayım için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir. Daha önce akademik alanda ulusal ya da uluslar arası nitelikli bilimsel toplantı, kongre, konferans ya da sempozyumda sunulmuş olan bildiriler, başka bir dergi ya da Yayımda Yayımlanmamış olması ve makale formatına ve içeriğine dönüştürülmesi koşulu ile kabul edilebilir ve hakem sürecine alınır.

10. Dergiye gönderilen yazılar, önce yayım kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun bulunanlar, o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından birisi olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü hakeme gönderilir. Olumsuz görüş bildiren hakeme durum hakkında bilgi verilir. Yazarlar, hakemlerin görüş ve önerileri doğrultusunda düzeltmeleri yaparlar. Editör ve Yayım Kurulu gerektiği durumlarda yazıların yazım şekli üzerinde değişiklik yapabilir. Yayıma kabul edilmeyen yazılar iade edilmez; ancak yazarın istemesi halinde bir nüshası elektronik ortamda kendisine verilir.

11. Makalede hakem-hakemler düzeltme istemişlerse, istenen düzeltmelere titizlikle ve ivedilikle tamamlanmalı ve yazının son şeklini düzeltmiş haliyle dergi mail adresine 15 gün içinde göndermeleri gerekir. Düzeltmeler konusuna yeterince uyulmadığı anlaşılırsa bu durum yazara bildirilir. Belirtilen sürede düzeltilmiş olarak geri gönderilmeyen yazılar Yayımlanacaklar listesine alınmaz.

12. Yayım Kurulu tarafından yayımlanması uygun bulunan makalenin telif hakkı Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'na aittir; başka bir yerde yayımlatılamaz. Yazarlara ait telif ücreti ödenmez. Yazar makalesinin yayımlanmasına izin verdiğine dair "Makale Yayın Sözleşmesi"ni imzalayarak posta ile göndermek zorundadır.

13. Yazarlarımız makalelerini **ysemiz@selcuk.edu.tr** veya **sbmyodergi@gmail.com** adresine gönderebilirler.

İÇİNDEKİLER

Kıbrıs; Ulusal Dava, Uluslararası Çıkmaz 1975 - 2004

Cyprus; National Cause, International Struggle 1975 - 2004

İsmail KÖSE[*]

ÖZET

Kıbrıs, Türkiye'nin ulusal davası, aynı zamanda uluslararası çıkmazı... Resmen dile getirilmese de AB üyeliği yolunda önündeki en büyük engel. Ulusal davaları kazanmak için uzun soluklu mücadelelere ihtiyaç vardır. Bu mücadeleler bazen vazgeçilmezlerden vazgeçmeyi gerektirir. Oysa 1974'teki I. ve II. Barış Harekâtları Ada'daki Türkleri Rum mezaliminden kurtarmak, Rumların tüm Ada'ya hâkim olmalarına engel olmak ve Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarını korumak için yapılmıştı. 1974 müdahaleleri gerçekleşmeseydi Rumlar Akritas Planı'nın kademeli uygulaması ile Ada'yı ele geçireceklerdi.

Zaten Rum milliyetçiler ilk denemelerini yaklaşık yüzyıl önce Girit Adası'nı Osmanlı Devleti'nden koparırken yapmış ve amaçlarına ulaşmışlardı. Makarios yönetiminin ihtiraslarına kurban gitmeseydi, bu sefer de başarıya çok yaklaştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar daha sonraki yıllardaki hatalı dış politika yaklaşımları ve uluslararası sistem kasıtlı olarak meşruluğunun altını boşaltmış olsa da, 1974 müdahaleleri Türk dış politika karar alıcıları tarafından mecbur kalınarak yapılmıştı. Garantörlük Antlaşmaları ve Uluslararası Hukuk kuralları çerçevesinde düşünüldüğünde müdahale haklı gerekçelere dayanıyordu. Aksi durumda dünya politikasını dizayn eden aktörlerin Irak'a veya Afganistan'a müdahale etmemeleri gerekirdi. Çünkü bu müdahalelerin hiçbir tanesinin iddia edildiği gibi "liberal intervenionism" ya da "good governance" yaklaşımları ile alakası yoktur.

•

ANAHTAR KELİMELER

KKTC, GKRY, BM, Avrupa Birliği, Türkiye, İngiltere, Yunanistan.

•

[*] Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü ismailkosetr@hotmail.com

ABSTRACT

Cyprus is Turkey's national cause and at the same time international dead-end for Turkish foreign policy. Despite it is not declared officially it is the most important barrier for Turkey's accession into EU. To achieve success in international causes long-term struggles are vital. These struggles sometime require to abandon untransferable policies. Whereas two Peace Operations of 1974 were arranged both to save Islander Turks from Greek atrocities, prevent a Greek dominance on the island and protect Turkey's interests in the region. If 1974 Operations were not done Greek Cypriots would implement Akritas Plan gradually and would occupy whole island.

Greek Nationalists already had ceded Crete from Ottoman State by this method about hundred years ago. If it had not been sacrificed by Makarios' passions, this time in Cyprus they would already achieve success once again. Notwithstanding later developments and false foreign policy approaches and international system had undermined its legality, 1974 Peace Operations had been done due to requirements of the era by Turkish foreign policy makers. When it is evaluated in the context of the norms of International Law and Guarantee Right giving treaties, 1974 intervention based on legal roots. Otherwise, international actors should not have intervened to Irak and Afghanistan. Because neither of these interventions had related with "liberal interventionism" nor "good governance" as it is argued.

•

KEY WORDS

TRNC, GCASC, UN, European Union, Turkiye, England, Greece

GİRİŞ

"Geçen asrın bütün Türk düşmanları Helenizm bayrağı altında toplanırlar. Yunan yüceldikçe, Osmanlıya karşı duyulan husumet de kabarır. Yunancılık bir baştan bir başa sarar Avrupa'yı. Bu yeni mezhep, (ezeli düşman) İngiliz'le Rus'u, Alman'la Fransız'ı kaynaştırır. Byron'un hayatına mal olur bu karasevda, Hugo'ya neşideler ilham eder". [1]

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Kıbrıs terk edilmek zorunda kalınan vatan toprakları arasındaydı. Çünkü I. Dünya Savaşından sonra başlatılan Kurtuluş Savaşı'nın harekât alanını belirleyen Misak-ı Milli sınırları içerisinde Kıbrıs yer almamıştı. Kurtuluş Savaşı'nın verildiği ve Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu bu dönemde, Cumhuriyetin kurucularının geniş vatan coğrafyasının elden çıkan parçalarını yeniden bir araya toplamak gibi bir siyaset takip etmeye ne imkânları ne de güçleri vardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alan Genç Türkiye Cumhuriyeti 16 milyon nüfusa sahip küçük bir devletti.[2] Yeni devletin ilk amacı elinde kalan vatan coğrafyasını yeniden organize etmek, her alanda geri kalmışlıktan kurulmak ve güçlü hale gelmekti. Bu nedenle, Lozan Barış Konferansı'nda Kıbrıs'taki İngiliz işgali kabul edilmiş, Lozan sonrasında Cumhuriyetin Kurucuları toplum hayatında köklü değişiklikler yapan devrim ve kalkınma hamlelerini hayata geçirmeye çalışmışlardır.

Dönemin şartları göz önüne alındığında; yeniden yapılanma, kalkınma ve batılılaşma projelerinin hayata geçirilebilmesi için yurt içinde olduğu kadar uluslararası alanda da barış ortamına ihtiyaç olduğu görülür.[3] Amaçlanan hızlı kalkınmanın başarıya ulaşması, yeni devletin yaşayabilmesi ve elde edilen kazanımların devam ettirilebilmesi için uluslararası alanda tüm devletlerle iyi ilişkiler içinde olmak dönemin şartları tarafından dayatılmıştı. Bu dönemde Kıbrıs İngilizlerin yönetimi altındaydı fakat Rum Enosis taraftarları da yeraltı çalışmalarını başlatmışlardı. Her ne kadar İngiliz idaresinde olsa da Türk Devleti'nin Kıbrıs'a tamamen ilgisiz olduğu söylenemez. Çünkü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Güney kıyılarındaki bir tatbikat sırasında,

Türkiye'nin dünyaya açık tek sahil kapısı ve ikmal yolu güneydedir, bu nedenle Kıbrıs'ın düşman bir ülke elinde olması Anadolu'nun bütün

---

1 Cemil Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998. s. 10.

2 Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1939**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996. s. 59; Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, II. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003. s. 326-327.

3 Gönlübol, a.g.e. s. 60.

ikmal yollarını kapatacak ve Türkiye'nin güvenliği tehdit altında olacaktır…[4] demişti.

Bu söylemden sonra Türk Dış Politikasının karar alıcılarının Kıbrıs ile fiilen ilgilenmeye başlamaları ancak II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde başlayabilmiştir.

Savaş sonrasında İngiltere'nin Ada'dan çekilme kararı almasından hemen sonra, İngilizler döneminde başlayan, önce İngilizleri daha sonra Ada'da yaşayan Türk Toplumunu hedef alan tedhiş hareketleri hızla artış göstermişti. Aslında tedhiş hareketleri daha önce yeraltında örgütlenmişti ve savaş sonrasında oluşan uluslararası konjonktür değerlendirilmek istenilerek Enosis'e yönelik olarak fiiliyata dökülmüştü. Giderek art**an** ve dayanılmaz hale Rum mezalim hareketlerinin Türk Toplumuna karşı sistematik etnik temizliğe dönüşmesi Türkiye'nin soruna katılım ve müdahalesini zorunlu kılmıştı.

Uluslararası ilişkilerin idealizm ekolünün temsilcilerinin yaklaşımı ile ele alındığında bu müdahalenin Türkiye'nin artı hanesine yazılması gerekliydi. Ayrıca dönemin zor şartları ve imkânsızlıklar içinde gerçekleştirilen harekât zaferle sonuçlanmıştı. Oysa realizmin katı ilkeleri, idealizm öğretilerine yaşam şansı tanımakta hiçbir zaman cömert davranmamıştır. Savaş alanında mağlup olan Rumlar, diplomasi sahasındaki başarılı manevralarıyla daha sonraki yıllarda Türkiye'yi ve Kıbrıs Türk Toplumunu köşeye sıkıştırmayı başarmışlardır.

1975 Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs politikasını ve Kıbrıs Türk Toplumu'nun yaşamını derinden etkileyen en önemli birinci hadise 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesidir.[5] İkinci önemli hadise Helsinki sonrasından 2003 yılına kadar yaşanan gelişmelerdir. Diğer ifadeyle, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm Ada'yı temsilen Avrupa Birliği üyeliğine giden önlenemez süreç ve sonrasında daha da zorlaşacak olan diplomasi girişimleri ile Türk Toplumu'nun dünyadan tamamen izole edilmesi tehlikesidir.

1975 yılından sonra yapılan sayısız görüşme ve iki toplumu uzlaştırma çabalarından sonuç alınamamıştı. Böylece 2003 yılında gelinen noktada çözüm ya da çözümsüzlüğün kum saati her iki durumda da Rum tarafının lehine

---

4 Şükrü Elekdağ, "Kıbrıs'ı Peşkeş Çekmek mi?", **Sabah**, 25 Kasım 2001. s. 16.

5 Tozun Bahçeli, "Searching for a Cypruss Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", *Publius*, S. 30, No: 1, **The State of American Federalism, 1999-2000** (Kış, 2000). s. 207.

işlemekteydi. Sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için Ada'nın içinden geçtiği tarihi sürecin ayrıntılı analizine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Kıbrıs sorunu tarihi süreç içinde ele alınmış, 1999 yılında Helsinki'de Türkiye'ye tam üyelik için adaylık statüsü tanındıktan sonraki gelişmeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çünkü 2001 yılından sonraki son iki yılda kum saati Kıbrıs'ta Türk tarafının aleyhine her zamankinden daha hızlı akmaya başlamıştır.

Bu çalışmada; Kıbrıs sorunu üç ana başlık altında ele alınacaktır. İlk kısımda Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethi, İngilizlere devri, Rum tedhiş hareketleri, I. ve II. Barış Harekâtları ele alınacaktır. İkinci kısımda, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye tam üyelik için adaylık statüsü verilmesi ve 2001 yılına kadar geçen süreçteki gelişmeler, Rumların tam üyelik yolunda ilerlemesi ve bu esnadaki çözüm arayışları ele alınacaktır. Üçüncü ve son bölümde, Kıbrıs sorununda 2001 yılı sonrasında, 2002 ve 2003 yıllarındaki gelişmeler, Annan Planı, 2003'ten sonra gelinen son durum, dolaysız görüşmeler ve uluslararası aktörlerin soruna müdahil olması ile Rumların AB'ye tam üyelik süreci irdelenecektir.

1) Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresi ve 1999 Helsinki Zirvesi'ne Kadarki Süreçteki Gelişmeler;

a) Kıbrıs Adası'nın Osmanlı Devleti tarafından Fethi

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı duraklama döneminde, II. Selim devrinde 1571'de topraklarına katmıştır. Kıbrıs kıyılarında Osmanlı donanmasına saldırılması ve Venediklerin Ada'nın Osmanlı'ya terk edilmesi talebini reddetmesi nedeniyle, 1570 Temmuzunda Ada kuşatılmış ve Eylül ayında Lefkoşe düşmüş, Magosa hariç, Baf ve Limasol ile diğer belli başlı şehirler teslim olmuştur. 1571 yılı başında Magosa da ele geçirilmiş ve böylece fetih tamamlanmıştır. Fetihten sonra Ada'nın tahriri yapılmış, yeni gelir kaynakları ve nüfusu tespit edilmiştir. İdari örgütlenme içinde Ada, İçel, Tarsus ve Kozan (Sis)'in katılmasıyla Beylerbeylik haline getirilmiştir. Bundan sonra vakit geçirilmeden; Konya, Karaman, Niğde, Kayseri ve Bozok sancaklarından Türklerin Ada'da iskânı sağlanmıştır. Ada'ya Türklerin iskân edilmesi 18. yy.'da da sürmüştür. Fetihten sonra Ada halkının Venediklere ödemekte oldukları vergilerin bir kısmı kaldırılmış, bazı muafiyetler tanınmıştır.[6] Burada dikkat çeken husus, Kıbrıs Adası'nın Rumlardan değil İtalyanlardan alınmış olmasıdır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti Kıbrıs'ın egemenliğini devraldığında Ada'da Rumların herhangi bir sahipliği söz konusu değildi.

---

6 **Osmanlı Ansiklopedisi**, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, C. III, İstanbul, 1994. s. 106-110.

b) Ada'nın 1878'de Geçici Olarak İngilizlere Devri ve Türkiye'nin Garantör Devlet Olarak Müdahalesine Kadar Geçen Süreçteki Gelişmeler

II. Abdülhamit iktidara geldiğinde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, bilinen adıyla "93 Harbi" devam etmekteydi ve Harp Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlandı. Savaş sonrasında imzalanan Yeşilköy Antlaşması'nın maddelerinin çıkarlarına aykırı gelişeceğinden korkan İngiliz yönetimi devreye girerek, 1878 Haziran ayında Berlin Kongresi'nin toplanmasını sağlandı. Kongrede, Çarlık Rusya'nın güneye, İngiltere'nin sömürge yollarını tehdit eder biçimde ilerlemesinin Osmanlılar tarafından engellenemeyeceğine karar veren İngiltere, sömürge yollarının güvenliği için hayati öneme sahip Kıbrıs'ı ele geçirmeye karar verdi. 4 Haziran'da bu karar uygulamaya konularak İngiltere tarafından, Osmanlı Devleti'ne yardım sağlarken bir askeri ikmal merkezi olarak kullanılmak bahanesiyle önce geçici olarak Kıbrıs'a asker çıkarıldı ve bu geçici durum daha sonra kalıcı hale getirildi.[7] Böylece İngiliz Devleti "Batı Asya'nın anahtarı" olarak gördüğü Kıbrıs'a yerleşerek, Çarlık Rusya'nın güneydoğudan Hindistan'a gidecek koridora inmesini önlemişti. Osmanlı Devleti İngiltere'nin bu oldubittisini engelleyebilecek güç ve kabiliyetten mahrumdu. Söz konusu işgal ile gerileme ve parçalanma döneminde, I. Dünya Savaşına kadar giden süreçte kaybedilen topraklara Kıbrıs da katılmış oldu. Aslında Kıbrıs'ın yönetimi İngilizlere 1878 yılında geçici bir süreyle devredilmişti.

Planlanın aksine Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı İngilizlerden geri alma gücüne hiçbir zaman kavuşamadı. Ada'da yaşayan Rumlar, daha önce Osmanlı idaresine karşı Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla bir isyan denemesinde bulunmuşlardı ve söz konusu nedenle yönetimin İngilizlere geçmiş olmasını sevinçle karşılamışlardı. Bu sayede Megali İdea, başka bir ifadeyle; "Büyük İskender'in ayak bastığı toprakları Yunan toprağı olarak yeniden ele geçirme ve Yunanistan'ın Doğu Roma'nın [Bizans] varisi olarak şana ve ihtişama ulaşması emeli" gerçekleştirilebilecekti. Kıbrıs Yunanistan'a bağlanacak [Enosis] topraklar arsındaydı. Ada, Megali İdea literatüründe "Megali Nisi" yani "Büyük Ada" statüsüne sahipti.[8] Yunanistan'ın Kıbrıs Adası'na yönelik bu irredantist yaklaşımı Ada'da son yüzyılda ortaya çıkan çatışma ve anlaşmazlıkların temel nedeni olagelecektir.

---

7 **Osmanlı Ansiklopedisi**, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, C.VI, İstanbul, 1994, , s. 249; Souter, a.g.m., s. 658.

8 R. Rauf Denktaş, **Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş**, Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1994. s. 1; Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri,** Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000. s. 5-16.

Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların irredantizm (*kurtarımcılık*) temelli Enosis yaklaşımlarına karşın Ada'daki Türk toplumu ise Ada'nın egemenliğinin Osmanlı'ya ait olduğu tezinden hareketle bu isteğe şiddetle karşı çıkıyordu. Bu esnada dönemin içinde bulunduğu şartlardan yararlanan İngilizler 1914 yılında Ada'yı tek taraflı olarak ilhak ettiklerini duyurdular. İngiliz ilhakından sonra Ada'da yaşayan Türklerin çoğu Ada'yı terk etmeye başlamış, göçler ve baskılar neticesinde Ada'daki nüfus dengesi Rumlar lehine değişmişti. Adanın İngilizler tarafından ilhakından 17 yıl sonra Rumlar ilk planlı isyan hareketini 1931 yılında Kilise'nin önderliğinde İngiliz Valisinin konağını yakarak Enosis'e ulaşmak amacıyla başlattılar.[9] İsyan bastırıldı ve din adamları dâhil olmak üzere asilerin elebaşları Yunanistan'a sürüldü. Tüm bu gelişmeler zinciri içinde Türk toplumu üzerindeki baskı da gittikçe artmaktaydı.

II. Dünya Savaşı sona erdikten hemen sonra 1950 yılında Rumlar yine Kilisenin ve Savaş sonrası Ada'ya geri dönen sürgünlerin önderliğinde bir halk oylaması düzenlediler. Halkoylaması sonucu olarak da Ada'da yaşayan Rumların %98'inin Enosis istediğini ilan ettiler. Rumların, Ada'nın Yunanistan'a ilhakı talebine Türk Toplumu, şiddetle karşı çıkıyordu. 20 Ağustos 1951 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Kıbrıs hakkında "Ülkemize nispetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kütle teşkil eylemesi ve tarihi bağlarımız dolayısıyla Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet doğaldır"[10] diyerek Ada'daki gelişmelerin Türkiye tarafından takip edildiğini göstermeyi amaçlamıştı. 1954 yılında Yunanistan, Rum kilisesi Başpiskoposu Makarios'un isteği doğrultusunda Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere götürdü. Yunanistan'ın bu hamlesi Türkiye'nin yasal haklarını korumak için girişimde bulunmasına ve İngiltere'nin de hadiseye müdahil olmasına neden olmuştu. Böylece Kıbrıs sorunu bir anda uluslararası bir nitelik kazanmıştır.[11] Yunanistan'ın BM'ye gitmekteki diğer amacı İngiltere'yi müzakere masasına oturtarak Kıbrıs'ta yapmayı planladığı *de facto* Enosis'e *de juro* nitelik kazandırmaktı.

---

[9] James H. Wolfe, "Cyprus: Federation Under International Safeguards", *Publius,* S. 18, No: 2, Bicommunal Societies and Polities (Bahar, 1988). s. 76; Maria Hadjipavlou, "The Cyprus Conflict: Causes and Implications for Peacebuilding", **Journal of Peace Research,** S. 44, No: 3 (Mayıs 2007). s. 351.

[10] Mehmet Gönlübol vd. **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1939**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996. s. 339.

[11] Adams, a.g.m., s. 96; Van Coufoudakis, "UN Peace Keeping and Peace Making and the Cyprus Question", **The Western Political Quarterly,** S. 29, No: 3 (Eylül 1976). s. 458, 462; Souter, a.g.m., s. 659.

BM'ye yapılan başvurudan itibaren ABD'de yaşamakta olan Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların Kongre ve Senato üzerinde baskı oluşturarak Amerikan Hükümeti'nin Enosis'e destek vermesi için yoğun bir lobi faaliyeti yürüttükleri bilinmektedir.[12] Söz konusu faaliyet hiçbir zaman başarıya ulaşmamıştır fakat " bu girişimlerden ve propaganda kampanyalarından elde edilen en önemli kazanım Amerikan kamuoyunun Yunanlıların ve Rumların Kıbrıs ile ilgili tezlerinin Türkiye'ninkilerden daha haklı ve makul olduğunu düşünmesini sağlamıştır..".[13] Bu yıllarda Rumların Komünist eğilimli Partisi AKEL'in artan popülaritesi Amerikan Hükümeti'nin Kıbrıs ila daha fazla ilgilenmesine neden olmuştu.[14] Enosis'e yönelik propaganda girişimi bu ilgi ile hemen hemen aynı döneme denk gelmiştir. İki toplum arasındaki anlaşmazlığın daha sonraki yıllarda kızışması AKEL'e desteği artıracaktır.

Yunanistan'ın isteği self-determinasyon yolu ile Kıbrıs halkına kendi kaderini tayin hakkının tanınması ve daha sonra Ada'nın kendisine ilhakıydı. Çünkü İngilizlerin uygulamış olduğu baskıların da katkısıyla Ada'daki nüfus dengesi Türklerin aleyhine değişmişti. Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu söz konusu karara karşı çıkıyordu. Artık Türk Dış politikasının karar alıcıları bu tarihten itibaren Kıbrıs ile yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Çünkü Kıbrıs Yunanistan'a yaklaşık 975 km. uzaklıktayken, Türkiye'nin hemen yanında, 65 km. yakınında bulunmaktaydı. Jeopolitik açıdan da, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı Türkiye'nin limanlarını işlemez hale getirecekti. Ayrıca Kıbrıs, ele geçiren için batmayan uçak gemisi niteliğindeydi. Bu esnada 1954 yılında Yunan Ordusundan Albay Georgios Grivas liderliğindeki Yunan askerleri Enosis için çalışmak üzere Ada'ya yerleştiler.

1955 yılına gelindiğinde Rum Tedhiş hareketlerini sistematik hale getirecek olan General George Grivas liderliğindeki EOKA[15] (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston- Kıbırslı [Rum] Savaşçıların Milli Örgütü) örgütü kanlı eylemlerini başlattı.[16] Aynı yılda Başbakan Adnan Menderes Yunanistan'ın tüm Enosis girişimlerine rağmen Türkiye'nin iyi niyetli yaklaşımını "…Bu mesele [Kıbrıs] kapandığı için artık müttefikimiz

---

12 Congressional Record, **Human Rights in Cyprus, Greece and Turkey,** April 14, 1983. US. Government Printing Office, Washington, 1983. s. 1-10; Adams, a.g.m., s. 97.

13 Adams, a.g.m., s. 97.

14 Adams, a.g.m., s. 96; Souter, a.g.m., s. 659, 672.

15 EOKA tedhiş örgütünün yaptığı eylemlerin Kıbrıs'taki tarihi için bkz. Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri,** Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000; Ayrıca bkz. Loizos, a.g.m., s. 643; Souter, a.g.m., s. 659.

16 İsmail, a.g.e., s. 348-349; Adams, a.g.m., s. 96; Peter Loizos, "Intercommunal Killing in Cyprus", **Man, New Series,** S. 23, No: 4 (Aralık, 1988), s. 639, 643; Souter, a.g.m., s. 663, 667.

Yunanistan'la aramızdaki dostluğun gölgelenmemesine dikkat ve itina göstermek zamanı gelmiş bulunuyor …"[17] şeklinde ifade etmişti.

Daha sonraki yıllarda meydana gelen olaylar Başbakan Menderes'in, Yunanistan'a karşı söylemini sertleştirmesine neden olacaktır. 1954-1958 yılları arasında Türkiye kendisini Kıbrıs konusunda taraf devlet olarak kabul ettirme mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Çünkü henüz Garantörlük Antlaşmaları imzalanmamıştı. 1955 yılında toplanan Londra Konferansı başarıya ulaşamamasına rağmen, Türkiye bu konferans sayesinde taraf devlet olma statüsünü elde etti.[18] Kıbrıs meselesine ilk planlı çözüm önerisi İngiliz idaresi altında Lord Radcliffe tarafından, Ada'nın demografik yapısı incelendikten sonra yapıldı. Hazırlanan çözüm planı, ne Türk tarafında ne de Rum tarafında kabul görmedi.[19]

Bu esnada Rum tedhiş örgütü EOKA'nın yer altı faaliyetleri devam ediyordu. İlan edilmiş amaç "önce İngilizleri Ada'dan kovmak, daha sonra da Türkleri halletmek [ortadan kaldırmak]" şeklindeydi. EOKA bu amaçla etkin ve kanlı bir çalışma yöntemi takip ediyordu. Zira bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki köylere gidildiğinde, eski binaların duvarlarında, sığınak girişlerinde EOKA militanlarınca bu dönemde yazılmış, üstü daha sonra badanayla kapatılmış EOKA grafitlilerini görmek halen mümkündür.

Yer altı çalışmaları neticesinde 1950-1960 yılları arasında tedhiş hareketleri artarak devam ediyordu. Yine bu yıllar arasında tedhiş hareketlerine karşı mücadele vermek üzere Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. Söz konusu dönem içerisinde EOKA'ya ihanet ettikleri gerekçesiyle 400 Rum, 200 Türk ve 100 İngiliz katledilmiştir.[20] Bunlara ek olarak 6.000 Türk köyünü terk ederek göçmen durumuna düşmüştür. Göçmenlerin geride bıraktıkları evleri ve mallar EOKA militanlarınca tahrip edilerek kullanılamaz hale getiriliyordu. 1957 yılından sonra, yaşanan olaylar neticesinde Türk dış politikasının karar alıcıları, Kıbrıs konusunda uzlaşmacı tutumun sonuç vermeyeceğini görmüştü. Bu tarihten itibaren Kıbrıs politikasında strateji değişikliği yapılarak taksim (adanın Rumlar ve Türkler arasında bölünmesi) savunulmaya başlandı.

---

17 Gönlübol, a.g.e., s. 340; William Mallinson, "Cyprus, Britain, the USA, Turkey and Greece in 1977: Critical Submission or Submissive Criticism?", **Journal of Contemporary History,** S. 44, No: 4 (Ekim 2009). s. 738.

18 Tarık Zafer Tunaya, "Kıbrıs Bir Devlet midir?", **Milliyet,** 22 Şubat 1964. s. 2; Souter, a.g.m., s. 660; Wolfe, a.g.m., s. 76.

19 Wolfe, a.g.m., s. 77.

20 Souter, a.g.m., s. 660.

1958 yılı sonunda Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan Enosis'i mevcut yöntemlerle gerçekleştiremeyeceklerini, BM'nin ise self-determinasyon durumunda Türklere de bu hakkı tanıyacağını açıklaması üzerine taktik değiştirmek zorunda kaldı. 1959 Şubat ayında Garantörlük Antlaşmaları olarak da bilinen Zürih Antlaşması, 1960'ta da Kıbrıs Antlaşması Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalandı. Böylece Rumlar ve Türklerden oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti, 15 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuş oldu.[21] Kurucu Antlaşmayı Kıbrıs Türkleri adına Dr. Fazıl Küçük, Rumlar adına ise Başpiskopos Makarios imzalamıştı. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör devlet olarak imzacılar arasındaydı.[22] Kurucu antlaşma ile İngiltere'nin Akrotiri ve Dhekelia'daki üslerinin aidiyeti de tanınmıştı.[23]

Kurucu Antlaşma ile Taksim ve Enosis yasaklanmıştı. Yine antlaşmaya göre, toplumlardan birinin diğerine tahakküm etmek veya Ada'yı tek başına yönetmek hakkı yoktu. Yönetimde Rumlar %70, Türkler %30 oranında temsil hakkına sahipti. Her iki toplumu ilgilendiren, eğitim, kültür, din işleri, kooperatifçilik, belediyeler, spor, sosyal faaliyetler ve örgütler, evlenme işlemleri otonom yönetimlere bırakılmıştı. Yeni cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Makarios'tu. Garantörlük Antlaşmalarına göre üç devletin üye olmadığı uluslararası bir kuruluşa Kıbrıs Cumhuriyeti de üye olamayacaktı. Ayrıca Ada'da 650 kişilik bir Türk alayı ve 950 kişilik bir Yunan alayı görevlendirilecekti. %40 Türklerden, %60 Rumlardan oluşmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti ordusu kurulacaktı.[24] Bu tarihe kadar Rum tedhiş hareketlerini örgütlemiş olan Enosis taraftarları için antlaşma kabul edilemez bir statüko yaratmıştı ve EOKA liderleri de bu antlaşmayı geçici bir durum olarak kabul etmişlerdi.[25] Söz konusu nedenden ötürü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra EOKA'nın faaliyetleri artarak devam etmiştir.

Kurulan Devlet ile, Cumhurbaşkanı Makarios'a göre "800 yıl sonra Kıbrıs yeniden "Helen idaresine" kavuşmuştu ve 1960 Antlaşmaları geçici bir safhaydı. Daha önce Girit'te yapıldığı gibi barış dönemi Enosis'e ulaşmak için kullanılacak, Türk Toplumu zaman içinde etkisiz hale getirilecekti. Bu süreç

---

21 T. W. Adams, "The American Concern in Cyprus", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, S. 401, America and the Middle East (Mayıs, 1972). s. 95-96; Coufoudakis, a.g.m., s. 462.

22 Adams, a.g.m., s. 95-96.

23 Adams, a.g.m., s. 97; David Souter, "An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem", **Third World Quarterly,** S. 6, No: 3 (Temmuz 1984). s. 657.

24 Gönlübol, a.g.e., s. 4; Adams, a.g.m., s. 98; Wolfe, a.g.m., s. 77-78.

25 Adams, a.g.m., s. 95-96; Tozun Bahçeli, "Searching for a Cypruss Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", **Publius**, S. 30, No: 1, The State of American Federalism, 1999-2000 (Kış, 2000), s. 205-206; Souter, a.g.m., s. 660-661.

Girit'te 69 yıl sürmüştü. Tüm bu kendisinin imzacısı olduğu kurucu antlaşmaya aykırı ve muhalif tutumları nedeniyle Makarios, tarih sayfalarında kendi halkına karşı tedhiş hareketlerini teşvik eden ve sistematik etnik temizlik uygulayan dikta eğilimli birkaç idareciden bir tanesi olarak yer alacaktır.

Bu esnada Makarios'un da teşvik ve teşcii ile tedhiş hareketleri artarak devam ediyor ve Ada'da yaşayan Türkler için yaşam günden güne zorlaşıyordu. 1964 yılında BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs'a bir Barış gücü gönderme kararı aldı. Makarios, BM kararından önce; ABD Başkanı Johnson'un isteğiyle Lefkoşa'ya gelen Dışişleri Bakanı George Ball'ın "Ada'daki şiddet olaylarını durdurmak için bir NATO gücü gönderilmesi" teklifini reddetmişti.[26] Soğuk Savaş'ın kızıştığı bu yıllarda Ada'daki gelişmeler Amerikan Hükümetini endişelendirmekteydi. Çünkü tırmanan gerilim, doğu sınırındaki iki NATO üyesi arasında sonuçları öngörülemeyecek bir savaşa neden olabilirdi.

Tüm bu çabalar Kıbrıs'taki tedhiş hareketlerini engellemeye yetmedi çünkü Yunanistan el altından Makarios'a ve onun idaresindeki EOKA'ya destek vermekteydi. Söz konusu durumun açığa çıkması üzerine Ankara, Kıbrıs'taki garantörlük haklarını kullanacağını söyleyerek askeri müdahale imasında bulundu. Tam bu noktada Rumların ve Yunanlıların ABD'de on yıldır sürdürmekte oldukları propaganda çalışmalarının sonuç verdiği görülür. Çünkü 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Lyndon Johnson Ankara'ya tehdit dolu bir mektup göndererek, "müdahale halinde Sovyetlerin işe karışması durumunda ABD'nin Türkiye'yi korumayacağını" bildirdi.[27] Sovyetler daha önce özellikle Türkiye ya da NATO müdahalesi durumunda sessiz kalmayacağı tehdidinde bulunmuştu.[28] Her satırı tehdit dolu Johnson mektubu Ankara'da infiale neden olmuş[29] ve Türkiye'nin müdahalesini on yıl geciktirmiştir. Fakat Başkan Johnson daha sonra NATO'nun doğu kanadındaki müttefikini küstürerek yapmış olduğu hatanın farkına vararak, 1967 yılındaki Rum tedhiş eylemlerinden sonra Ankara'nın vermiş olduğu dört maddelik ültimatomun Yunanistan tarafından kabul edilmesi için bu sefer etkin rol alacaktır.[30] Müdahaleyi geciktiren diğer etken 1964 yılında Ada'da konuşlandırılmış olan BM Barış Gücü, UNFICYP'nin varlığıdır. UNFICYP, 1964 yılı ile 1974 yılı arasındaki on yıllık sürede Rumların lehine bir durum yaratmıştı.[31] Tüm bu

---

26 Adams, a.g.m., s. 100; Coufoudakis, a.g.m., s. 458-459; James A. Stegenga, "UN Peace-Keeping: The Cyprus Venture", **Journal of Peace Research,** S. 7, No: 1 (1970). s. 2.
27 Adams, a.g.m., s. 101; Wolfe, a.g.m., s. 78.
28 Coufoudakis, a.g.m., s. 463; Mallinson, a.g.m., s. 740.
29 **Cumhuriyet,** "Johnson'un Mektubu Akisler Yaptı", 14 Ocak 1966. s. 1.
30 Adams, a.g.m., s. 102.
31 Coufoudakis, a.g.m., s. 466, 468; Souter, a.g.m., s. 661-662; Wolfe, a.g.m., s. 78.

gelişmelerin ortasında 21 Nisan 1966 tarihli Paris Gazetesinde nihai hedefi Enosis olarak belirleyen Akritas Planı yayınlandı.

1967 yılına kadar geçen süre zarfında, BM Barış Güçüne rağmen Türk Toplumuna karşı uygulanan tedhiş ve sindirme politikaları artarak devam etmişti.[32] Türkler bulundukları yerlerden ayrılamamakta, işlerine gidememekteydiler. 1967 yılında Adadaki Rum ve Yunan orduları iki Türk köyüne saldırdı. Saldırıda 28 Türk katledilmişti. Saldırı sonrasında Türkiye hemen müdahale tehdidinde bulundu, Yunanistan, gizlice Ada'ya soktuğu askerlerini geri çekmeyi ve Türklere tazminat ödemeyi kabul ve taahhüt etmek zorunda kaldı. Oysa, daha sonra bu taahhütler unutulmuştur. 1968 yılında toplumlararası görüşmeler başladı. Görüşmeler 1974 yılına kadar devam etti, fakat bir netice alınamadı. Bu esnada Rumlar Akritas Planı'nı uygulamayı sürdürüyorlardı. 1972 yılında Türk Toplumu lideri Rauf Denktaş genişletilmiş toplumlararası görüşmede;

Kıbrıs çok hassas bir bölgede bulunmaktadır. İki toplum arasında yer alan her olayın kaçınılmaz olarak Ankara ve Atina'ya yansıması gerçeğini önemsememek olanaksızdır..... Kıbrıs bir Yunan Türk dostluk ve işbirliği köprüsü olmalıdır ve olabilir. …. Kabul edilmiş haklar ve siyasal statü ışığında barış ve adalet istiyoruz…[33] demişti.

Görüşmelerden sonuç alınamamış ve 1963'te yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan 30.000 Türk hala evlerine geri dönememişti. Makarios ise 1973 yılında Le Point dergisine verdiği demeçte şöyle demekteydi; "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı (Enosis) için mücadele ettim ve ilhak daima ulusal emelim olacaktır".[34]

Tüm bu gelişmelerin ortasında, 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı darbe yapılmış ve Makarios Adadan kaçmıştır. 20 Temmuzda ise Garantör Devlet olarak Türkiye Adaya müdahale etti. Bu müdahale ile, BM'de çözüm görüşmeleri devam ederken, kimsenin beklemediği bir zamanda I. Kıbrıs Barış harekâtı gerçekleştirilmiş oldu. 14 Ağustos'ta, Cenevre'de devam eden barış görüşmelerinden sonuç alınamaması üzerine[35] II. Harekât gerçekleştirildi. II. Harekât ile bugün yeşil hat üzerinde yer alan sınırlara kadar uzanan bölge yani

---

32 **Cumhuriyet,** "504 Mücahit Kıbrıs'tan Yurda Döndü", 29 Ocak 1966. s. 1.

33 **Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978**, Kıbrıs Tarihi Araştırma Cemiyeti yayını, b.t.y., s. 11.

34 Gönlübol, a.g.e., s. 12.

35 Bülent Ecevit, "Türkiye Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs" konulu konuşması, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S. 1-2, No: 367, C. 39, Ankara 1999. s. 2-24;Gönlübol, a.g.e., s. 577.

Adanın %35'i Türk kontrolüne geçti. Bundan sonra hızla Kuzey Kıbrıs Türk Bölgesinin kalkınmasının sağlanması için çalışmalar başlatıldı.[36] II. Harekâtın gerçekleştirildiği gün Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekildi. Makarios'un Ada'dan kaçmasından sonra başa getirilen EOKA militanı Nikos Sampson'un[37] yerini Klafkos Klerides aldı.

c) Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na Tam Üye Olması ve Türkiye'nin Tutumu

Önceki sayfalarda da söylendiği gibi Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesinden sonra Yunanistan'daki askeri cunta devrilmişti. İktidara gelen Karamanlis Hükümeti Yunanistan'ın iç sorunlarının üstesinden gelebilmek için o dönemdeki adıyla, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ilişkilerini düzenlemek ve bir an önce Topluluğa üye olmak siyaseti takip etmeye başladı. Bu esnada Şubat 1976'da Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Federe Türk kanadı ilan edildi. Rumlar, söz konusu ilana büyük tepki göstererek, ilanı BM Güvenlik Konseyi'ne götürdüler. Kıbrıs müdahalesinden sonra ABD Türkiye'ye ambargo uygulamaya başlamıştı. Cuntanın devrilmesinden sonra iktidara gelen Karamanlis Hükümeti, dondurulan AET antlaşmasının (Atina Antlaşması) tekrar işler hale gelebilmesi için girişimlerde bulunmaya başladı.[38] AET Komisyonu ve Konseyi, Fransa'nın Yunanistan'ı desteklemesine rağmen Türkiye ile Yunanistan arasındaki dengeyi bozmaya istekli değildi. 1975'li yıllar Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı nedeniyle yalnızlığa itildiği yıllardır. Bir yanda ABD ambargosu diğer yandan da Topluluğun bu harekâttan sonra Yunanistan'a karşı sergilediği yakınlık ve Türkiye'yi dışlaması, Türk yönetici elitinin Batı ve Topluluk ilişkilerini yeniden sorgulamasına yol açmıştı.[39] Haziran 1976'da, başka bir deyişle Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinden yaklaşık iki yıl sonra, Karamanlis Hükümeti AET nezdinde destek sağlayarak tam üyelik başvurusunda bulundu. Bu dönemde Türkiye'de siyasi istikrarsızlık hâkimdi.

Yunanistan'ın tam üyelik başvurusundan sonra AET ülkeleri Türkiye'nin de aynı talepte bulunacağından çekinmişti. Oysa Türkiye, Ankara Antlaşması'nın ikinci aşamasını oluşturan ve 1971 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün revize edilmesi ile yetinmek niyetindeydi. Daha sonraki

---

36 Abdi İpekçi, "Kıbrıs'ta Durum", **Milliyet,** 14 Ekim 1974. s. 9.
37 Souter, a.g.m., s. 664.
38 İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu-II,** 1. Baskı, Ümit yayıncılık, Ankara, 1993. s. 239.
39 Ali Bozer, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Sayı: 35, (Eylül-Ekim 2000). s. 264.

yıllarda ise ilişkilerin beş yıl süreyle dondurulması talep edilecektir. Topluluk, Türkiye'nin tam üyelik istememesini büyük memnuniyetle karşıladı. Çünkü Türkiye'nin tam üyelik talebi Yunanistan'ın tam üyelik sürecini olumsuz etkileyecek ya da Türkiye de tam üyeliğe kabul edilmek zorunda kalınacaktı. Böylece askeri kazanımları diplomasi alanında kaybetme süreci başladı ve 1981 yılında Yunanistan onuncu üye olarak Topluluğa katıldı. Aynı yıl Yunanistan'ın gayretleriyle Kıbrıs Rum Yönetimi ile Topluluk arasında, AET-Kıbrıs Ticaret Protokolü imzalandı. İmzalanan Protokol ile Topluluk, Rum Yönetimi ile ortaklığın ikinci aşamasına geçmişti.[40]

Yunanistan, Topluluğa tam üye olurken, Yunanistan'ın Türkiye ile sorunlarını Topluluk organlarına taşımayacağı taahhüdüne güvenilerek aynı yıl Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü engelleyen veto kaldırıldı. Topluluk nezdinde Türkiye'nin tam üyeliğini destekleyenlerin "tam üyelik" başvurusu yolundaki telkinleri dikkate alınmamıştı. Böylece Yunanistan, Kıbrıs'taki askeri yenilgisini diplomasi alanında telafi etme yolunda Türkiye'ye karşı iki yeni ve önemli mevzi kazanmıştı: (1) Topluluk organlarında temsil edilerek AET'yi arkasına almış, hiçbir Taviz vermeden NATO'ya geri dönebilmişti. (2) Kıbrıs'ta ise, BM nezdineki girişimleri ile Rum tarafının Ada'nın *de jure* olarak tanınan tek yönetimi olmasını sağlamış, uluslararası ortamda Türk Toplumuna yaşama şansı tanınmamasını engellemişti. Üyelik müzakereleri devem ederken, Yunanistan'ın üyeliğinin Türkiye'ye karşı kullanılmayacağı gerek Yunanistan ve gerekse Topluluk tarafından garanti edilmişti. Aslında Topluluğun karar alma mekanizmaları göz önüne alındığında, Yunanistan'ın tam üye olduktan sonra Türkiye-Topluluk ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği görülebilirdi. Askeri güç olarak Türkiye karşısında yetersiz kalan ve Kıbrıs harekâtından sonra Türkiye'yi kendi başına durduramayacağını gören Yunanistan, katılım müzakerelerinden önceki taahhütlerinin aksine Topluluk organlarında temsil edilmeye başladıktan hemen sonra, Türkiye-Topluluk ilişkilerini bloke etme, diğer bir deyişle yürümez hale getirme çalışmalarını vakit geçirmeksizin uygulamaya koydu.

Bundan sonra Yunanistan, Kıbrıs ve Ege sorunları başta olmak üzere birçok konuyu Topluluk-Türkiye ilişkilerinde öncelikli şart olarak ileri sürmüştür. Dünyadaki gelişmeler, örneğin Sovyetler Birliğinin dönemin sonuna doğru dağılması, Türkiye ile Topluluk arasındaki siyasi dengeyi Türkiye'nin aleyhine değiştirdi. Türkiye, Topluluk ile ilişkilerinde en önemli mevzisini 1975

---

[40] **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Mayıs-1981. s. 24.

yıllında Yunanistan'ın hemen ardından Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmamakla kaybetmişti. Türkiye'nin bu dönemdeki muhtemel tam üyelik başvurusunun kabul edilme ihtimali 1987'dekinden fazla olmamakla birlikte, tam üyelik başvurusu Yunanistan'ın üyeliğini zorlaştırıcı etkide bulunabilir ve Türkiye'nin pazarlık gücünü artırabilirdi. İkinci kayıp ise, 1980 yılının başında Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü önündeki vetonun karşılıksız olarak kaldırılmasıdır. Vetonun kaldırılmasında Cunta Hükümetinin Batı ile ilişkileri iyileştirme ve meşruiyet kazanma isteği etkili olmuştu. Aynı yıl içinde Yunanistan'ın gayretleriyle Kıbrıs Rum Yönetimi ile Topluluk arasında, AET-Kıbrıs Ticaret Protokolü imzalandı. İmzalanan Protokolle Topluluk, Rum Yönetimi ile ortaklığın ikinci aşamasına geçti.

d) KKTC'nin Kurulması ve Rum Kesimin AB Üyelik Yolunda İlerlemesi

I. ve II. Barış harekâtlarından sonra Denktaş ile Rum liderler arasında devam eden "Toplumlararası Görüşmelerden" sonuç elde edilememişti. Bu esnada BM, Yunanlıların uğraşları neticesinde Rum tarafını Ada'nın tek temsilcisi olarak kabul etmişti. 1983 yılına gelindiğinde, görüşmelerden sonuç çıkmaması ve BM'nin olumsuz yaklaşımı üzerine 15 Kasımda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurularak bağımsızlığını ilan etti.[41] Yeni kurulan devleti ilk Türkiye tanıdı. Geçen süre içinde KKTC *de facto* olarak var olmasına rağmen *de jure* olarak yaşama şansı bulamayacaktır.

KKTC'nin ilanından sonra da Toplumlararası Görüşmeler devam ettirildi fakat herhangi bir ilerleme kaydedilemedi. KKTC'nin ilanından dört yıl sonra 1987 yılında Türkiye Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulundu fakat başvurusu reddedildi. 1990 yılının haziran ayı içerisinde toplanan olağan Topluluk zirvesinde, Yunanistan'ın isteği doğrultusunda Kıbrıs sorunu ilk kez "resmi gündem" maddesi çerçevesinde ele alındı. Zirve sonrasında yayınlanan Nihai Bildiride ise "Kıbrıs'ın Türkiye Topluluk ilişkilerini etkilediği" cümlesine yer verildi. Böylece Topluluk Kıbrıs meselesi konusunda resmen taraf olmuş, Yunanistan diplomasi alanında bir mevzi daha kazanmıştı. Bu tarihten sonra süreç sürekli olarak Türkiye'nin aleyhine işleyecektir. Karardan birkaç gün sonra, 4 Temmuz 1990 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulundu.[42]

---

41 Souter, a.g.m., s. 666.

42 İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Birliği III**, 1. Baskı, Ümit yayıncılık, Ankara, 2000. s. 216; Bahçeli, a.g.m., s. 209.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Topluluk'a tam üyelik başvurusu ve başvurunun kabulü neticesinde, Türkiye'nin garantörlük haklarının altının boşaltılmasının yolu da açılmıştı. Ayrıca, AB Müktesabatı'nın Ada'da uygulanmaya başlamasıyla ekonomileri Güney'den daha zayıf olan Kıbrıslı Türklerin mülklerinin satın alınabilmesi ve Ada'daki nüfus dengesinin Rumlar lehine değiştirilebilmesi de mümkün olabilecekti. Rumların ve Yunanistan'ının AB üyeliği ile elde etmeyi planladığı diğer beklenti Ada'daki Türk askerlerinin çekilmesinin sağlanması ve Türkiye'nin etkinliğinin azaltılmasıydı.

Bu esnada çözüme yönelik çalışmalar da devam ediyordu. 1992-1993 yılları arasında BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, Kıbrıs sorunun çözümü için taraflara yüz paragraftan oluşan bir "(Ghali) Fikirler Dizisi" sundu. Fikirler Dizisi'nin bir bölümü güven artırıcı önlemlerden oluşuyordu. Güven artırıcı önlemler arasında, Lefkoşa havaalanının iki toplumun ortak kullanımına açılması, sınırlardaki birliklerini belli noktaların gerisine çekilmesi gibi konular yer alıyordu. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Rum lider Vasiliu Fikirler Dizisini müzakere ederken, Vasiliu müzakerelerden dolayı Rum tarafında sert şekilde eleştiriliyordu. Denktaş, Fikirler Dizisi'nin doksan paragrafını kabul etmişti. Klafkos Klerides, 1993 yılında müzakereler dolayısıyla yıpranan Vasiliu'ya karşı seçimleri kazanarak iktidara geldi ve vakit geçirmeden, Fikirler Dizisini müzakere etmeyeceğini ilan etti. Klerides'in olumsuz tavrı nedeniyle müzakereler, 1984-1985 yılları arasında zamanın BM Genel Sekreteri De Cuellar'ın getirdiği çözüm önerilerinin akıbetine uğramıştır. Rumların Fikirler Dizisini müzakereyi reddetmelerinde AB ile geliştirdikleri ve üyelik sürecine doğru giden gelişmelerin yadsınamaz etkisi vardı.[43]

Yunanistan'ın uğraşları sonucu AB Komisyonu, tam üyelik başvurusundan üç yıl sonra Rum Kesimine cevap verdi. 1994'teki Korfu Zirvesi öncesinde tam üyeliğe hazırlık sürecinde Rumlarla siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirme kararı alındı. Korfu Zirvesi'nde ise Malta ve GKRY'nin bir sonraki genişlemede Birliğe katılması kararlaştırıldı. 31 Mart 1998'de Rumlarla tam üyelik müzakereleri başlatılacaktır.

1995 yılı Aralık ayında AB-Türkiye Gümrük Birliği Antlaşması (GBA) imzalandı. Kıbrıslı Rumlara tam üyelik yolu açıldıktan sonra GBA ile Türkiye, AB tarihinde tam üye olmadan, başka bir deyişle karar alma mekanizmalarında temsil edilmeden AB ile Gümrük Birliğine giden ilk ve tek ülke olmuştu.

---

[43] Hasan Ünal, "Denktaş'tan Yeni Öneriler", **Zaman**, 14 Temmuz 2003. s. 11.

Antlaşma ile Türkiye'nin talep ettiği AB'nin özünde değil, fakat AB'ye ithalatının tabi olacağı rejim konusundaki endişeleri daha sonra giderilerek, işlenmiş tarım ürünleri Antlaşma kapsamı içerisine alınmıştı.[44] Türkiye, müzakerelerde karşı çıktığının aksine, AB'nin çok geniş bir mevzuat uyumunu kabul etmişti. Türkiye hiç istememesine rağmen, GBA ile Güney Kıbrıs Rum Kesimi arasında bağlantı kurulmasını Antlaşmanın imzalanabilmesi için kabul etmek zorunda kalmıştı.[45]

GBA, Türk tarafının çok istemesine rağmen tam üyelik perspektifine yönelik bir hüküm içermiyordu. GBA'nın imzalanmasından sonra KKTC-Türkiye Ticareti Antlaşma'nın 12 ve 64'ncü maddelerinin uygulanması durumu da belirsiz hale gelmişti. Belirsizliği gidermek için iki devletin Cumhurbaşkanları Süleyman Demirel ile Rauf Denktaş arasında Ankara'da 12 maddelik bir deklarasyon (bildirge) imzalandı.[46] Deklarasyonda Garantörlük Antlaşmalarına atıfta bulunularak GKRY'nin tek başına AB üyesi olamayacağının altı çizildi ve KKTC ile ilişkilerin GAB vasıtasıyla daha da geliştirileceği belirtildi.

Bu esnada Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmek yolundaki çalışmaları da devam ediyordu. 1997 Aralık ayında Lüksemburg'da Türkiye'nin tam üyelik beklentisini Fransa, Hollanda ve İtalya desteklerken; Almanya ve Yunanistan Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkmaktaydı. Özellikle Yunanistan, Kıbrıs ve Ege konularında isteklerini dikte ettirme yolunu seçmiş, Dışişleri Bakanı Simitis Türkiye'nin adaylık beklentisinin önüne Kıbrıs kozunu sürmüştü.[47] Zirve'den Türkiye'nin beklentilerinin tam aksi kararlar çıktı. Zirve sonrasında Dışişleri Bakanı İsmail Cem tepkisini; "Beni aday olarak görmeyen bir toplulukla ben siyaset konuşmam, bundan sonra Avrupa'nın Kıbrıs konusundaki sorularına muhatap olmayacağım"[48] şeklinde ortaya koydu. 1998 yılı Mart ayında AB, Kıbrıs'ın tek resmi temsilcisi olarak kabul ettiği GKRY (Kıbrıs Cumhuriyeti) ile katılım görüşmelerini başlatarak Güney Kıbrıs'ın üyelik yolunda hızla ilerlemesinin önünü açmış oldu.

2) 1999 Yılı Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye Tam Üyelik İçin Adaylık Statüsü Verilmesinden Sonraki Gelişmeler ve Kıbrıs

a) 1999 Yılındaki Gelişmeler

---

44 **Türkiye-AB Gümrük Birliği Antlaşması** Madde 24-25.
45 **Türkiye-AB Gümrük Birliği Antlaşması** Madde 26.
46 Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 530.
47 **Milliyet**, 13 Aralık 1997.
48 **Yeni Şafak**, 13 Aralık 1997.

Kıbrıslı Rum ve Türk liderlerini dolaysız görüşmelere girmeye davet eden 1250 sayılı ve 29 Haziran 1999 tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı çerçevesinde, birinci tur "dolaylı görüşmeler" 3 Aralık 1999 tarihinde New York'ta başladı. İlk tur görüşmeler, Kıbrıs sorunu üzerine gelecekte özlü dolaysız müzakereler için zemin hazırlamak amacıyla düzenlenmişti. Kıbrıs meselesi, 1999 yılında yapılan genel seçimler sonrasında Bülent Ecevit Başbakanlığı'nda, Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Anavatan Partisi'nin (ANAP) Haziran ayında kurmuş olduğu Koalisyon Hükümeti Programında;

KKTC'nin kazanılmış haklarının korunmasına ve geliştirilmesine yönelik politikalarımız kararlılıkla sürdürülecektir. Kıbrıs'ta bugün iki ayrı devlet bulunmaktadır. KKTC'nin konfederasyon önerisi, Ada'da ortak bir çözüm için en gerçekçi yolu oluşturmakta ve hükümetimizce desteklenmektedir…[49] şeklinde yer almıştı.

Yeni Hükümetin kurulduğu yıl olan 1999 yılında, Türkiye-AB ilişkileri dönüm noktasına gelmiş, Aralık ayında yapılacak olan Helsinki Zirvesi'nde tam üyelik yolunda adaylık statüsünün tanınması beklentisi içine girilmişti. 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nde ve sonrasındaki dönemde AB ile ilişkiler gerginleşmiş ve kritik dönemlerden geçilmişti. Adaylık statüsünün tanınmasının önündeki en büyük engel Yunanistan'ın veto tehdidiydi. Bu endişeyi dile getiren Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, "Yunanistan vetosunun ilişkilerde sorunları artıracağını" ilan etmişti.[50] Zirve öncesi Türkiye tarafında gergin bir bekleyiş başlamıştı. Beklenti, 1997'deki AB-Türkiye İşbirliği Konseyi toplantısında söz verildiği şekliyle, diğer adaylara olduğu gibi Türkiye'ye de ön şartsız tam üyelik adaylığı statüsünün verilmesiydi.[51] Oysa, tam üyelik statüsü umulanın aksine Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda verilecektir. Çünkü Türkiye'ye tam üyelik adaylığı yolunun açılabilmesi için Yunanistan'ın vetosunun kalkıp kalkmayacağı belirsizliğini son ana kadar korumuştur.

AB, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi'nde yoğun çabalar, ABD'nin baskısı ve Yunanistan'ın istediği tavizleri, özellikle GKRY'nin tüm Ada'yı temsilen üyeliğinin önünün tamamen açılması garantisini almasından sonra, Türkiye'yi aday ülkeler arasına aldı. Böylece AB, Türkiye'yi tam üyeliğe götürecek adaylık statüsünü resmen başlatmış oldu.[52]

---

49 **T.C. Resmi Gazete**, 10 Haziran 2003, Sayı-23721. Yasama Bölümü s. 17.
50 **Turkish Daily News**, 10 December 1999.
51 Süleyman Demirel, **Turkish Daily News**, 10 December 1999 tarihindeki röportajı.
52 Ertuğrul Kumcuoğlu, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Sayı: 35, (Eylül-Ekim 2000). s. 70.

Her fırsattan çıkar sağlama politikası izleyen Yunanistan, Türkiye'den ve Birlikten istediği tavizleri almadan vetosunu kaldırmaya yanaşmamıştı. Diğer 14 ülke 1997 yılındaki Lüksembourg Zirvesi'nin aksine bu sefer Türkiye'ye tam üyelik için adaylık statüsünün tanınmasına yeşil ışık yakmıştı.[53] Yunanistan vetosu, Helsinki öncesinde Brüksel'de yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında istenilen tavizler elde edildikten sonra kaldırılmıştı. Ayrıca Yunanistan ile Türkiye arasındaki anlaşmazlıkların 2004'e kadar çözüme kavuşması ya da Lahey Adalet Divanı'na gidilmesinin kabulü diğer şarttı. Yunanistan, sadece Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sorunu nedeniyle, kararın lehine çıkarabileceğine inandığı için Lahey'e gitmeyi kabul ediyordu.[54]

Yunanistan acısından kısa vadede elde edilen en önemli kazanım, GKRY ile devam etmekte olan üyelik müzakerelerinin bloke edilmeyeceği garantisinin alınmış olmasıydı. Ada'da siyasi çözüme ulaşılamasa da, GKRY AB üyesi olabilecekti. Vetonun kalkması memnuniyetle karşılanırken, Kıbrıs oldubittisine tepki gösterilmiş fakat karar değiştirilememiştir. Tam üyelik için adaylık statüsü alınmıştı, fakat özellikle Kıbrıs konusunda verilen taviz, Türkiye'nin Zirve'de elde edeceği kazanımların eksi çarpanı olmuştu.[55] GKRY'nin üyeliği önündeki olası veto engelini garantiye alan Yunanistan Zirve'nin asıl kazançlı tarafıydı.

İlk başlarda GKRY'nin üyelik sürecinin uzayacağı, ara dönemde Ada'da çözüme ulaşılacağı düşünülerek Yunanistan'ın aldığı bu taviz fazla önemsenmedi. Oysa Kıbrıs ile ilgili gelişmeler bu garanti çerçevesinde yürüyecek, üyelik garantisi alan GKRY uzlaşma masasına her zamankinden daha uzlaşmaz ve kabul edilemez isteklerle oturmaya başlayacaktı. Adaylık statüsü tanındıktan sonra Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem Helsinki'ye giderek AB'nin aile fotoğrafında yer aldılar. Rauf Denktaş, AB'nin Kıbrıs kararına "AB'nin Kıbrıs kararı çözüm arayışlarını engelleyecek ve Rum tarafını çözümsüzlük yolunda teşvik edecektir"[56] şeklinde tepki göstermişti. Gelecekteki gelişmeler Denktaş'ı haklı çıkaracaktır. Her şeye rağmen 1999 yılı Türkiye açısından AB ile ilişkilerde dönüm yılı olmuştur. Kıbrıs, bu yıldan sonra AB ile olan ilişkilerde daha fazla sorun olmaya başlamıştır.

---

[53] **Akşam** 10 Aralık 1999. s. 4.
[54] İ. Reşat Özkan, "Ege'de Diyalogmuş! Hadi Canım Sen de" **Finansal Forum**, 07 Şubat 2002. s. 12.
[55] İlnur Çevik, **Turkish Daily News**, 11 December 1999.
[56] **Turkish Daily News**, 12 December 1999.

b) 2000 Yılındaki Gelişmeler

2000 yılının Türkiye-AB ilişkilerindeki en önemli gelişmesi, daha önceki AB Konseyi sonuçları temelinde bir Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) (Accession Partnership-AP) hazırlanması kararı çerçevesinde Türkiye-AB KOB'un hazırlanması oldu. KOB, siyasi ve ekonomik kriterler ile üye ülke yükümlülükleri ışığında katılım hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içermekte ve müktesebatın benimsenmesi için Türkiye tarafından hazırlanacak olan Ulusal Programa (UP) *(National Programme for the Adaptation of the Acquis- NPAA)* eşlik edecek şekilde hazırlanmıştı. KOB, adaylık yolunda ilerlenecek yöntem ile kısa ve orta vadeli kriterleri belirlemekteydi ve üyeliğin yol haritası niteliğindeydi. Komisyon, üyeliğe hazırlanan aday ülkelerin kaydettikleri gelişmeleri, katılım öncesi stratejinin bir parçası olarak, düzenli bir şekilde Birlik Konseyi'ne rapor ediyordu. Haziran 1998'de Cardiff'te toplanan AB Zirvesinde, Komisyon'un Türkiye hakkında, Türkiye-AT Ortaklık Antlaşmasının 28'inci maddesi ve Lüksemburg Zirvesi sonuçlarına dayanan bir rapor sunacağı açıklanmıştı. Komisyon, Türkiye'ye ilişkin ilk İlerleme Raporunu, diğer aday ülkelerin İlerleme Raporları ile birlikte, Ekim 1998 tarihli Viyana Zirvesine; ikinci raporunu ise Ekim 1999 tarihli Helsinki Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştı. Bununla birlikte Türkiye ile ilgili en kapsamlı rapor Aralık 2000'de toplanan Nice Zirvesine sunulmuştur. 2000 yılında, Aday ülkelerin Birlik mevzuatına uyum kapasitesini ortaya koyan ilk geniş kapsamlı "İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.[57]

i) Dolaylı Müzakereler KOB ve Kıbrıs

Kıbrıs, KOB'un kısa vadeli öncelikleri arasında ilk maddede olarak; "… Helsinki sonuçlar bildirgesinin 9 (a) maddesinde atıf yapıldığı gibi, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecini başarılı bir sonuça bağlamaya yönelik çabalarını güçlü bir biçimde desteklemek" şeklinde yer almıştı. [58] Kıbrıs'ın KOB'da yer alması Türk tarafında tepkiyle karşılandı.

Bu esnada Kıbrıs'ta çözüme yönelik girişimler devam ediyordu. Şubat ve Temmuz aylarında Cenevre'de ikinci ve üçüncü tur dolaylı müzakereler yapıldı. Haziran ayında, Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün (UNFICYP) yetkisinin uzatılmasında gerilim doğdu. KKTC, UNFICYP'nin Kuzeydeki varlığı üzerine

---

57 **Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu,** AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2002. s.1.

58 **2000 Yılı Genişleme Stratejisi, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000,** AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2000, s. 15.

kısıtlayıcı şartlar koydu. Eylül ayında New York'ta dördüncü tur görüşmeler yapıldı. Bu esnada BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Danışmanı Alvaro De Soto, "New York'taki görüşmelerin diğerlerinin aksine ileriye doğru niteliksel bir adım olduğunu" ilan etti. Görüşmelerde, dört temel konu; toprak, mülkiyet, güvenlik ve anayasa ele alınmıştı. 2000 yılının son dolaylı görüşmesi Kasım ayında Cenevre'de yapıldı. Görüşmelerden sonra De Soto, "Türkiye, bir garantör devlet olarak Kıbrıs sorununa BM himayesi altında kapsamlı çözüm bulunması için gayret göstermeye devam etmelidir"[59] şeklinde bir beyanda bulunarak, aslında BM'nin çözüm için Türkiye'den taviz beklediğini üstü kapalı bir şekilde ilan etti.

Aynı günlerde Loizidou davasında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) vermiş olduğu karar gereğince, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Temmuz 2000'de dava ile ilgili ikinci bir Ara Karar kabul etti. Ara Karar'da; "Türkiye'nin Mahkeme'nin kararını yerine getirmeyi reddetmesi uluslararası yükümlülüklerine aygırıdır. Türkiye, daha fazla gecikmeksizin AİHM'nin 28 Temmuz 1998 tarihli kararına tam olarak uymalıdır"[60] denilerek GKRY vatandaşı Louzido'nun tazminatının ödenmesi istendi. Louzido'ya ek olarak GKRY'de yaşayan Rumlardan yaklaşık 200 tanesi AİHM'de Loizdou davası benzeri davalar açmıştı. Diğerleri de bu davanın sonuçunun emsal teşkil etmesini ve benzeri davaları açmak için sırada beklemekteydi. 2000 yılı İlerleme Raporu'nda GKRY'nin üyelik yolunda Kopenhag Kriterlerini başarıyla yerine getirdiği ve üyeliğe engel en önemli siyasal sorunun Ada'nın bölünmüşlüğünün olduğu belirtildi.[61] Böylece Kıbrıs Rum Yönetimi AB tam üyeliğine bir adım daha yaklaşmış olduğu resmen ilan edilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun 8 Kasım 2000 tarihli önerisini takiben, AB Konseyi 4 Aralık 2000 tarihinde, Türkiye için ilk KOB üzerine siyasi bir Antlaşmaya onay verdi. KOB vasıtasıyla AB, Türkiye ile diyalogun geliştirilmesi ve Türkiye'nin, AB üyeliği için gerekli değişiklikleri zamana yayarak gerçekleştirilmesini amaçlanıyordu. Fakat, KOB'da Yunanistan'ın ısrarıyla son dakikada yapılan değişiklikle Kıbrıs kısa vadeli öncelikler arasına alınmıştı. KOB hazırlanırken Yunanistan kendi çıkarları açısından önemli gördüğü Kıbrıs konusunu kısa vadeli öncelikler arasına aldırarak kazanç sağlamaya çalışırken, Türkiye de, Ege konusunun KOB'un Giriş bölümünde

---

[59] A.g.e. s. 40.

[60] A.g.e. s. 40; Frank Hoffmeister, "Cyprus v. Turkey, App. No. 2578/94", **The American Journal of International Law,** S. 96, No: 2 (Nisan, 2002). s. 451-452.

[61] **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi,** Aday Ülkeler İlerleme Raporları, Eylül-Aralık 2000, Sayı: 147. s. 6.

kalmasını sağlamıştı.[62] Böylece AB Konseyi KOB'u hazırlarken Yunanistan ve Türkiye arasında bir orta yol bulmuştu. 2000 yılında, Türkiye-AB ilişkileri ivme kazanmış bu esnada GKRY, AB'ye tam üye olma yolunda hızla ilerlemiştir.

c) 2001 Yılındaki Gelişmeler

2001 yılı Şubat ayı içerisinde AB Genel İşler Konseyi Toplantısında, AB Dışişleri Bakanları AB-Türkiye Katılım Ortaklığının hayata geçirilmesi ve katılım öncesi strateji çerçevesinde Türkiye'ye verilecek destekle ilgili kararı onayladı. Bu esnada 2001 yılının ilk altı ayında Türkiye, AB'ye tam üyelik için uyum çalışmalarını devam ettirmişti. 2001 yılı Mart ayı içerisinde Türkiye, AB'ye katılım için Ulusal Programını da (UP) hazırlamıştı. Ulusal Program'da KOB ile istenen kısa ve orta vadeli öncelikler için hedef takvimler belirlenmişti. 2001 yılının sonunda AB Komisyon'u Türkiye İlerleme Raporunu hazırlayarak Laeken Zirvesi'ne sundu.

i) Kıbrıs Dolaysız Görüşmelerinin Başlaması

2001 yılı, GKRY'in en yakın zamanda AB'ye tam üye olmasının artık engellenemez bir süreç olduğunun Ankara tarafından da anlaşıldığı bir yıldır. 2001 yılının sonunda Dışişleri Bakanı İsmail Cem, TBMM Plan Bütçe Komisyonunda Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesinin sunumunda "Rum Kesimi'ne AB üyeliği verilirse, Türkiye çok kesin bir karar almak zorundadır. Bunun bedeli AB'ye üyelik hedefinden vazgeçmemiz olabilir"[63] diyerek gelinen durumu özetlemişti. Mesaj biraz da Brüksel'e verilmişti.

İsmail Cem'in söz konusu beyanından sonra Başbakan Ecevit de, Rum Kesiminin üyeliği durumunda Türkiye'nin KKTC ile bedeli ne olursa olsun entegrasyona gideceğini, oldubittiye izin verilmeyeceğini ilan etti. Bu esnada TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan, AB üyeliği yolunda Hükümete altı maddeden oluşan bir mektup sundu. Mektupta Kıbrıs'ın "Türkiye'nin AB üyeliği önünde engel oluşturmayacak şekilde ele alınması ve bu alanda izlenecek politikaların AB ile derin krizler yaratmayacak şekilde belirlenmesi…"[64] İsteniyordu. TÜSİAD'a göre; GKRY'nin AB'ye tam üye olması ve Türkiye ile KKTC'nin entegrasyona gitmesi Türkiye'yi AB sürecinin dışında bırakacaktı. Bu durumda Türkiye Afganistan'a dönecekti. Sorunun çözümü için özellikle BM'nin geliştirdiği çözüm önerileri, Türk Toplumunu

---

62 **Milliyet**, 5 Aralık 2000.
63 Murat Birsel, "AB'den Vaz mı Geçeceğiz? Nasıl Yani!..", **Sabah**, 4 Kasım 2001. s. 12.
64 Enis Berberoğlu, "TÜSİAD'ın Kıbrıs Mektubu", **Radikal**, 29 Kasım 2001. s, 8.

1960 Antlaşmasının da gerisine götürmekteydi. İş dünyası ise, AB ile ilişkilerin Kıbrıs'a feda edilmemesini istiyor fakat bu görüşünü açıktan ilan edemiyordu.

Türkiye'de bu gelişmeler olurken Kıbrıs'ta süreç devam ediyordu. AB temsilcileri Kasım ayının sonuna doğru temaslarda bulunmak üzere Kıbrıs'a gelmiş fakat Türk tarafına geçmemişlerdi. Sırf bu durum bile AB'nin Kıbrıs'taki durumu değerlendirme ve olayı ele alma şeklini ortaya koymaya yetiyordu. Arkasında, bu şekilde kayıtsız şartsız destek bulan GKRY'nin kendi egemenliğinin altını oyacak ya da Kıbrıs idaresine Türk Toplumunu da ortak edecek bir çözümü kabul etmesini beklemek hiçbir olasılık içinde yer almıyordu. Hem Ankara hem de Lefkoşa durumun farkındaydı fakat Toplumlararası Görüşmelerde ilerleme sağlamak artık olanaksızdı. GKRY, zamana oynayarak Brüksel'e görüşmelerde masadan kalkan taraf olmadığını gösterme politikasını benimsemişti ve bazen Rauf Denktaş'ın milliyetçi politikalarını bu amacı doğrultusunda sonuna kadar kullanıyordu.

Çözümsüzlük sorununa çare bulabilmek gerekiyordu. Bu amaçla 2001 yılı sonu Aralık ayında, uzlaşmazlık pozisyonundan kurtulmak ve çözüm yolunda mesafe alabilmek için Denktaş, GKRY lideri Klerides'e sorunun çözümü yolunda doğrudan görüşme yapma önerisini getirdi. Rum lider Klerides, Denktaş'ın önkoşulsuz görüşme isteği ile ilgili gönderdiği üç mektuba cevap vermek zorunda kaldı. İki lider 4 Aralık'ta görüşmeyi kararlaştırdılar. 4 ve 29 Aralık tarihlerinde iki lider birbirlerine karşılıklı nezaket ziyaretlerinde bulundular.[65] Denktaş'ın bu girişimi, KKTC üzerindeki uluslararası baskıyı azaltmış, Rumlar öneriyi kabul etmek zorunda kalmışlardı. Nezaket ziyaretlerindeki olumlu hava çözüm yolunda ümitleri artırdı. Böylece 2001 yılında, dolaysız görüşmeler için zemin oluşturulmuş, dolaysız görüşmeler için ön çalışmalar tamamlanmıştı. Aralık ayında gerçekleştirilen ön görüşmelerden sonra iki lider 2002 yılında yoğun bir görüşme trafiğine girecektir.

3) Kıbrıs Sorunundaki En Uzun Son iki Yıl ve Zamanın Türk Tarafının Aleyhinde İşlemesi

a) 2002 Yılındaki Gelişmeler

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ile GKRY temsilcisi Klerides arasında yürütülen dolaysız görüşmeler en imkânsız göründüğü zamanda, şartların zorlaması ile başlamıştı. Görüşmelerin başlamasında, sorunun çözülememesi durumunda en büyük zarara Ada'nın iki kesiminde yaşayan halkın göğüs

---

[65] Tevfik Ünaydın, "Kıbrıs Sorununda Çözüme Doğru", **Cumhuriyet,** 25 Ocak 2002. s. 2.

germek zorunda kalacağı gerçeği etkili olmuştu.[66] Çözümsüzlük durumunda, AB'nin GKRY'i Yeşil Hattan Güney'i ayırarak üyeliğe kabul etmesi ihtimali Kıbrıs'taki durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirecekti. GKRY'nin üyeliği ile, Türkiye'nin AB üyeliği de zora girerken, Rumlar acısından Adanın bölünmüşlüğü nihai hale gelecekti. Her iki durumda da çözümsüzlüğün kazananı olmayacaktı.

Fakat kum saati GKRY'ye tam üyelik yolunu açacak adaylık statüsünün verildiği 1994 yılından buyana Türk tarafının aleyhine akmaya devam ediyor, zaman aralığı Rumların lehine daralıyordu. Bu esnada Kara Kuvvetleri Komutanı Hilmi Özkök, Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaretinde, "Kıbrıs'ın ancak Türkiye ile birlikte AB'ye girebileceğini, görüşmelerin sonuçsuz kalması ile GKRY'nin AB üyesi olmasının bölgeyi istikrarsızlığa sürükleyeceğini" söyledi.[67] Hükümetten sonra askeri kanat da GKRY'i tam üye olarak kabul etmemesi için Brüksel'e mesaj vermek zorunda kalmıştı. Oysa, Brüksel, bir sonraki genişlemede GKRY'i üye olarak kabul etmek için kararını çoktan vermişti.

Özkök'ün konuşmasına Rum tarafında yayınlanan Fileleftheros gazetesinde geniş yer verildi. Bu esnada AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen, demeçleriyle Türk tarafını zor durumda bırakıyor ve Rum tarafının anlaşma sağlanamasa da AB'ye tam üye olacağını beyan ediyordu.[68] Bu açıkça Rumların tarafını tutan bir politikaydı ve Rumların görüşmelerden anlaşma sağlamak için hiçbir şey yapmalarına gerek yoktu. Verheugen'nin söz konusu tutumuna KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş tepki gösteriyordu fakat Verheugen tutumunu değiştirmeye gerek görmüyordu.

Denktaş'ın ön şartsız görüşme önerisi ile Ocak ayının ortasında başlayan Denktaş, Klerides arasındaki dolaysız görüşmelerin ilk turu 2002 yılı Şubat ayında sona erdi. İlk turda, Rum tarafının temel stratejisi kendi istekleri doğrultusunda bir uzlaşı sağlamak ya da uzlaşmaz duruma Türk tarafını düşürmekti. Bunu teminat atına alabilmek için de aslında gizli geçmesi gereken görüşmelerde masaya konulan tüm belgelerin bir kopyasını konuyla birinci derecede ilgili olan, AB, ABD ve BM yetkililerine göndermişlerdi.[69] Görüşmelerde Türk tarafının tezleri, AB'nin tek devlet çatısı oluşturulması isteminden çok uzak kalıyordu. İlk tur görüşmelerde Türk tarafı; Ada'da zayıf

---

[66] Murat Yetkin, "Kıbrıs, Rodos, AB ve MHP", **Radikal,** 10 Şubat 2002. s. 6.

[67] Koray Düzgören, " Türkiye de, Kıbrıs da AB'ye girmesin diye…", **Yeni Şafak**, 18 Şubat 2002. s. 12.

[68] Hikmet Bila, "Verheugen Faktörü", **Cumhuriyet,** 20 Şubat 2002. s. 3.

[69] Metin Münir, "Kıbrıs'ta Birinci Raund Sonuçları", **Sabah,** 26 Şubat 2002. s. 8.

yetkilerle donatılmış federal devlet çatısı altında iki ayrı egemen devlet kurulması ve uluslararası ilişkilerde federal devletin söz sahibi olması tezini savunmayı sürdürüyordu. Rum tarafı ise, federal devlet yetkilerinin güçlü olması, iki egemen devletin yetkilerinin zayıf olması tezinde ısrar ediyordu.[70]

Mart ayına kadar geçen sürede Denktaş ve Klerides 14 kez bir araya gelerek bir çeşit shuttle diplomasisi yürütmüşlerdi. Görüşmelerin ikinci bölümüne Denktaş, bu zamana kadar savunduğu KKTC'nin Bağımsız (*sovereign*) Devlet (*state*) olması tezini, Bağımsız (*sovereign)* Birim (*entity*) tanımlamasına döndürerek devam etmek zorunda kaldı. Federal çatının merkezileşmesi yolunda da belli oranda tavizler verilmiş, Türk ve Rum Birimlerinin iç işlerinde serbest dış ilişkilerde birlikte hareket etmesi öngörülmüştü. Bağımsız Birim ile zengin Rum tarafının KKTC'ye nüfuz etmesinin önüne geçilmek isteniyordu. Denktaş'ın, uzlaşma yönündeki bu tezi Rum tarafında kabul görmedi. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, ABD'de yayınlanan Herald Tribune Gazetesine 14 Mart'ta yazdığı makalede; "İki toplumun hassasiyetlerini dikkate alan bir çözüm için içişlerinde serbest, dışişlerinde tek kimlikli bir model önererek" Denktaş'a destek verdi. AB Komiseri Verheugen Mart ayının ortasında gerçekleştirdiği iki günlük Atina ziyaretinde Türkiye'ye karşı sert ifadeler kullanarak, çözüm yolunda Rum tezlerini destekler nitelikte, tek devletli bir çözüme taraftar olduklarını ilan etti. Verheugen, "Kıbrıs sorununun çözümlenmemesi ve GKRY'nin üyeliği sonrasına yönelik tehditlerin Türkiye'nin üyelik sürecinin önünü keseceğini" de sözlerine ekleyerek Türkiye'ye tehditte bulunmayı ihmal etmemişti.[71]

Doğrudan görüşmelerin Nisan ayında yapılan üçüncü bölümünde, Türk tarafı içte zayıf konfederal yapı, Rum tarafı da güçlendirilmiş konfederal yapı tezini savunmaya devam etti. Rumlar, Denktaş'ın içte zayıf konfederal yapı önerisini Türk tarafı istediği zaman konfederasyondan ayrılacak endişesiyle, Türkler de güçlü yapıyı Rum tahakkümünden çekindikleri için kabule yanaşmıyorlardı. Görüşmelerin bir sonraki bölümünün sonbaharda yapılması konusunda mutabık kalınmıştı. 14 Nisan'daki görüşme sonrasında Denktaş, "Karadağ ve Sırbistan arasında yapılan Avrupa destekli yeni birleşme antlaşmasının Kıbrıs için model olabileceğini, bu modelin Türk tarafının isteklerine yakın olduğunu" söyledi. Bu esnada GKRY'de yayımlanan Alithia Gazetesi; AB ile müzakere takviminin 2002 yazında tamamlanarak AB'nin

---

70 M. Ali Birand, "Klerides, AB'ye Fazla Güvenmemeli" **Posta**, 27 Şubat 2002. s. 11.

71 **Sabah** 23 Mart 2002.

kabul etmesi halinde üye olunabileceğini yazmıştı.[72] Bu yazıdan da anlaşıldığı gibi Rumlar görüşmelerde çözümden ziyade, AB üyeliği yolunda çalışma yapmayı tercih ediyor ve üyeliği önceliklerin birinci sırasına koyuyordu. Tüm bu çabalar sonunda 2002 yılında doğrudan görüşmeler yapılmış, çözüm yolunda mesafe alınmaya çalışılmış, fakat ilerleme kaydedilememişti.

i) Rumların Dolaysız Görüşmelerdeki Tutumu ve Annan'ın Adayı Ziyareti

2002 yılına kadar sürdürülen görüşmelerden Kıbrıs Rum Yönetimi'nin açıkça AB'ye tam üye olarak Türkiye ve KKTC'yi tamamen köşeye sıkıştırmayı, kendi başına halledemeyeceği bir sorunu, AB vasıtasıyla çıkarlarına göre çözmeyi planladığı anlaşılmıştı.[73] Rumların bu tutumu nedeniyle toplumlararası temaslardan sonuç alınamadığı gibi dolaysız görüşmelerden de sonuç alınabileceği ümidi hemen hemen yok denecek kadar azdı.

Rumların uzlaşmaz tavrını değiştirebilmek amacıyla görüşmeler devam ederken, KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu, "Türkiye ve KKTC'nin kader birliği ettiğini, Rumların tek başına AB'ye üye alınması durumunda Türkiye ile birleşmenin kaçınılmaz olacağını" söyledi. Bu tür söylemler artık Rumları etkilemekten çok uzaktı çünkü önceki sayfalarda da görüldüğü gibi AB Organları her şartta Rumları destekliyor ve her fırsatta GKRY'nin tam üye olacağını söylüyordu.

Bu esnada Rum Hükümet sözcüsü Mihailis Papapetru; "Denktaş'ın iki devletli çözüm tezinden vazgeçmediğini, toprak tavizine ve Rum göçmenlerin geri dönüşüne yanaşmadığını" belirterek, Denktaş'ın sunduğu kapsamlı çözüm önerilerini reddetmişti.[74] Aynı zamanda görüşmelerde Haziran ayına kadar sonuç alınması için AB ve BM temsilcilerinin baskılarını artırdığı görülür. AB'nin baskısı tamamen göstermelikti ve dışarıya müzakere ediyor havası vermeye yönelikti. Baskıların daha çok Türk tarafı üzerinde yoğunlaşması üzerine Kıbrıs Türk Ticaret Odası Başkanı Ali Erel, "AB ile KKTC arasında güven bunalımı olduğunu, AB'nin açıkça Rum tarafından yana pozisyon aldığını" söylemek zorunda kaldı. Mayıs ayında başlayan görüşmelerden de Rum tarafının Denktaş'ın önerilerini reddetmesi ile sonuç alınamadı. Tarafların, uzlaşıya yaklaşamamaları üzerine BM Genel Sekreteri Kofi Annan 23 yıl

---

72 T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Dış Basında Türkiye ve AB**, 30 Nisan 2002.

73 Mümtaz Soysal, "Avrupa Dersleri", **Cumhuriyet**, 6 Nisan 2002. s. 2.

74 **Hürriyet,** 3 Kasım 2002. s. 14.

aradan sonra 15 Mayıs'ta Adaya giderek Denktaş ve Klerides ile ayrı ayrı görüştü.[75]

Annan'nın ziyaretinden hemen önce Denktaş ve Klerides tarafsız bölgede 31. görüşmelerini gerçekleştirmişlerdi. Annan'ın ziyaretinde her iki liderden de Haziran sonuna kadar mutlaka temel sorunlar üzerinde anlaşmaları istendi. Devam eden görüşmelerde ilerleme kaydedilememesi, Hazirana kadar çözüm yolunda ilerleme sağlanabileceği doğrultusundaki beklentileri boşa çıkarmıştı. Bu esnada görüşmeleri sabote edecek yeni bir krizle karşı karşıya gelindi. Mayıs ayı sonunda Rum tarafının karasularını 12 mile çıkarması üzerine, KKTC Cumhuriyet Meclisi karasularının 12 mile çıkarılması kararını aldı.[76] Tüm bu gelişmeler sonrasında Mayıs ayı sonunda yapılan Türkiye Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ana gündem maddesi kaçınılmaz olarak Kıbrıs'tı. MGK'nın sonuç bildirgesinde; "Kıbrıs'ta ödün verilemeyeceğinin altı" çizilmişti.[77]

Gerçekleşen görüşme dizisi içinde, dördüncü bölüm müzakerelerine kadar gelinen süreçte Denktaş, "çözüm yolunda Belçika modelinden yararlanılabileceğini" söylemişti. Modele göre, bir "Kıbrıs Ortaklık Devleti" (*Partnership State of Cyprus*) kurulacak, iki toplum bu devlette eşit statüye sahip olacak, Ortaklık Devletinin etkin yasama, yürütme ve yargı işlevleri olacak ve 1960 garanti antlaşmaları yürürlükte kalacaktı.[78] Önemli olanın Kıbrıs'ta bir gelişim süreci (*evolutionary process)* başlatılabilmesiydi. Rum lideri Klerides ise, 1960 Londra Antlaşması temelinde bir çözümü savunuyordu. Buna göre, KKTC, GKRY'e katılacak, Türk toprakları %10 azaltılarak %25'e düşürülecek, en az 60 bin Rum Kuzeye göç edebilecek ve federasyonun yetkileri geniş tutulacaktı. Klerides'in talepleri KKTC için uzlaşılabilir optimal noktaların çok uzağındaydı. Bu esnada beklenmedik bir durum ortaya çıktı. GKRY'nin AB üyesi olması ile elde edilecek AB avantajlarından yararlanabilmek için, Kıbrıs Türk vatandaşlarının bazıları Rum kesimine giderek Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu almaya başladılar.[79] Bu girişim Rumların elini güçlendirici bir statükonun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kıbrıs'ta görüşmeler devam ederken Türkiye'de hükümet krizine doğru gidilen bir sürece girilmişti. 28 Şubat 1998 örtülü darbesi sonrasında ordunun

---

75 **Radikal,** 14 Mayıs 2002.
76 **Milliyet,** 31 Mayıs 2002. s. 23.
77 **Milliyet,** 31 Mayıs 2002. s. 18.
78 KKTC Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı Münir Ergun'un Boğaziçi Üniversitesinde Düzenlenen "Kıbrıs'ın AB Üyeliği" konulu uluslararası konferanstaki konuşması. **Milliyet**, 7 Mayıs 2002. s. 13.
79 Yalçın Doğan, "Nafile Turlarla Yasaklar Ama, İlle Ev Ödevimiz", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 2002. s. 11.

siyaseti yeniden dizayn etme girişimi bir kez daha başarısızlık sonuçlanmak üzereydi. Bu bağlamda 2002 yılı Haziran ayında koalisyonun bozulması ve erken seçime gidilmesi tartışılmaya başlanmıştı. Ayrıca AB uyum yolunda Koalisyon ortakları ve dış politikanın karar alıcıları arasında var olan uyumsuzluklar birer ikişer gün yüzüne çıkıyordu. Belirtilen tüm bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in talebiyle Cumhurbaşkanlığı konutunda, Hükümet üyeleri ve Mecliste grubu bulunan siyasi parti liderlerinin katıldığı AB zirvesi toplandı. Başbakan Ecevit hastalığı dolayısıyla zirveye katılamamıştı.[80]

Türk dış politikasının karar alıcıları Garantörlük Antlaşmalarına dayanarak aksini iddia etseler de, Kıbrıs'ta çözüm yolunda ilerleme kaydedilememiş olması, Aralık ayında yapılacak olan Kopenhag Zirvesi'nde müzakere tarihi almayı bekleyen Türkiye'nin önündeki en önemli engeldi. Gelinen durumda, Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel, "Kıbrıs'ın AB'ye feda edilemeyeceğini" söylemek zorunda kalmıştı. Haziran ayı ortalarında Denktaş ile Klerides'in görüşme sayısı 50 olmasına rağmen hiçbir sonuç alınamamıştı. 21-22 Haziran'da yapılan AB Sevilla Zirvesi'nden de Türkiye'nin beklentileri yönünde herhangi bir karar çıkmamış, ümitler Kopenhag Zirvesine kalmıştı. Yunanistan, tüm dostluk mesajlarına rağmen Türkiye'nin beklentilerine yönelik olumlu bir karar çıkmasını engelliyordu.[81] Zirvede, GKRY'nin 2004'teki AB tam üyeliğine kabul edileceği bir kez daha tekrarlanarak teyit edilmişti. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Ankara siyasi krizle çalkalanıyordu. DSP, MHP ve ANAP Koalisyon Hükümeti biraz da 28 Şubat aktörlerinin etkisi altında askeri vesayetle kurulmuştu. Fakat bu zorlama Hükümetin artık ayakta kalamayacağı belli olmuştu. Bu nedenle Temmuz ayının sonuna gelindiğinde Türkiye'deki hükümet krizi de aşılamaz bir hale gelince TBMM 3 Kasımda erken seçim yapılması kararını aldı. Ağustos ayında ise, Ulusal Program (UP) kapsamında gerçekleştirilmesi gerekli reformlar TBMM tarafından kabul edildi.

ii) Dolaysız Görüşmelerden Sonuç Çıkmaması ve KKTC'nin Türkiye ile Entegrasyona Gitmeye Yönelmesi

Bu esnada Kıbrıs'ta da işler iyi gitmiyordu. Sevilla Zirvesi'nde AB'nin kayıtsız şartsız desteğini bir kez daha garanti altına almış olan Ada Rumları artık hiçbir uzlaşmaya yaklaşmıyorlardı. Çünkü uzlaşmazlık durumunda kaybedecekleri çok fazla bir şey yoktu. Gelinen son durum üzerine KKTC

[80] **Hürriye**t, 8 Haziran 2002. s. 26.

[81] Rory Watson, "Takvim Reforma Bağlı", **The Times**, 10 Temmuz 2002; Radikal, 13 Temmuz 2002. s. 10.

Dışişleri ve Savunma Bakanı Tahsin Ertuğrul gazetecilere; "görüşmelerden sonuç çıkmamasının nedeninin AB'nin GKRY'i desteklemesi" olduğunu söyledi. Ertuğrul, AB idari organlarının Ada'da barış ve uzlaşı istiyorlarsa Rumları desteklemekten vazgeçmeleri gerektiğini gazeteciler vasıtasıyla ilan etmişti. Fakat bu yıllarda Brüksel'in bu tür söylemleri duymaya niyeti yoktu. Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin pasaport almak için akın akın güneye gitmeleri de KKTC Hükümet katlarında rahatsızlık yaratmış, aleyhte bir statükonun ortaya çıkmasına neden olmuşlardı. Söz konusu nedenle Tahsin Ertuğrul sözlerine şu şekilde devam etmişti; "AB'nin temsil ettiği evrensel değerler kâğıt üzerinde güzeldir. Oysa uygulamada, bu değerlerden ziyade çıkarlar öne çıkmaktadır. Amaç Kıbrıs'ı yeni bir Girit yapmaktır. Bu yolda ne yazık ki AB kullanılıyor ve bizim içimizden bir takım insanlar da buna alet oluyor".[82]

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Rum tarafının en yüksek trajlı gazetesi Fileleftheros; "İngiltere'nin, iki egemen devlet temeline dayanan bir çözüm planı hazırladığını" duyurmuştu. Plan, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın "yeni ortaklık" demecine dayandırılmıştı. Plana göre; merkezi hükümetin yetki dağılımı eşit olacak ve Türk tarafında % 27.5-28 oranında toprak kalacaktı.[83] Tüm bu çabalardan bir sonuç alınabilmesi mümkün görünmüyordu. Rumların tavrını değiştirebileceğini düşünerek, Ağustos ayının sonuna doğru Denktaş, "Rum Kesiminin AB'ye girmesi durumunda, KKTC'nin dışişleri, savunma ve mali yetkilerini- Türkiye AB üyesi oluncaya kadar- imzalanacak bir protokol ile- Ankara'ya devredileceğini"[84] ilan etti. Birkaç yıl önce söylenmiş olsaydı GKRY'de kriz çıkartabilecek bu sözler artık Rumları etkilemekten uzaktı. Çünkü Rumlar, AB tam üyeliği için gün sayıyorlardı ve bir kez AB organlarında temsil edilmeye başladıklarında Türkiye'ye ve Türk Toplumuna istedikleri şartları dayatabileceklerine inanıyorlardı.

Çözüm elde edilemese de iki lider arasında bundan önce hiç olmadığı şekilde yoğun ve sık bir görüşme trafiği mevcuttu. Ağustos'un son haftasında, üç hafta aradan sonra başlayan 6. tur görüşmelerinde uzlaşma çıkması için, İngiltere'nin Kıbrıs özel temsilcisi Lord D. Hannay ve ABD'nin Kıbrıs Temsilcisi Thomas Weston Kıbrıs'a gelmişti. Bu esnada Türkiye'deki Koalisyon Hükümeti krizi tırmanmış, Koalisyon ortakları Kıbrıs konusunda farklı tezler ileri sürmeye başlamışlardı. Bu durum hükümet etme erkinde ve dış politikada ikiliğe neden oluyordu. 6 Eylülde Paris'te yapılacak görüşmelerde,

---

82 **Cumhuriyet**, Leyla Tavşanoğlu-Tahsin Ertuğrul söyleşisi, 07 Ağustos 2002. s. 13.
83 **Akşam**, 10 Ağustos 2002. s. 15.
84 Sami Kohen, "Kıbrıs Kritik Dönemeçte", **Milliyet,** 29 Ağustos 2002. s. 21.

Annan'ın muhataplara "belge olmayan belge" sunacağı, bunda da çözüm için bir "fikirler dizisi" bulanacağı söylentisi üzerine Ankara, "BM'nin görevinin iki lideri izlemek olduğunu, dışarıdan müdahalenin kabul edilemeyeceğini" bildirdi.

Bu esnada Türkiye'nin AB Tam üyeliği için müzakere tarihi alma süreci devam ediyordu fakat Ekim ayında yayınlanan 2002 ilerleme raporu da Türkiye'nin beklentilerinin çok gerisinde kalmıştı. Rapor, Aralık ayındaki Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi beklentilerini de olumsuz etkilemişti. Bu esnada Türkiye'deki gündem 3 Kasım'da yapılacak erken genel seçimlere odaklanmıştı. Yunanistan'da ve Rum kesiminde yayınlanan gazeteler, Kıbrıs'ın Türkiye ile entegrasyona gitme söylemlerine karşı; ABD, AB ve İngiltere'nin devreye girmesini isteyen yayınlara ağırlık vermişlerdi. Entegrasyon söylemleri Rumların uzlaşmaz tavrını ortadan kaldırmak için bilinçli olarak tekrarlanıyordu ve Rumlar bu tür bir gelişme riskine karşı tedbir alma ihtiyacı hissetmişlerdi. Fakat bu tedbir beklentilerin aksine uzlaşmaz tavrı değiştirmek şeklinde değildi.

Tüm bu yoğun trafik içinde Yunan basını "Yunanistan'ın Kıbrıs sorununda Türkiye'ye karşı diplomatik zafer kazandığını" yazıyor, bu zaferi, "Helenizm yolunda ileri bir adım olarak" değerlendiriyordu. Buna göre, GKRY'nin AB üyesi olması ile Helenizm AB içerisinde ikinci bir sese sahip olacaktı. Yunan basınına göre; "AB Komisyonu'nun, GKRY'e tam üyelik yolunda yeşil ışık yakması, Türkiye'ye ise kırmızı kart göstermesi çifte kazanç olmuştu".[85] Rumlara göre; "Türkiye'nin KKTC ile entegrasyona gitmesi, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra Türklerin batıya doğru ilk genişlemesi olacaktı". Bu durum engellenmeliydi. Çözüm yolunda Rumlar için en iyi seçenek; merkezi hükümetin olabildiğince geniş yetkilere sahip olması, başbakanın nüfus oranına göre belirlenmesi, (640 bin nüfuslu GKRY, KKTC'nin yaklaşık dört katıydı), cumhurbaşkanının iki dönem Rum bir dönem Türk olması, Güzelyurt ve Maraş'ın Rumlara verilmesi ve Türk askerinin önemli bir bölümünün adadan çekilmesiydi. Rumların kabul edebileceği en kötü çözüm ise; Türk ve Rumların nüfusa bakılmaksızın eşit temsili, zayıf merkezi hükümet, dönüşümlü cumhurbaşkanlığıydı.

1975 harekâtından sonra Türk dış politikasının karar alıcıları, Kıbrıs diplomasisini uzun süre "çözümsüzlük en iyi çözümdür" yaklaşımı üzerine oturtmuşlardı. 2000'li yıllara gelindiğinde, rollerin değişerek söz konusu

85 **Ta Nea**, 10 Ekim 2002, Başyazı, **Radikal**, 11 Ekim 2002. s. 8.

yaklaşımın bu sefer Kıbrıs Rumları tarafından ustalıkla kullanıldığı görülür. 2002 yılı sonuna kadar yapılan görüşmeler sonuçsuz temaslar dışında bir anlam ifade etmiyordu. Belirtilen şartlar altında BM Genel Sekreteri Kofi Annan; tarihe "Annan Planı" olarak geçecek olan planının Plan'ın uygulanması için girişimde bulunmaya karar verdi.

iii) Annan Planının Ön Hazırlıkları, Paris ve New York Görüşmeleri, Denktaş'ın Öneri Paketi

2002 yılı süresince yapılan görüşmelerden sonuç çıkmaması üzerine BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Denktaş ve Klerides'i ayrı ayrı görüşmelerde bulunmak ve çözüm önerileri geliştirmek için Paris'e davet etti. Paris'te yapılan görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmayınca 3-4 Ekim tarihlerinde New York'ta yeniden bir araya gelinmesi kararlaştırılarak görüşmelere ara verildi.

Annan, görüşmelerde yazılı belge sunmamış, görüşmeler sonunda taraflar arasındaki farkların giderilebileceğini söylemişti. KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ise, "görüşmelerin zamanlamasının iyi olduğunu ve Annan ile olumlu bir görüşme yaptığını" söylemişti.[86] 6 Eylül'den sonra, Ekim ayındaki New York buluşması arasında devam edecek olan görüşmelerden bir sonuç çıkmaması durumunda Annan'ın Kıbrıs sorununa kapsamlı ve nihai bir çözüm planı açıklayacağı beklentisi vardı. Böyle bir durum iki tarafı da huzursuz etmişti. Çünkü KKTC temsilcileri planın Rum tezlerine yakın olacağı ve mecburen uzlaşmaz duruma düşüleceği ve Rumların bu durumu tereddüt etmeden AB üyeliği için kullanacağından çekinerek, Annan'ın hazırlayacağı palana ilk başta temkinli yaklaşmayı tercih ediyorlardı. Rumlar ise, plan ile baskı altına alınacakları, uzlaşmaz duruma düşmemek için bazı ödünler vermek zorunda kalacakları korkusuna kapılmışlardı.

Bu esnada Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, GKRY'nin tam üyeliğe kabulü halinde Türkiye'nin verebileceği olası tepkileri belirleyebilmek için bir rapor hazırlattı. Raporda, "Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam ve ekonomik kriz yüzünden sıcak savaş çıkarma ihtimalinin düşük olduğu, fakat ekonomik krizin verilecek tepkiyi değiştirmeyeceği, çünkü ekonominin Türk dış politikasını etkileyen bir faktör olmadığı" belirtilmişti.[87] KKTC'de de muhalefet ile hükümet arasında Kıbrıs politikası konusunda uzlaşmazlık vardı. Örneğin, sol kanadın en büyük temsilcisi ve ana muhalefet partisi olan, Cumhuriyetçi

---

86 **Cumhuriyet**, 07 Eylül 2002. s. 10.
87 Yorgo Kırbaki , "Kıbrıs'a Bağdat Faktörü Karıştı", **Radikal,** 15 Eylül 2002. s. 13.

Türk Partisi (ÇTP) lideri Mehmet Ali Talat, Denktaş'ı "görüşmelerde uzlaşmaz bir tutum takındığı gerekçesiyle" sert ifadelerle eleştiriyordu.[88]

Kopenhag Zirvesi'ne yaklaşık iki buçuk ay kala, 11 Eylülde yapılan 53. görüşmede Denktaş Klerides'e, 29 Nisan Belgesinin geliştirilmiş şekli olan ve 130 maddelik çözüm önerisinden oluşan bir paket sundu. Rum tarafı pakete soğuk yaklaşırken, AB temsilcileri paketi olumlu karşıladı. Paket, dışişlerinde Belçika, içişlerinde ise İsviçre modelleri incelenerek hazırlanmıştı.[89]

Bu esnada GKRY'de yayınlanan Ta Nea Gazetesi, Denktaş ile Klerides'in görüşmeleri sürerken, iki liderin başdanışmanları, Mümtaz Soysal ve Alekos Markidis'in gizli bir görüşme gerçekleştirdiklerini, görüşmede Annan'ın taraflara sunduğu 12 maddelik çözüm önerisi paketinin ele alındığını ileri süren bir yazı yayınladı.[90] Katmerini gazetesi ise, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta ilk defa çıkmaza girdiğini ve GKRY'nin AB üyeliği durumunda Türkiye'nin askeri bir maceraya kalkışmasının bedelini ağır ödeyeceğini" yazmıştı.[91] Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman 22 Eylül'de Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyarette, "Türkiye ve Türk Silahlı Kuvvetleri ahdi ve tarihi yükümlülüklerinin gereklerini her an yerine getirmeye kararlıdır ve hazırdır"[92] diyerek Rumlara, Türkiye'nin gerektiğinde askeri güç kullanmaya hazır olduğu mesajını verdi. Oysa GKRY Rumları bu tehditlerin aslında reel güç kullanımına yönelik olmadığının farkındaydı.

Bu esnada Fransız Le Figaro Gazetesi çok yerinde bir tespitte bulunarak;

Kıbrıs'ta çözümün, Türk tarafına da AB üyeliği sağlayacağını, bölünmüş bir adayı kabul etmenin, AB'ye saatli bomba yerleştirmekle aynı anlama geldiğini, ancak genişleme yolunda Yunanistan'ın vetosundan çekinen AB'nin, Rum Yönetiminin üyelik perspektifini kabul etmekten başka çaresi olmadığını…[93] yazdı.

Söz konusu gelişmelerine ile eş zamanlı olarak devam eden Denktaş Klerides görüşmeleri Denktaş'ın kalp ameliyatı geçirmesi nedeniyle yaklaşık bir ay ara verilmişti. Avrupa Parlamentosu'nun (AP) Kıbrıs Raportörü Jacques Poss, Kopenhag Zirvesi öncesinde AP'ye sunulacak rapora son şeklini vermek için Kıbrıs'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve KKTC'ye geçerek CTP lideri M. Ali

88 Mehmet Ali Talat, "Kıbrıs'ta Zaman Daralıyor", **Radikal,** 16 Eylül 2002. s. 8.
89 **Cumhuriyet,** 26 Eylül 2002. s. 8.
90 **Cumhuriyet**, 21 Eylül 2002. s. 10.
91 **Katmerini**, 13 Eylül 2002.
92 Murat Sökmenoğlu, "Orgeneral Aytaç Yalman ve Kıbrıs Gerçeği", **Ortadoğu**, 23 Eylül 2002. s. 8.
93 **Le Figaro**, Paris, 10 Eylül 2002.

Talat ve Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) lideri Hüseyin Angolemli ile de görüştü. Görüşmelerden sonra Poss, "AB'de birleşik bir Kıbrıs istediklerini"[94] söyledi. Bu söylem önemliydi çünkü ilk defa bir AB yetkilisi Rumları müzakere etmeye teşvik ediyordu.

Bu esnada Türkiye'nin AB üyeliği için müzakere tarihi alma süreci de işlemeye devam ediyordu. Sivil toplum kuruluşları biraz da askeri vesayeti sona erdirmek ve ekonomik bağlantıları nedeniyle AB ile ilişkilerin kopmaması için yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdi. Belirtilen amaçla Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi için AB Başkentlerini ziyaret eden TÜSİAD üyelerine, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, "tarih verilmesini Kıbrıs'ın AB üyeliğinin engellenmemesi koşuluyla destekleyeceklerini"[95] söyledi. Yunanistan, AB organlarında temsil edilme durumunu bir koz olarak kullanmaya kararlıydı. Oysa hatırlanacağı gibi 1980 yılında AB'ye üye olurken Türkiye ile problemlerini Topluluk organlarına taşımayacağını taahhüt etmişti. Türk Dışişleri Bakanlığı ise, AB ile ilişkileri Kıbrıs ile ilgili gelişmelerden ayırmaya çalışıyordu. Fakat daha sonra bu politikanın başarılı olamayacağı anlaşılacaktır.

Paris görüşmelerinde kararlaştırıldığı üzere 4 Ekim'de New York'a giden Denktaş, Annan ve Klerides ile görüşmeden önce, "GKRY'nin AB üyeliğinin kabul edilmesi durumunda Ada'nın bölüneceğini" söyleyerek görüşmeler başlamadan AB'nin Ada ile ilgili tutumunu bir kez daha gözden geçirmesini talep etti. Görüşmeler esnasında ve sonrasında kurallar gereği açıklama yapılmayacaktı. İki gün süren New York görüşmelerinde temel konular olan, güvenlik, yönetim (egemenlik), toprak ve mülkiyet alanlarında ilerleme sağlanamadı. Türk tarafı, kendi varlığı için hayati önemde gördüğü egemenlik konusunun ilk olarak açıklığa kavuşturulmasını istiyordu. Fakat yine de taraflar görüşmelerden memnun ayrılmışlardı.[96]

Görüşmelerde, her ay Annan, Denktaş ve Klerides'in üçlü zirvede bir araya gelmesi ve teknik konuları ele alacak iki komitenin kurulması kararlaştırıldı. Birinci komite, tarafların yeni ortak kuruluş ortaya çıkana kadar başka ülkelerle yaptıkları anlaşma ve protokolleri gözden geçirecek, hangilerinin ortak kuruluşa devredileceğine, hangilerinin kurucu devletin yetkisinde kalacağına karar verecekti. İkinci komite ise, anlaşma sağlandığında

---

94 **Dünya**, 31 Ekim 2002. s. 5.

95 **Milliyet**, 01 Ekim 2002. s. 6.

96 Sami Kohen, "Kofi Annan Bu Kez Başarır mı?, **Milliyet,** 6 Eylül 2002. s. 20; **Milliyet,** "Hadi Artık Uzlaşın", 07 Eylül 2002. s. 21.

ortak kuruluşun faaliyete geçebilmesi için hangi yasalara ihtiyaç duyulacağını inceleyecekti. Bu esnada Ekim ayında yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu'nda, beklentilerin aksine Türkiye'ye müzakere tarihi verilmemiş, karar Kopenhag'a bırakılmıştı.[97]

Kıbrıs'ın geleceği için hayati önem taşıyan tüm bu gelişme trafiği içinde Türkiye'de genel seçim hazırlıkları yapılıyordu. Denktaş'ın sağlık sorunları nedeniyle görüşmelere tekrar ara verilmişti. Görüşmelere verilen arada, Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto barış için kapsamlı bir rapor hazırlamaya başladı.[98] Bu esnada Türkiye'de 3 Kasım seçimleri yapıldı. Seçimlerde sadece Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) TBMM'ye girebilmişti. Böylece uzun süre koalisyon hükümetlerince yönetilen Türkiye'de bir dönemin sonuna gelinmiş, Türk halkı 28 Şubat sonrasının zorlama sistemini ve partilerini tasfiye etmiş, AK Parti oyların büyük bir çoğunluğunu alarak tek başına iktidar olmuştu. CHP ise ana muhalefet partisi rolünü üstlenmişti. 28 Kasımda kurulan 58. Abdullah Gül Hükümeti programında Kıbrıs;

[Hükümetimiz] Kıbrıs sorununa mutlaka bir çözüm bulunmasının gereğine inanmaktadır. … BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs konusunda yapılan barış girişimi olumlu karşılanmakla birlikte, Hükümetimizce sorunun kalıcı bir şekilde çözümü için ulusal çıkarlarımız ve Kıbrıs Türk halkının adadaki varlığını ve egemenliğini garanti altına alacak bir müzakere süreci öngörülmektedir…[99] şeklinde yer aldı.

AK Parti lideri Tayip Erdoğan ve Başbakan Abdullah Gül, Kıbrıs konusunda önceki hükümetlerin tutumlarının aksine ilk baştan çözüme yönelik mesajlar vererek işe başladılar. Yeni Hükümet ayrıca Kopenhag'da müzakere tarihi alabilmek için yoğun bir diplomasi atağı başlattı. Tüm bu gelişmelerin içinde kum saati Rumların lehine akmaya devam ediyordu.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan 11 Kasımda taraflara daha sonra "Annan Planı" olarak bilinecek bir çözüm planı sundu. Denktaş, Annan Planı'nda iyileştirmeler olduğunu, toprak ve egemenlik sorunlarının açıklığa kavuşmadığını, toprak paylaşımında önerilen haritanın kabul edilemeyeceğini düşünüyordu. Denktaş ayrıca, çözüm yolunda zamana ihtiyaç olduğunu, bunun için de Rumların üyeliğinin ertelenmesi gerektiğini söylüyordu. Muhalefet

---

[97] **Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Avrupa Komisyonu Yayını, Ankara 2002.

[98] **The Economist**, 11 Ekim 2002.

[99] **T.C. Resmi Gazete**, 29 Kasım 2002, Sayı; 24951, Yasama Bölümü.

partileri CTP ve TKP liderleri harita dışında, Planı kabul edilebilir bulduklarını söylemişlerdi. Taraflar arasında İlke Anlaşması sağlanabilmesi ümidiyle, ABD Dışişleri Müsteşarı Marc Grossman ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto da Kopenhag'a gittiler.

Bu nedenle Zirve öncesinde Klerides, Annan Planını müzakere zemini olarak kabul ettiklerini ve ilke anlaşmasına imza atabileceklerini ilan etmişti. Böylece Rumlar AB karşısında uzlaşmaz pozisyona düşmekten kaçınmaya çalışmaktaydılar ve uzlaşmazlığı Türk tarafının suçu gibi göstermeye çalışıyorlardı. Bu durumda GKRY üzerinde olabilecek herhangi bir baskı ya da tam üyelik yolundaki bir olası yol kazası da engellenmiş olacaktı. Klerides akıllı bir politika takip ediyordu ve Denktaş'ın uzlaşmaz tutumu Klerides'e istediği hareket alanını fazlasıyla sağlıyordu. Zirve öncesinde Denktaş'ın da Klerides gibi Planı müzakere zemini kabul edip ilke anlaşmasını imzalaması bekleniyordu. Denktaş tarafından böyle bir açıklama yapılmadı ve ilke anlaşmasına tarih atılmadı.

Beklentiler Denktaş'ın yeni Planı yeterli bulmaması nedeniyle sonuç vermedi. Zirve'de Klerides Planı kabul eder bir görüntü çizmeyi tercih etmişti. Oysa Klerides en az Denktaş kadar Plana karşı olmasına rağmen uzlaşmaz duruma düşmemek ve Denktaş'ın Planı kabul etmeyeceğine güvenerek İlke Anlaşmasına razı olmuştu.

Böylece Klerides'in eli kendisinin ummadığı oranda rahatlatılmış oldu. Çünkü, daha önce de söylendiği gibi aslında Klerides de Annan Planını müzakere edilebilir bulmuyordu fakat Denktaş'ın hayır diyeceğine güvenerek kabul edeceğini bildirmişti. Bu esnada Kopenhag Zirvesi çalışmaları devam ediyordu. Kıbrıs, beklendiği gibi Zirve'nin anahtarı konumuna gelmiş ve Ankara, "Türkiye'ye tarih verilmesi durumunda Kıbrıs'ta çözüm yolunun açılacağını" ilan etmişti.[100] Kopenhag Zirvesi'nde KKTC'yi Dışişleri ve Savunma Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu temsil edilecekti.

Uzun süredir beklenen Kopenhag Zirvesi 12 Aralık'ta toplantı. Zirve'den nasıl bir sonuç çıkacağı merakla bekleniyordu çünkü Türkiye Zirve'den tam üyelik yolunda müzakere tarihi alabilmek için Zirve öncesinde yoğun bir diplomatik faaliyet başlatmış ve bu sayede Avrupa kamuoyunda tanınırlık oranı artmıştı. AB kriterlerine adını veren Kopenhag'da yapılan Zirve'de, AB açısından bu tarihe kadarki en kapsamlı genişleme gerçekleştirilecekti.

---

[100] Erdal Güven, "Zirve'nin Anahtarı Kıbrıs", **Radikal,** 12 Aralık 2002. s. 9.

iv) Ankara'nın Soruna Yaklaşımı ve Çözüm Çabaları

Beklentilerin aksine Zirve'de Türkiye'ye müzakere tarihi verilmedi. Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilip getirilmediğinin Aralık 2004'te değerlendirilmesi ve Türkiye'ye vakit geçirilmeden müzakere tarihi verilmesi kararlaştırıldı. Oysa GKRY'nin Kıbrıs'ta çözüm olmadan AB üyesi olması karar altına alındı. Böylece AB üyeleri GKRY'ye olan şartsız desteklerini bir adım ileri taşıyarak, Rum uyuşmazlığını ödüllendirdiler.

Zirvede alınan bu karar, Ankara için soğuk duş niteliğindeydi. Müzakere tarihi alınamaması bir yana, Rumların yakın gelecekte AB üyesi olacak olması tüm hesapları altüst etmişti. Bir çözüm bulabilmek amacıyla 18 Aralık'ta Cumhurbaşkanlığı Köşkünde Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer, Başbakan Abdullah Gül, Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök ve Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış arasında gerçekleştirilen dış politika zirvesinin birinci gündem maddesi Kıbrıs'tı. Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ndeki zirveden sonra yapılan açıklamada, Türkiye'nin, AB Kopenhag Zirvesi'nin Sonuç Belgesi'nin Kıbrıs ile ilgili kararını kabul etmediği dünya kamuoyuna ilan edildi. Bu söylem malumun ilanının ötesine gidemeyecek bir yaklaşımdı ve iç kamuoyunun hassasiyetlerini yatıştırmaya yönelik olmaktan başka bir işe yarama ihtimali yoktu.[101]

Bu ilanla Türkiye, Kıbrıs sorunun çözümünde 28 Şubata kadarki zaman aralığına sıkıştırılmayı reddediyordu.[102] Zirve bildirisinin son bölümünde ise;

Türkiye, Kıbrıs'ta barışın ve mevcut garantilerin devamını sağlayan, Türk-Yunan dengesini koruyan, Ada'daki iki tarafın egemenliğini ve eşitliğini kabul eden, uzlaşmaya dayalı yeni bir ortaklık oluşturulmasına yönelik bir siyasi anlaşmaya varılmasını arzu etmekte ve BM Genel Sekreteri'nin önerilerinin müzakeresine devam edilmesini desteklemektedir…[103] açıklaması yapılmıştı.

Zirve'den çıkan en önemli sonuç Denktaş'ın çözüm için müzakere masasında kalması telkini olmuştu. Bu esnada Yunanistan Başbakanı Simitis, 28 Şubat'ın çözüm için son şans olduğunu söylüyordu. AB'nin 28 Şubat 2003'e kadar çözüm baskısını reddeten Türkiye, Annan Planının müzakere edilmesinden yana tavır koymuştu. Sorunun başlangıcından 2002 yılı Kopenhag Zirvesi'ne kadar geçen sürede Türkiye, Kıbrıs'ta homojen bir görüşe sahip olmuş, Denktaş ile uyum içinde çalışmıştı. AB'nin baskıları, çözümsüzlüğün

---

[101] **Milliyet,** "Kıbrıs Kararına Hayır", 19 Aralık 2002. s. 18.
[102] **Milliyet,** "Çözüm Olmazsa Sıkıntı Doğar", 02 Ocak 2003. s. 16.
[103] Murat Yetkin, "Ankara Kıbrıs'ta Çıkış Yolu Arıyor", **Radikal,** 19 Aralık 2002. s. 8.

çözüm olma sürecinin sonuna gelinmiş olması ve GKRY'nin tam üyelik yolunda ilerlemesi bu politikanın değişmesini artık zorunlu hale getirmiş, Kıbrıs konusunda dış politika karar alıcıları arasında değişik görüşler ortaya çıkmaya başlamıştı.[104] Bu esnada GKRY'de seçimler yapıldı ve AKEL iktidara geldi.[105] 2002 yılının özeti şu şekildeydi, Kıbrıs sorununda değişik plan ve öneriler sunulmuş, çözüm ümitleri artmıştı. Aralık ayı bittiğinde ise çözüm yolunda çok fazla mesafe kat edilememiş, ümitler 2003 yılına kalmıştı. Rumların AB üyesi olması ise kesinleşmiş, tüm bu süreçten aslan payını Rumlar almıştı.

v) Annan Planı

Tam adı; "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli"dir (*Basis for Agreement on a Comprehensive Settlement of The Cyprus Problem*). BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın öncülüğünde hazırlandığı için "Annan Planı" olarak bilinmektedir. Annan, 2002 yılı 11 Kasım'ında taraflara daha sonra "Annan Planı" olarak bilinecek bir Anlaşma Modeli sunmuştu. Anlaşmayı (Planı) takvime bağlayan Annan, bir haftalık süre içerisinde cevap istemişti. Denktaş'ın sağlık sorunları ve Türkiye'deki hükümet kurma çalışmaları nedeniyle Plan'a cevap verilememiş, takvimde esneklik isteyen bir mektup Annan'a gönderilmişti. Rum tarafı da Plan'ın takvimine itiraz etmiş, fakat müzakereye hazır olduğunu bildirmişti. Annan, Planı'nın müzakerelere temel teşkil etmesini umuyordu.[106]

Plan, BM'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto ve İngiltere'nin Kıbrıs Temsilcisi Sir David Hanney'in ön çalışmaları sonrasında ABD ve İngiltere'nin katkılarıyla hazırlanmıştı. Taraflara, dolaysız görüşmeler devam ederken 11 Kasım 2002'de sunulmuştu. Plan üzerinde, tarafların istek ve çekinceleri doğrultusunda 10 Mart'ta Lahey'de görüşülecek olan referandum kararına kadar geçen dört aylık sürede iki kere değişiklik yapıldı. Plan, Türk tarafında Rum tezlerini temel alarak hazırlandığı gerekçesiyle eleştirilmekteydi. AB mevzuatında yer alan serbest dolaşım ve yerleşim hakkını kısıtlayarak, Kuzeyde Türklerin çoğunluğu elde bulundurmasını öngörüyordu. Plan'ın önerdiği devlet sistemi Türk tezlerini tam karşılamamakla birlikte, bu tezlere daha yakındı. Plan, hazır anlaşma formatında hazırlanmış, Denktaş ile Klerides'in imza yerleri ve Garantör ülke (Türkiye, İngiltere, Yunanistan) temsilcilerinin imza yerleri ayrıca açılmıştı.

---

104 İsmet Berkan, "Denktaş'ın Gücü Nereden Geliyor ?", **Radikal,** 19 Aralık 2002. s. 3.

105 Maria Hadjipavlou, "The Cyprus Conflict: Causes and Implications for Peacebuilding", **Journal of Peace Research,** S. 44, No: 3 (Mayıs 2007). s. 350.

106 **Radikal**, 20 Kasım 2002. s. 11.

Plan'a göre; Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm için önerilen zemin, zorunlu olarak, uzun, karmaşık ve kapsamlı beş detaylı ekten oluşmaktaydı. Bu zemin, yürürlüğe giriş anından itibaren tüm Kıbrıs için geçerli olacağı düşünülen açık ve tartışmasız bir yasal temele duyulan ihtiyaç ve AB Kopenhag Zirvesi öncesinde tüm tartışmalı konulara kesin ve etkili çözüm bulunması gerekliliği göz önünde bulundurularak hazırlanmış olup, taslak olarak hazırlanması ve kaleme alınması işlemi daha sonraya bırakılmıştı. Çözümün ilk aşaması, "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü" anlaşmasının, iki lider tarafından 2002 yılı aralık ayının ilk günlerinde ve Kopenhag'da yer alacak olan Avrupa Birliği Konseyi (Zirvesi) öncesinde imzalanmasıyla tamamlanmış olacaktı. Liderler, imzalarıyla birlikte, Temel Anlaşma'nın ana maddelerini (Ek A); ona eklenmiş olan ve özelliği olduğu belirtilen maddelerin ruhunu (anayasanın ana maddeleri de dâhil olmak üzere); ve Parça Devletlerin sınırlarını belirleyen haritayı kabul etmiş olacaklardı. Liderler ayrıca, Ek A'ya ilişikte sunulmakta olan Taslak Ek'leri de bir bütün olarak kabul edecek, bunları, anayasa ile birlikte, anlaşmanın 28 Şubat 2003 tarihinden geç olmamak üzere tamamlanması için gerekli bir zemin olarak onaylayacaklardı.

Planın yürürlüğe girmesinden sonra başlayacak geçiş dönemi sırasında "ortak cumhurbaşkanları" olacak olan Denktaş ve Klerides'in (GKRY'deki seçimlerden sonra Klerides'in yerine Papadopulos gelmişti) Kıbrıs'taki yeni durumla ilgili olarak (Ek C) Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile bir anlaşma imzalamasını da gerektirecekti. Anlaşma ile birlikte, Temel Anlaşma, Kıbrıs'taki iki tarafça kabul edildiği şekliyle, garantörler tarafından da kabul edilmiş olacak, bir İzleme Komitesi kurulacak, mevcut Garanti ve İttifak Antlaşmaları'na ek protokoller yürürlüğe girecek ve geçiş dönemi süresince geçerli olacak olan özel güvenlik önlemleri kabul edilecekti. AB'den, Kıbrıs'ın üyeliğe geçişine ilişkin koşullarla ilgili yasaya ek bir protokol eklenmesi. AB Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirisi'ne ek bir paragraf eklenmesini. (Ek E) istemek üzere anlaşarak iki taraf, Temel Anlaşma'nın karşılıklı referandumlarla kabulü ile birlikte Avrupa Birliği'ne giriş koşullarını da kabul etmiş olacak ve iki "Ortak Cumhurbaşkanı" "Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Anlaşması"nı imzalayıp onaylayacaklardı.

Planın bazı maddeleri Türkiye AB üyesi olduktan sonra yürürlüğe girecekti. Plan Türkiye'nin AB üyeliği süreci ile doğrudan bağlantı kurmuştu. Egemenlik konusu, Rum tarafının toprak talebi ve göçmenlik sorunlarında asgari müştereklerde anlaşma sağlandığında Plan Türk tarafı için kabul

edilebilir olacaktı.[107] Plan'da Garantörlük Antlaşması ile 600 olan Türk askeri sayısı altı bine çıkarılmıştı. Plan, pek çok konuda öneri ve değişikliğe açıktı. Denktaş, eksiklerine rağmen Planın şimdiye kadar getirilen en iyi çözüm önerisi olduğunu, AB'nin tam üyelik garantisi ile Rumların çözümsüzlüğü çözüm stratejisi olarak belirlediklerini söylüyordu.[108] Plana göre; Güney Parça Devlet'e (*component state*) bırakılacak topraklar dışında, kuzeyde Rumlara ait olan arsa ve evlerin %10'dan fazlası iade edilmeyecekti. Sınırlama ile demografik yapının korunması amaçlanmıştı. En fazla 15 bin Türk evinden taşınmak zorunda kalacaktı.

Plan ile mülk sorunu büyük oranda çözümlenmekteydi. Aksi takdirde AİHM'de sonuçlanacak Loizudo benzeri mülk davalarından doğacak tazminatların tümünü Türkiye karşılamak zorunda kalacaktı. Plan'ın, Türk tarafı için en önemli kabul edilemezi "egemenlik" konusunda netlik içermemesiydi. Buna rağmen Türk tarafı açısından çözüme en yakın açılım olarak yorumlanmasındaki temel neden, iki parçalı eşit ortak devlet statüsündeki devlet kavramıydı. İki parçalı devlet kavramı Plan'ın 10 Aralık 2002'deki son şeklinde;

Kıbrıs, biri, "ortak devlet' hükümeti olarak, biri Kıbrıslı Rum, diğeri ise Kıbrıslı Türk olan iki eşit 'parça devlet'ten oluşan, fesih edilemez bir ortaklık yapısı olan, bağımsız bir devlettir. Kıbrıs'ın tek bir uluslararası kimliği ve egemenliği vardır ve BM üyesidir. Kıbrıs, Anayasa'sı uyarınca hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükümeti, siyasi eşitlik, iki bölgelilik ve 'parça devletlerin eşit statüsü temel ilkeleri çerçevesinde yapılandırılır…[109] şeklinde yer almıştı.

Aynı bölümün ikinci bendinde ise;

Ortak devlet' hükümeti, Kıbrıs'ın uluslararası alanda ve AB'de tek sesle konuşmasını ve hareket etmesini, bir AB üye ülkesi olarak yükümlülüklerini yerine getirmesini ve bütünlüğünü, sınırlarını ve tarihi mirasını korumasını sağlayan Anayasa'da belirtilen yetkilerini egemence kullanır…[110] şeklinde yer alıyordu.

Plan, Rumların kuzeyde iskân edilmesi ve egemenlik sorunu çözülerek kabul edilebilir hale gelebilecekti. Planın, Türkiye açısından en önemli

---

107 Korkmaz Tağma, "Barış Projesi ve Kıbrıs", **Zaman,** 17 Şubat 2003. s. 12.
108 Denktaş'ın Zaman Gazetesi'ne verdiği röportaj, **Zaman**, 17 Şubat 2003. s. 6.
109 **Annan Planı, (Basıs For Agreement on a Comprehensıve Settlement of The Cyprus Problem)**, Article:2/1/a.
110 **Annan Planı**, Article: 2/1/c.

yaklaşımlarından bir tanesi daha önce de söylendiği gibi Türkiye'nin AB üyeliği ile doğrudan irtibat kurması ve Plan'ın işleyişini Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesine bağlamış olmasıydı.[111]

Plan'daki Anlaşma ile, parça devletlerin egemenliği garanti altına alınmıştı;

İşbu Anlaşma ile kurulan düzene yapılacak tek taraflı herhangi bir değişiklik, Kıbrıs'ın özellikle bir bütün veya kısmi olarak başka diğer bir ülke ile birleşmesi veya herhangi bir şekilde taksimi veya ayrılması, yasaklanır. İşbu Anlaşma'daki hiçbir husus, bu yasakla çelişir biçimde yorumlanamaz.[112]

Ayrıca Anlaşmada, mülkler konusunda Türkler ile Rumlar arasında orta yol bulunmaya çalışılmıştı.

İşbu Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden önce gerçekleşen olaylar neticesinde mallarının tasarrufunu kaybeden mal sahiplerinin talepleri, kapsamlı bir biçimde, uluslararası hukuka uygun olarak ve mallarının tasarrufunu kaybeden mal sahipleri ile şimdiki kullanıcıların kişisel haklarına ve iki bölgelilik ilkesine saygı gösterilerek çözümlenir.[113]

Anlaşmanın Rum yerleşimi konusundaki maddeleri revize edildiğinde Türk tarafı için Plan, kabul edilebilir olacaktı.

Anlaşmaya yöneltilen itirazlardan birisi de, bazı Türk bölgelerinde Rumların yoğun olarak iskan edilmesi ve buraların Rum kantonu haline getirilmesiydi;

---

111 Yalım Eralp, "Gerçekler ve Kıbrıs", **Tercüman**, 11 Aralık 2003. s. 12.
112 **Annan Planı,** Article: 1/6.
113 **Annan Planı,** Article: 10/1.

Karpaz bölgesinde bulunan Dipkarpaz, Yeni Erenköy, Sipahi, Adaçay Köylerinde yaşayan Kıbrıslı Rumlar ve Gürpınar, Özhan, Karpaşa, Koruçam Köylerinde yaşayan Maronitler ve Tillyria köyleri olan Günebakan, Yeşilırmak, Süleymaniye, Kurutepe, ve Madenliköy'de yaşayan Kıbrıslı Türkler ve ayrıca, Mesarya köyleri olan Pile ve [toprak düzenlemeleri alanına giren ve 1960'ta %20'den fazla Türk nüfusu bulunan köyleri ekleyiniz] bulundukları "parça devlet"te kendi kültürel ve eğitim alanlarında idare ve "parça devlet" yasama organında temsil edilme hakkına sahiptirler.[114]

Anlaşmada, Türk tarafının çekincelerinin olduğu maddelerin çoğunda moratoryum (özel koruma) hakkı mevcuttu. Moratoryum süreyle sınırlandığı ve belli bir süre sonra uygulanamayacak olması nedeniyle, Türk çekincelerine yeterli teminat olamamaktaydı. Moratoryum, Türkiye'nin AB üyesi olması halinde sorun olmaktan çıkacaktı. Aksi durumda ise, Türk parça devleti belli bir süre sonra Rumlara karşı savunmasız kalacaktı. Anlaşmanın, serbest dolaşım, mal edinme gibi maddeleri AB mevzuatı ile çelişmekteydi. Rum vatandaşları Lüksemburg Adalet Divanına başvurarak bu haklarını geri isteyebilirlerdi. Mahkeme genellikle AB Müktesebatı doğrultusunda karar veriyordu.

Tüm çekincelerine rağmen Annan Plan'ı 1795 Harekâtı'ndan buyana Kıbrıs sorununa yönelik düzenlenmiş en kapsamlı ve çözüme en yakın plandı. Plan'da Türk Toplumu'nun hakları büyük oranda korunuyordu ve KKTC de GKRY ile birlikte AB üyesi olabilecek, AB idari organlarında temsil edilebilecekti. Ayrıca, Plan'ın Türkiye'nin AB üyelik sürecine doğrudan vurgu yapması da önemli bir kazanımdı. Aksi durumda Türkiye tanımadığı bir devletin temsil edildiği bir kuruluşla müzakere ediyor durumuna düşecek, bu devletin dönem başkanlığında müzakereleri dondurmak zorunda kalacaktı.

Plan, halkoyuna sunulduktan sonra imzalanacaktı ve bu durumun önündeki en büyük engel reddedilse de GKRY'nin üyelik sürecinin bu retten etkilenmeyecek olmasıydı. GKRY liderleri Klerides ve sonra seçilen Papadopulos zaten AB ve BM nezdinde uzlaşmaz duruma düşmemek için Plan'a evet demişlerdi ve aslında kendi çıkarlarından uzak bir zeminde uzlaşma niyeti taşımıyorlardı. Rum Yönetimini ve vatandaşlarını Plan'ı kabul ve gerçekten müzakere etmeye mecbur bırakacak tek diplomasi aracı AB üyeliğinin askıya alınmasıydı fakat AB liderlerinin de böyle bir niyeti yoktu.

---

[114] **Annan Planı,** Article: 10/5.

b) 2003 Yılındaki Gelişmeler

2002 yılı Aralık ayı sonunda Danimarka'nın dönem başkanlığı sona erdi. 2003 yılının başlaması ile Yunanistan altı ay süreyle AB dönem başkanlığı görevini devraldı.[115] Yunanistan Başbakanı Simitis, Dönem başkanı olduktan hemen sonra, "Lefkoşa'yı ayıran Yeşil Hattın Ankara ile Brüksel'i de ayırdığını" ilan etti. 2003 yılı Ocak ayı ile Nisan ayı arasındaki üç aylık sürede, GKRY, 16 Nisanda AB ile katılım antlaşması imzalamadan, çözüm sağlanması çabaları ile geçmiştir. Annan 28 Şubatta Denktaş ve GKRY'nin yeni lideri Tasos Papadopulos ile Lefkoşa'da görüşmüş, iki liderden 10 Marta kadar Planı kabul etmelerini ya da, 30 Martta Planı referanduma götürmelerini istemişti.

Aynı yıl 1 Martta TBMM Irak'a karşı yapacağı taarruzda ABD muharip unsurlarının Türk topraklarını kullanarak Kuzey'den Irak'a saldırmasına imkân sağlayan tezkereyi reddetti. Tezkerenin reddi Türk-Amerikan ilişkilerinin donma aşamasına gelmesine neden oldu. Tezkerenin reddi ve sonrasındaki gelişmeler Kıbrıs politikasında yalnız kalan Türkiye'nin ABD'nin desteğini alamama veya ABD'nin sessiz göz yumucu olmayacağı bir durumla karşı karşıya kaldı.[116]

İktidar Partisi (AKP) lideri R. Tayyib Erdoğan, üçüncü defa revize edilen planda, Annan'ın kendilerine, Türk tarafının egemenliği, harita ve göçmenler konularında düzeltmeler yapılacağını söylediğini fakat bu konularda iyileştirme yapılmadığını belirterek, mevcut planla, Karpaz bölgesinin Türk tarafına bırakılmasına rağmen on iki bin Rum göçmenle fiili Rum bölgesine dönüştürüldüğünü, Lefke sahil şeridi, Güzelyurt'ta ve Güneyin bazı bölgelerinde fiilen uygulanamayacak kantonlar oluşturulduğunu, planın bu haliyle Lahey'de kabul edilemeyeceğini söyledi.[117]

i) Lahey Zirvesi ve Türk Tarafının Uzlaşmazlıkla Suçlanması

10 Martta Denktaş, Papadopulos ve sorunun ilgili devlet temsilcileri, Annan'ın davetiyle Lahey'de bir araya geldi. Görüşmelerde bir taraf diğerinin cevabını bilmeden görüşme odasına alındı. Tarafların evet demeleri halinde Annan'ın iki sayfalık ültimatom belgesini imzalamaları kararlaştırılmıştı. İki liderin imzasından sonra Belge, garantör ülke temsilcileri tarafından da imzalanacaktı. Görüşmelerden olumlu sonuç çıkmaması halinde ise Annan görüşmelere uzun bir ara verecekti. Liderlerle ayrı ayrı görüşen Annan, Denktaş

---

115 Sami Kohen, "Yunan Başkan", **Milliyet,** 02 Mayıs 2003. s. 18.
116 İsmet Berkan, "Amerika Sırtını Döner mi ?", **Radikal,** 18 Mart 2003. s. 3.
117 Murat Yetkin, "Erdoğan: Annan Sözünde Durmadı", **Radikal,** 10 Mart 2003. s. 7.

ve Papadopulos'dan Planı 30 Martta eş zamanlı olarak referanduma götürmelerini istedi.[118] Denktaş Annan'ın referandum önerisini, Planın bu haliyle KKTC vatandaşlarını göçmen durumuna düşüreceğini söyleyerek kabule yanaşmadı.

Rumlar ise, uzlaşmaz duruma düşüp AB üyeliği sürecinin olumsuz etkilenmemesi için Annan'ın referandum önerisini istemeyerek de olsa kabul eder görünmüştü. Denktaş'ın Planı ve referandum önerisini reddetmesi Rum tarafını rahatlatmıştı. Lahey Zirvesinden sonuç çıkmamış olması KKTC ve Türkiye'yi BM ve AB karşısında zora düşürmüştür. Çözüm ümitleri ortadan kalkmış, Annan çözüm yolunda çalışmayı uzun bir süre ertelediğini ilan etmişti. AB yetkilileri ise Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün Ankara'ya faturasının, Kopenhag kriterlerine tam olarak uyulsa da, AB üyeliğinin zora girmesi ve Türkiye'nin AB topraklarında işgalci duruma düşmesi olacağını ilan etmişlerdi. Çözüme ulaşılması durumunda üç yılda KKTC'ye verilmesi planlanan 270 milyon Euro yardım da askıya alınmıştı.

KKTC'deki iktidar Partileri, Ulusal Birlik Partisi (UBP) ve Demokrat Parti'nin (DP) engellemeleri nedeniyle, Cumhuriyet Meclisi'nden referandum kararı çıkartamayan muhalefet partileri Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ve Barış ve Demokrasi Hareketi (BDH) önderliğindeki bazı sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla kendi referandumlarını 30 Martta kendileri yapmaya karar verdiler. Buna karşılık Başbakan Derviş Eroğlu Referandum'un müstemlekelere mahsus bir uygulama olduğunu, KKTC'nin müstemleke değil bağımsız bir devlet olduğunu söylüyordu. Rum tarafında yayınlanan Katmerini gazetesi Lahey'de yapılan önerilerin ve Annan Planı'nın Denktaş ve Ankara tarafından reddedilmesinin Rumların işini kolaylaştırdığını, böylece uzlaşmazlığın Ankara ve Denktaş'a kaldığını yazmıştı.[119]

Lahey'den sonuç çıkmaması ve Annan'ın çekilmesi sonrasında, Rumlar 16 Nisan'da katılım antlaşması imzalamadan önce, çözüm çabalarının devamını isteyen Türkiye, Denktaş'ın dolaysız görüşmelere devam etmesini arzuluyordu. Çünkü uzlaşmaz taraf durumuna Türk tarafı düştüğü için, BM'den Türkiye aleyhine karar çıkması, Türkiye'nin uluslararası ortamda yalnızlaşması ve Türkiye'ye ambargo uygulanması ihtimalleri ortaya çıkarmıştı.[120] Bu dönemdeki diğer bir sorun da, 1 Mart Tezkeresinden sonra ABD ile ilişkilerin dar bir boğazdan geçmekte olmasıdır. Bu esnada KKTC'deki muhalefet partileri

118 Erdal Güven, "Lahey'de Tarihle Randevu", **Radikal,** 11 Mart 2003. s. 11.
119 **Katmerini**, Başyazı, 12 Mart 2003.
120 Deniz Zeyrek, "Bundan Sonrası Tufan, Çözümsüzlük Zorlayacak", **Radikal,** 12 Mart 2003. s. 11.

BDH ve CTP'nin 26 Martta organize ettiği Annan Planı için sembolik referandum girişimi güvenlik güçleri tarafından engellenmişti.

Beklendiği gibi Lahey Zirvesi'nden sonra KKTC yalnızlığa itilmişti. Zirve'den sonra Annan 40 sayfalık bir rapor hazırlamış, Denktaş'ı ve ona destek veren Türkiye'yi suçlamıştı. Annan'a göre, 1999'da dolaylı başlayan ve daha sonra 2003 Martına kadar geçen sürede dolaysız devam eden görüşmelerde, Denktaş uzlaşmaz bir tutum takınmış, çözüme yanaşmamıştı.[121] Mart ayının sonunda Türkiye'de 58. Hükümetin devamı niteliğindeki 59. Hükümet kurulmuştu. 58. Hükümetin Başbakanı Abdullah Gül Başbakanlığı Recep Tayyip Erdoğan'a devretmişti. 24 Martta TBMM'de güvenoyu alan 59. Hükümet Programında Kıbrıs sorunu 58. Hükümet Programındaki ana hatlarıyla yer almıştı. Programda ayrıca, Lahey'de gelinen noktanın tıkanmaya dönüşmememsi ve Annan Planı çerçevesinde görüşmelerin sürdürülmesi gerektiği belirtilmişti.[122]

ii) Denktaş'ın Açılımları

Lahey sonrasında karşılaşılan açmaz, yalnızlığa itilme durumu ve Ankara'dan gelen baskılar neticesinde Nisan ayı başında, çözüm sürecinde diyalog yallarını tekrar açmak isteyen Denktaş altı maddelik bir güven artırıcı önlemler paketi açıkladı ve iki tarafça da kabul edilebilir bir antlaşmanın gerçekleşmesi için paketin katalizör görevi üstleneceğini ilan etti. Pakete göre;

(1) Kapalı Maraş Bölgesi BM ara bölgesine kadar olan bölümü de kapsayacak şekilde Rum tarafına verilecek,

(2), Kıbrıs'ın her iki tarafına yönelik dış ticaret, ulaşım, seyahat ve kültürel ile sportif aktivitelere uygulanan uluslararası tüm kısıtlamalar kaldırılacak,

(3) Askeri prosedüre bağlı olarak iki taraf arasında geçişler kolaylaştırılacak,

(4) Ticari ilişkilerin normalizasyonu için tedrici adımlar atılacak, karşılıklı işbirliği projeleri teşvik edilecek,

(5) Türk tarafı, BM barış gücünün dolaşımıyla ilgili olarak uyguladığı tedbirleri kaldıracak

---

[121] Özer Hatay, "Kıbrıs Sorununun Çözümsüzlüğüne Konan Teşhis", **Dünya,** 12 Nisan 2003. s. 6.

[122] **T.C. Resmi Gazete**, 24 Mart 2003, Sayı; 25058, Yasama Bölümü.

6) İki taraf arasında bir uzlaşma komitesi tesis edilecektir.[123] Bu söylem Kıbrıs politikasındaki yapılagelişlerde radikal bir değişiklik anlamına geliyordu.

Denktaş ayrıca Papadopoulos'a çözüme ilişkin temel meseleleri ve AB üyeliğine ilişkin konuları görüşmeye hazır olduğunu bildirdi. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise 5 Nisanda, Rumlar 16 Nisanda üyelik sözleşmesi imzalamadan KKTC'ye gerçekleştirdiği ziyaretinde, Annan Planının masada olduğunu, Plana Rumların da karşı çıktığını, sadece Denktaş'ı suçlamanın haksızlık olacağını, Türkiye'nin çözümsüzlüğü çözüm görmediğini söyledi.[124] Türk tarafının hamleleri Yunanistan ve GKRY'de de yakından takip ediliyordu. Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, Denktaş'ın açıkladığı güven artırıcı önlemler paketini değerlendirirken, "bunun Annan Planı'nı başarısızlığa uğratan Türk tarafının sorumluluğunu örtbas etme çabası olduğunu" söylemişti.[125] 10 Nisanda Avrupa Parlamentosu, Kopenhag Zirvesi'nde üyeliğe davet ettiği GKRY ve 9 ülkenin üyeliğini tek tek oylayarak onayladı. 12 Nisanda ABD Temsilciler Meclisi, Kıbrıs sorununa barışçı, adil ve kalıcı bir çözüm bulunması için Kıbrıslı Türk ve Rum liderleri görüşmelere yeniden başlamaya, Türkiye ve Yunanistan'ı da çözüm için elinden gelen her şeyi yapmaya davet eden bir tasarıyı oybirliği ile kabul etti. Tasarıda, Annan Planı'nın başarısız olmasından Planı referanduma götürmeyi reddeten Denktaş sorumlu tutulmuştu.

Buna ek olarak BM Güvenlik Konseyi de, 15 Nisanda, doğrudan görüşmelerin çökmesinden Denktaş'ı sorumlu tutan bir karar aldı. Aynı kararla, Annan Planı'nın görüşmelerde tek temel olduğu belirtilmişti. 16 Nisanda Rum tarafı 14 yıllık bekleyişten sonra, Atina'da üyelik anlaşmasını imzalayarak resmen AB üyesi oldu. Üyelik 2004 Mayıs ayında başlayacaktı. Protokol ile tüm Kıbrıs AB üyesi olmuş, siyasi çözüm sağlanmadan KKTC'de AB müktesebatının uygulanmaması kararlaştırılmıştı. Tarihindeki en kapsamlı genişleme ile AB'nin nüfus 455 milyona ulaşmıştı. Yine protokol gereği, siyasi çözüm sağlandığı takdirde, müktesebatın KKTC'de uygulanması için AB üyelerinin oybirliği ile karar alması gerekecekti. Rumların AB üyeliğine kabulü Türk tarafında infialle karşılandı. Daha önceki dönemde, sıkça bahsedilen Türkiye-KKTC entegrasyonu mevcut durumu daha da zorlaştıracağından uygulamaya konulmadı. Katılım anlaşmasının imzalanması Rum tarafında top atışlarıyla kutlandı. GKRY'nin tam üyelik antlaşmasını imzalamasından sonra, TBMM aldığı kararla, KKTC vatandaşlarına Türk pasaportu alabilme hakkını

---

123 **Dünya,** 3 Nisan 2003. s. 4.
124 **Hürriyet**, 06 Nisan 2003. s. 22.
125 **Radikal**, 09 Nisan 2003. s. 7.

tanıdı. AB dönem başkanı ve Yunanistan Başbakanı Simitis Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaretinde, KKTC siyasi parti liderleri ile de görüşmek istedi fakat Simitis'le görüşmeyi sadece CTP ve TKP liderleri kabul etmişti. İki parti liderinin Simitis'le görüşmesine Denktaş tepki gösterdi. Simitis, Kıbrıs'ı ziyaretinde AB üyeliği ile Enosis'i başardıklarını söylemiş, bu söylem Türkiye'de ve KKTC'de tepkiyle karşılanmıştı fakat daha sonra bu söylemin dil sürçmesi olduğu iddia edilmiştir.

Simitis'ten sonra ABD'nin Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas Weston Kıbrıs'a giderek KKTC Cumhuriyet Meclisinde temsil edilen siyasi parti liderleri ve işadamları ile görüştü. Türkiye, çözümsüzlükten sadece Denktaş'ı sorumlu tutan BM kararına tepki göstermişti. AB Komisyonu başkanı Romano Prodi Kıbrıs sorununun Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyeceğini açık olarak söylemek mümkün olmasa da, sorunun Türkiye'nin AB perspektifine yardımcı olmayacağını söylemişti.[126] GKRY Dışişleri Bakanı Yorgos Yakovu kendisi ile yapılan röportajda, Kıbrıs'ta 2004 Aralığına kadar çözüm için vakit olduğunu, fakat artık Lahey ve Kopenhag mantığı gereği zaman sınırlaması olmadan müzakereyi kabul etmeyeceklerini, Annan Planı'nı müzakere zemini olarak kabul ettiklerini belirtti.[127] GKRY'nin AB üyesi olması ile yalnızlaşan ve hakkındaki olumsuz propagandaya son vermek isteyen Denktaş sürpriz bir kararla 23 Nisanda güven artırıcı önlemler kapsamında ikinci adımı attı. KKTC ile Rum Kesimi arasındaki geçişler günübirlik ziyaretler için serbest bırakılmıştır. Denktaş'ın bu kararı Rum tarafında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bir süre kararsız kaldıktan sonra, AB'nin olumsuz tepkisinden çekinen Rumlar KKTC'nin siyasi otoritesini tanımak anlamına gelmesine rağmen geçişlere engel olmamaya karar verdiler. Bu beklenmedik durum karşısında politika belirleyebilmek için olağanüstü toplanan Rum Milli Konseyi toplantı sonrasında, siyasi otoritesi tanınmak zorunda kalınan KKTC'yi işgal rejimi olarak niteleyerek, "tüm Kıbrıs vatandaşlarının serbest dolaşım hakkına sahip olduğunu" açıklama gereği duydu.[128] Rumlar son gelişmelerden hoşnut olmamıştı fakat geçişler şimdilik engellenmeyecekti.

KKTC vatandaşlarının Rum Kesimine geçebilmeleri için Kıbrıs doğumlu olduklarını belgelemeleri gerekiyordu. Geçişlerin serbest bırakılması ile beklenildiği gibi KKTC vatandaşları Rum tarafına geçiş için aşırı talepte bulunmadı, fakat yıllar sonra verilen bu haktan yararlanmak için Rumların Türk

---

126 **Zaman**, 17 Nisan 2003. s. 11.
127 **Radikal**, 20 Nisan 2003. s. 8.
128 **Radikal**, 23 Nisan 2003. s. 10.

tarafına geçiş için sınıra yığıldığı görüldü. Geçişler başladıktan altı gün sonra yaklaşık seksen bin Rum kuzeye geçerken, otuz bin Türk de güneye geçmişti. Karşılıklı geçişler KKTC ekonomisinin canlanmasını sağlamış, Rum ziyaretçiler resmi rakamlara göre iki gün içinde KKTC'de iki buçuk milyon dolar harcamışlardı.[129]

Bu esnada Türkiye'ye karşı kuzeydeki mülkleri için AİHM'e tazminat başvurusunda bulunan Rumların sayısı ise iki bin altı yüzü bulmuş, Louzido davasında Türkiye bir milyon dolar tazminat ödemeye mahkûm edilmişti. Bu konuya çözüm bulunması için AİHM'e Rum tazminat taleplerinin karşılanabileceği bildirildi ve mülkiyet sorunlarını değerlendirip karara bağlayacak bir kurul oluşturma çalışmaları başlatıldı.

iii) Denktaş'ın Açılımlarına Rumların Cevabı ve Başbakan Erdoğan'ın KKTC'ye Destek Ziyareti

KKTC'nin açılımlarına Rum tarafı teşvik paketi ile karşılık verdi. Pakette; yeşil hattın Rum tarafındaki mayınların temizleneceği, Kıbrıslı Türklerin, AB Parlamentosu dahil seçme ve seçilme hakkına sahip olması, AB'nin çeşitli programlarına katılımın sağlanması, KKTC damgası olmadan Kıbrıslı Türklerin ürettikleri malların Kıbrıs Cumhuriyeti damgası ile ihraç edilebilmesi, Rum okullarında Türk öğrencilere burs verilmesi ve istihdamda Türklerin öncelikli olması maddeleri yer almıştı. Mayıs ayı başında KKTC'ye geçen Rumlara üç gün konaklama izni verilmesi Rum kesiminde akıl karışıklığına neden oldu. Siyasi partiler ve kilise geçişleri engellemeyen Papadopoulos'u ağır şekilde eleştiriyorlardı. Bu esnada Rum vatandaşların KKTC'ye geçişleri artarak devam ediyordu.[130] Serbest geçişler ve konaklama izni ile inisiyatifi Denktaş'a kaptıran Papadopoulos, Annan'a mektup göndererek, Plan temelinde özlü müzakerelere hazır olduklarını bildirdi. Rum yönetimi ayrıca, Denktaş'ın açılımlarını Annan'a şikâyet etmiş fakat Annan serbest geçişin ve konaklama izninin cesaret verici gelişmeler olduğunu söylemişti.[131] 9 Mayıs'ta Başbakan Erdoğan Denktaş'ın yaptığı açılımlara destek vermek amacıyla KKTC'yi ziyaret etti. Ziyareti sırasında Erdoğan, Rumlara, KKTC'ye uyguladıkları ambargoyu kaldırdıkları takdirde, Türkiye'nin de Rumlara uyguladığı ambargoyu kaldıracağını, jest sırasının artık Rumlarda

---

[129] **Radikal**, 30 Nisan 2003. s. 1.
[130] **Radikal**, 05 Mayıs 2003. s. 11.
[131] **Zaman**, 07 Mayıs 2003. s. 11.

olduğunu söyledi. Rumlar Erdoğan'ın bu önerisini vakit geçirmeden reddettiler. Erdoğan, Denktaş'ın çözüm tezlerini desteklediğini de söylemişti.[132]

Açılımlarını sürdüren Denktaş Mayıs ayının ortalarına gelindiğinde, garantörlük antlaşmalarının devamı koşuluyla Kıbrıs'ın askerden arındırılabileceğini söyledi. KKTC Cumhuriyet Senatosu'nun aldığı bir kararla Rum öğrencilerin Türk üniversitelerinde okumaları ve bu öğrencilere burs verilmesi sağlandı. Buna karşın Rumlar da Türkçe'nin Rum okullarında seçmeli ders olarak okutulmasına karar vermişlerdi.[133]

Böylece masada tanınmayan KKTC fiiliyatta tanınma yolunda adımlar atmıştır. BM gözetiminde yapılan görüşmelerde sürekli savunmada kalan Denktaş, 23 Nisanda başlayan açılımlar ile taarruza geçmiş, halkını ve pozisyonunu rahatlatmıştır. Açılımlar sayesinde KKTC'deki siyasi gerginlik azalmış, Türklerin özgüveni yeniden sağlanmıştı.

Denktaş'ın açılımları ile Annan Planının olduğu gibi imzalanmasını savunanların da argümanları zayıflamıştı. Bu esnada Denktaş'ın, Rumların tazminat taleplerine getirdiği öneri Yunanistan ve Rum tarafında kabul görmemişti. Son gelişmeler neticesinde Mayıs ayının sonuna doğru, ABD'nin Kıbrıs Özel Koordinatörü Weston ve Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto Annan Planı'nın masada olduğunu belirterek Plan temelinde tarafları müzakere masasına dönmeye çağırdı. Planda değişiklik yapılabileceği de belirtilmişti. Tüm bu hızlı trafik içinde ezber bozan yeni bir adım daha atıldı. Türkiye, Güneyde yaşayan Rumların KKTC'den geçerek vizesiz olarak Türkiye'yi ziyaret edebilmelerine izin verileceğini açıkladı. Rum yönetimi teşvik paketi dâhilindeki "Türk İşleri Dairesi"ni kurmaya hazırlanırken yirmi bin Türk'ün Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu için başvuruda bulunduğu açıklanmıştı. Denktaş, Türklerin pasaport almasını; "1963'te kurucusu oldukları cumhuriyetin pasaportunu almak Türklerin kazanılmış hakkıdır" şeklinde değerlendiriyordu.[134] Bu arada Aralık ayında yapılacak milletvekili genel seçimleri tartışmaları başlamıştı. Denktaş, seçimleri muhalefetin kazanması durumunda müzakereciliği bırakacağını açıkladı. Açılımlara AB'den gelen olumlu tepkiler neticesinde Ankara'da ve KKTC'de, KKTC'ye uygulanan ambargonun kalkması beklentisi oluşmuştur. Sınırları açma kararından sonra 22 Mayısta, 40 yıl aradan sonra 266 Kıbrıslı Rum İpsala sınır kapısından Türkiye'ye giriş yaptı.

---

132 **Hürriyet**, 10 Mayıs 2003. s. 10.
133 **Dünya**, 15 Mayıs 2003. s. 5.
134 Cüneyt Ülsever, "Kıbrıs'ta Kırmızı Çizgiler Yok Oluyor", **Hürriyet,** 22 Mayıs 2003. s. 18.

iv) AB'nin Ekonomik Destek Paketi ve Loizudo Davasında Tazminatın Ödenmesi

Bu esnada Annan Planı tartışmaları yeniden gündemin birinci maddesi olmuştu. İTO Meclisinin düzenlediği toplantıda konuşan Denktaş, Annan Planı'nı mevcut şekliyle Türkiye AB üyesi olmadan imzalamayacağını, Planın felsefesinin yanlış olduğunu ilan etti. Annan Planı'nı AB Müktesebatına uygun şekilde revize etmek isteyen Rumlar aynı zamanda Kıbrıs sorununu Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin koşulu haline getirmenin çalışmalarını yapmaktaydılar. Türkiye'de ise Mayıs ayı sonunda yapılan MGK toplantısının ana gündemini AB üyelik süreci ve Kıbrıs oluşturdu. Toplantı sonunda, AB ile ilgili adımların atılacağı, Kıbrıs'ta ise Yunanistan ve AB'nin atılan adımlara karşılık vermesinin bekleneceği vurgulandı. AB genişlemeden sorumlu Komiseri Verheugen ise, Kıbrıs'ta çözüm için tek yolun Annan Planı olduğunu söylüyordu. BM Genel Sekreteri Annan da, Ada'daki açılımların kalıcı çözümün yerini tutmayacağını söylüyordu. AB Komisyonu Haziran başında üç milyon Euro tutarındaki kısmı sivil toplum örgütlerine yönelik olmak üzere on iki milyon Euro'luk bir ekonomik destek paketi hazırlamıştı.[135]

Paket, içerdiği desteğin on iki milyon Euro ile sınırlı tutulması ve KKTC tarım ürünlerinin ihracatı konusunda sadece Rumlara yetki verildiği için hayal kırıklığına sebep oldu. Paket, ihracatın önündeki engelleri kaldıracağı gerekçesiyle Kuzey Kıbrıs Ticaret Odası (KKTO) başkanı Ali Erel tarafından olumlu değerlendirilmişti. Bu esnada AB uyum yasaları belli bir sıra dâhilinde TBMM'de kabul edilmekteydi. KKTC'ye yönelik destek paketinden bir gün sonra, 5 Haziranda Avrupa Parlamentosu Türkiye Raporunu kabul etti. Raporda; Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini henüz tamamlamadığı ve ordunun ülke yönetimindeki rolünün standartların üstünde olduğu belirtilmişti. Rapor, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün sebebi olarak Türkiye'yi göstermiş, Türk ordusunun adadan çekilmesini istemişti. Rapor KKTC'de atılan son adımlara değinmemişti.[136] KKTC'nin öncülüğündeki son adımlar görmezden gelinmişti.

Haziran ayının ortasında Kıbrıs'a giden ABD ve AB temsilcileri çözümsüzlükten Türk tarafını ve Denktaş'ı sorumlu tutma politikasını devam ettirdiler. Türkiye ise, KKTC'nin en azından İslam ülkeleri tarafından tanınmasını istiyordu. Başbakan Erdoğan Malezya gezisinde, Malezya

---

[135] **Dünya**, 04 Haziran 20003. s. 5.
[136] **Milliyet**, 6 Haziran 2003. s. 15.

Başbakanına KKTC'nin İslam Konferansına tam üye olmasını önerdi.[137] Bu girişimlerden beklenen sonuç elde edilemedi.

16 Haziran'da Kıbrıs'a giden Verheugen, Kuzey'e geçerek Denktaş ile de gerçekleşen görüşmesinde, Kıbrıs sorunun Mayıs 2004'ten önce çözülmesinin şart olduğunu söyledi. Verheugen ayrıca, sivil toplum örgütleri ve siyasi parti liderleri ile de bir araya gelmişti. Türkiye AİHM kararıyla mahkûm olduğu ve tazminat ödemeyi reddettiği Louzido davasında politika değişikliğine giderek, faiziyle birlikte bir milyon dolar olan tazminatı KKTC vasıtasıyla Ekim ayında ödeyeceğini Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine bildirdi. Böylece, taraf olunan AİHM kararlarını uygulamama durumu ortadan kalkmış, AİHM önünde biriken Loizudo benzeri davaların KKTC'de kurulacak olan bir yerel kurula havale edilmesi ve burada görülmesinin sağlanması amaçlanmıştı.[138]

Temmuz ayında Denktaş, Annan'a bir mektup göndererek Lefkoşa havaalanının iki toplumun ortak kullanımına açılması durumunda kapalı Maraş bölgesinin bir kısmının da BM kontrolünde iki toplumun kullanımına açılmasına hazır olduğunu bildirdi. Mektupta ayrıca, Gali Fikirler Dizisi olarak da bilinen 1993-1994 yıllarında ortaya konulan ve iki tarafın üzerinde prensip anlaşmasına vardığı, ancak anlaşamadığı güven artırıcı önlemlerin (*confidence building majors*) yeniden gündeme getirilmesinin istediğini yazılmıştı. Ayrıca, sınır kapılarının açılmasından sonra oluşan olumlu havadan yararlanılması gerektiğinin altını çizilmişti. Rumların bu önerileri kabul etmeleri durumunda Türk Hükümeti'nin Rumlara hava ve deniz limanlarını açabileceği, karşılıklı ticaretin başlayabileceği de söylenmişti. Yeni öneri mektubunu Annan'a gönderen Denktaş, bir anlamda Annan Planı'nı müzakere zemini olarak kabul etmediğini ortaya koymak istemişti.[139]

v) 14 Aralık Genel Seçimlerine Doğru

2003 yılı KKTC'de genel seçimlerin yapılacağı yıldı ve bu sefer seçimlerin her zamankinden daha rekabetçi bir ortamda gerçekleşeceği belliydi. 2003 yılının başında yaşanan gelişmelere tedbir olarak Ağustos ayı başında Türkiye-KKTC arasında Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Denktaş Rum tarafına aynı anlaşmayı onlarla da imzalama çağrısında bulundu. Oysa Anlaşma AB'de ve Rum tarafında tepkiyle karşılanmıştı. Daha sonraki gelişmeler neticesinde uygulama

---

137 **Hürriyet**, 15 Haziran 2003. s. 20.
138 İlter Türkmen, **Hürriyet**, 28 Haziran 2003. s. 7.
139 Sami Kohen, **Milliyet**, 12 Temmuz 2003. s. 18.

alanı bulamayacaktır. Kıbrıs müzakereleri ağış aksak devam ederken Annan'ın Kıbrıs özel temsilcisi Alvare De Soto bu görevinden alınarak Batı Sahra'ya atandı. Bu esnada Louzido davasına yönelik yapılan hamlenin başarılı olma yolunda ilerlediği görülüyordu çünkü baskılara rağmen Kıbrıslı Rumlar, KKTC'de kurulan mülk tazmin komisyonlarına başvurmaya başlamışlardı.[140]

Yaklaşan 14 Aralıktaki seçimlerde, CTP'nin öncülüğündeki muhalefet partileri, seçimi kazanmaları halinde Denktaş'ı müzakerecilikten alacaklarını ilan etmişlerdi. Seçimler yaklaşırken KKTO Başkanı Ali Erel başkanlığında "Çözüm ve AB Partisi (ÇABP)" kuruldu. Eylül ayına girildiğinde seçim çalışmaları hızlanmış, Denktaş karşıtı, Barış ve Demokrasi Hareketi (BDH), Cumhuriyetçi Türk Partisi-Birleşik Güçler (CTP-BG) ve ÇABP seçimlerde ve seçimlerden sonra işbirliği protokolü imzalamıştı. Muhalefet partileri de çözümsüzlükten Dentaş'ı sorumlu tutuyorlardı ve kendi aralarında imzaladıkları Protokole göre; seçimlerden sonra ilk iş olarak Denktaş müzakerecilik görevinden alınacaktı. Protokolde, üç partinin temel hedefi; Kıbrıs Türk halkı ile Türkiye'nin ortak çıkarları doğrultusunda, Kıbrıs sorununa Annan Planı temelinde, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum kurucu devletlerinin siyasal eşitliğine dayalı bir çözüm çerçevesinde "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" kurulması ve bu devletin Mayıs 2004'ten itibaren AB üyeliğini gerçekleştirmesinin temel hedef olarak görüldüğü belirtilmişti.[141] Muhalefet partileri kısmi tavizlerle Güney Kıbrıs'ın desteğinin kazanılabileceğine inanıyorlardı. Oysa Güney'deki beklenti çok farklıydı.

Eylül ayının sonuna doğru Rum kesimi eski lideri Klafkos Klerides, dört İslam ülkesinin KKTC'yi tanımasını engellediklerini, Annan Planı sunulmadan önce Plan hakkında bilgi sahibi olduklarını, 14 Aralıktaki seçimlerin dönüm noktası olabileceğini açıklayan bir beyanda bulundu. Klerides'in bu itirafları Kıbrıs müzakerelerinde nasıl bir tarafgir ve iç içe geçmiş realist diplomasi yürütüldüğünü açıkça ortaya koymuştu. Bu esnada KKTC'de seçim çalışmaları tüm hızıyla devam ediyordu ve seçimler yaklaşırken, Denktaş karşıtı cephe, AB, ABD ve Rumlar açıkça muhalefet partilerini desteklemeye başlamışlardı. ABD temsilcisi Thomas Weston Ada'yı ziyaretinde Muhalefet partileri ile görüşmüş, çözümsüzlükten Denktaş'ın sorumlu olduğunu söylemişti. Maalesef bu söylem artık Kuzey'de kolayca muhatap bulabiliyordu. Denktaş ise ABD'nin Kıbrıs'ı Yunan Adası yapmaya çalıştığını söyleyerek muhaliflerini Yunan oyununa gelmekle suçluyordu. Seçim öncesinde yapılan anketler iktidar partisi UBP'nin

---

140 **Zaman**, 5 Eylül 2003. s. 11.
141 **Milliyet**, 22 Eylül 2003. s. 18.

oy kaybettiğini, muhalefetin önde gelen partisi CTP'nin ise oylarını artırdığını göstermekteydi.[142]

KKTC'de seçim ve Annan Planı'nın yeniden müzakere zemini olarak kabul edilmesi tartışmaları devam ederken, 5 Kasımda yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu'na eklenen Strateji Belgesi'nde "Kıbrıs sorununa çözüm bulunamaması Türkiye'nin AB beklentisi için engel teşkil eder" cümlesi yer almıştı. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve Başbakan Erdoğan, Kıbrıs'ın metinde yer almaması için yoğun bir diplomasi faaliyeti yürütmüş fakat netice alamamışlardı. Avrupa Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen, "metne konulan Kıbrıs üyelik için ön koşul değil, fakat gerçekçi bir tespittir" diyerek gelinen durumu özetlemişti.[143] İlerleme Raporu ekindeki Strateji Belgesi'nde bulunan bu beyanla Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü, Kıbrıs ile AB üyelik sürecini ayrı tutma politikasının, sonuç vermediği, üyeliğin Kıbrıs ile dolaylı olarak da olsa bağlantılı hale geldiği gerçeği açıkça ortaya çıkmıştı.

vi) Ankara'nın Seçimlere Yaklaşımı ve Çözüm Arayışları

Türk dış politikasının karar alıcıları 2003 yılı boyunca Mayıs 2004'e kadar Kıbrıs'ta çözüme ulaşılması ve bu çözümün Denktaş olmadan olmayacağı tezini benimsemişlerdi. Kıbrıs'ta ise taraflar 14 Aralıktaki seçimleri bekliyordu. Daha öncede söylendiği gibi seçimler bir anlamda Annan Planı'nın da oylamasına dönüşmüştü. Ankara, seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşeceğini, muhalefet de kazansa Türkiye'ye rağmen bir şey yapılamayacağını düşünüyordu. Denktaş ise seçim çalışmalarında açıkça iktidardaki UBP ve DP'ye destek vermişti. Seçimlere az bir süre kala Denktaş'ın danışmanı Mümtaz Soysal, Annan Planı'na alternatif bir plan hazırladıklarını ve Belçika modelini istediklerini ilan etmişti.[144] Başbakan Erdoğan 15 Kasımda KKTC'nin kuruluş törenlerine katılmak üzere geldiği Lefkoşa'da, "Türkiye'nin Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözüm istediğini, ne pahasına olursa olsun türü çözümlerin söz konusu olamayacağını, seçimlerin şeffaf ve demokratik bir ortamda yapılması gerektiğini" söyleyerek, Türkiye'nin KKTC'ye olan desteğini bir kez daha dile getirdi. Seçimlerden muhalefet bloğunun galip çıkacağını düşünen ABD ve AB ise, seçimler sonrasındaki müzakereler için çalışmalara başlamıştı. Bu bağlamda, seçimlere bir aydan az

142 Fikret Bila, "14 Aralık'ta Annan Planı Oylanacak", **Milliyet,** 8 Aralık 2003. s. 16.
143 **Radikal**, 6 Kasım 2003. s. 10.
144 **Milliyet**, 14 Kasım 2003. s. 18.

süre kala ABD'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Thomas Weston Türkiye'ye gelmiş, çözümün Annan Planından geçtiğini söylemişti.[145]

Seçimlerin favorisi olarak görülen CTP-BG'nin genel başkanı Talat, seçimler sonrasında Denktaş'ı mutlaka müzakerecilikten alacaklarını, hükümete geldiklerinde Türkiye'nin kendilerini dikkate almak zorunda olduğunu, Türkiye'nin kendilerine zorla karar aldıramayacağını bir kez daha tekrarlayarak kararlığını seçmenine göstermek istemişti. Muhalefet partileri seçim kampanyalarını Annan Planı üzerine kurarken, iktidar partileri Annan Planı karşıtlığı üzerine kurmuşlardı. Böylece seçimler Mart ayında Denktaş'ın reddettiği Annan Planı'nın fiili referandumu olma gibi kritik bir pozisyona ulaşmıştı.[146] Seçimleri izlemek üzere pek çok ülkeden gözlemci de KKTC'ye gelmişti.

Seçimlere on gün kala Denktaş,

AB'nin Kıbrıs'ın tümünü üye yapmak istediğini, Rumlarla anlaşma masasına oturabilmesi için, Rumların Kuzeyi düşmandan temizleyecekleri söyleminden vazgeçmelerini. İki egemen halk, iki devlet ile Türkiye'nin garantörlüğünü kabul etmeleri gerektiğini. Annan Planının Türkiye'den gelen yurttaşlardan kırk beş bininin kalmasına izin verdiğini. Yabancıların, özellikle ABD, Avrupalı ve İngiliz diplomatların muhalefet lehine açıkça propaganda yaptığını, AB'nin destek paketinin muhalefete yakın STÖ'ler ile muhalefete ait üç belediyeye yönelik olduğunu, diğer yirmi sekiz belediyenin yardımdan yararlanamadığını…[147] söylüyordu.

AB'nin Kıbrıs ile ilgili algısı Denktaş ve Türkiye'nin sık sık vurgulama gereği duyduğu yaklaşımın çok uzağındaydı. Bu görüşleri dile getiren, Verheugen ise Belçika Senatosu'nun Dışişleri Komisyonu'nda yaptığı konuşmada,

---

145 **Milliyet**, 18 Kasım 2003. s. 18.
146 Sedat Ergin, "Referandum", **Hürriyet**, 3 Aralık 2003. s. 6.
147 **Radkial**, 4 Aralık 2003. s. 11.

Türkiye'nin [ve Denktaş'ın] Kıbrıs'ta modası geçmiş görüşler savunduğunu, generallerin kamuoyunu yanılttığını, Kuzey Kıbrıs seçimlerinin muhalefetin kazanması durumunda AB'nin seçimleri kabul edeceğini, aksi durumda seçimlerin yasal olmadığını, Denktaş'ın çözümsüzlüğün baş aktörü olduğunu…[148] söylüyordu.

Verheugen'nin sözleri aslında malumun ilanıydı fakat bu sözler Türkiye'de ve KKTC'de şok etkisi yarattı ve kabul edilemez olarak nitelendirildi. Seçimler yaklaşırken KKTC'de halk çözüm-çözümsüzlük ekseninde ikiye ayrılmış, Türkiye'den gelen Türkler ile Kıbrıs'ta doğan Türkler arasındaki ayrım bazı konularda derinleşmiş, bazı alanlarda ise etkisizleşmişti. ABD elçisinin ve Verheugen'nin ziyaretleri ise muhalefeti zor durumda bırakmıştı. Seçimler öncesinde partiler arasındaki çekişme de kızışmış, UBP lideri Derviş Eroğlu, seçimler sonrasında CTP ile koalisyon kurmayacaklarını, böyle bir ihtimal doğduğunda erken seçime gideceklerini söylemişti. Seçime doğru gidilen bu dönemde favori olan CTP ve sol partiler seçim yaklaştıkça puan kaybetmeye başlamışlardı. Muhalefetin halk nezdinde itibar kaybetmesinde, AB, Rumlar ve ABD'nin bu partilere açık desteğinin yanında Denktaş'ın açılımları da etkili olmuştu.[149]

Aralık ayı başında Türkiye taktik bir kararla, Loizudo davası benzer davaların iki yıl ertelenmesi şartıyla mahkûm olunan bir milyon Euro tutarındaki tazminatı ödeme kararını uygulamaya koydu. Tazminat ödendi ve benzer davalar 2005'e ertelenerek sorun geçici bir süreyle de olsa çözümlenmiş oldu. Bu manevra ile benzeri davaların KKTC'de kurulan mülkiyet komisyonlarına gitmesinin de önü açılmış, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye uygulayacağı yaptırımların önüne geçilmişti. Aynı zamanda, üyelik sürecinin bu dava nedeniyle sekteye uğraması engellenmişti. Bu esnada Rum lider Papadopoulos, KKTC seçimlerine bir hafta kala bir mektup göndererek, güvenlik, Türkiye'den KKTC'ye gidip yerleşen Türkler, Güneyden Kuzeye dönme imkânı doğan Kıbrıslı Rum göçmenler, Ada'da kalacak Türkiye ile Yunanistan'ın asker sayısı ve 14 maddelik ekonomik konularla ilgili olmak üzere, Planda 14 maddelik değişiklik isteğini Annan'a iletti.[150] Bu gelişmeler yaşanırken tarihinde ilk defa dünya kamuoyunu bu kadar meşgul eden KKTC seçimlerinin yapılacağı 14 Aralık gününe de ulaşıldı.

---

148 **Radkial**, 4 Aralık 2003. s. 11.
149 Soli Özel, "KKTC'de İkinci Seçim Olur", **Sabah**, 5 Aralık 2003. s. 13.
150 **Milliyet**, "Rumlar Havadan Atılacak Silahlardan Korkuyormuş", 9 Mart 2004. s. 17.

vii) 14 Aralık Genel Seçimleri

Seçim öncesi yaşanan hızlı trafik ve sert mesajlar sonucu seçimlerden siyasi kriz çıkması, başka bir deyişle koalisyon kurmayı zorlaştıracak bir sonucun oluşması ihtimali doğmuştu. Daha önceki seçimlere bakıldığında KKTC'de Sağın %70, Solun ise %30 oy potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. AB ve ABD'den gelen beyanlar, seçimleri iktidar partileri UBP ve DP'nin kazanması durumunda uzlaşmazlığın süreceği, Türkiye'nin uluslararası toplumda ve AB üyelik sürecinde karşılaşması muhtemel sorunları da beraberinde getireceği şeklindeydi. Oysa muhalefetin, özellikle CTP'nin kazanması durumunda ise, müzakerelerde ve pazarlık masasında Türkiye'nin ve KKTC'nin eli zayıflayacaktı.[151] Seçimler öncesinde CTP, birleşik güçler adı altında işadamları ve STÖ'lerle işbirliğine gitmişti. Yine Denktaş'a karşı söylemini sertleştiren CTP lideri Talat, seçim öncesinde Türkiye'ye ılımlı mesajlar vermişti. Söz konusu gergin trafik içinde 14 Aralık seçimleri barış ve hoşgörü ortamı içerisinde yapıldı. Seçimler, Kıbrıs tarihinde ilk defa bu kadar çok gözlemci tarafından izlenmiş, sonuçları değişik devletler tarafından takip edilmiş ve haberlere konu olmuştu. İlk gelen sonuçlardan anlaşıldığı kadarıyla sağ ile sol arasındaki makas kapanmış, sağın %70 lik oy oranı %50'lere gerilemişti. Solun en büyük partisi CTP 33 yıllık tarihinde ilk defa % 35.1'lik oy oranı ile birinci parti olmuştu.[152]

1993'teki seçimlerde CTP'nin oy oranı %24, 1998'teki seçimlerde 13.4 idi. Bu oranlarla CTP, UBP ve DP'den sonra üçüncü parti olabilmişti. Sağ kanatın en büyük partisi UBP tarihinde ilk defa birincilikten ikinciliğe düşmüş ve oyların %32.9'unu almıştı. UBP 1998'deki seçimlerde %40.4'lük oy oranı ile birinci partiydi. İktidarın küçük ortağı DP oyların %12.9'unu almıştı. DP, 1998'teki seçimlerde %22.6'lık oy oranına sahipti. Muhalefet kanadının ikinci partisi, BDH %13.1 oranında oy almıştı. UBP ve DP tabanından oy almayı planlayan ÇABP barajı aşamayarak Meclise girememişti. Seçimler sonucunda; CTP: 19, UBP: 18, DP: 7, BDH: 6 sandalye kazanmıştı. Tek başına hiçbir parti hükümet kurmak için yeterli çoğunluğu sağlayamamış, Denktaş'ın oğlu Serdar Denktaş'ın Genel Başkanlığını yaptığı DP koalisyon hükümeti kurulması için kilit konuma gelmişti.[153] Ortaya çıkan aritmetiğe göre seçimlerde muhalefet kanadı blok olarak oyların %50'ye yakınını almıştı. Milletvekili dağılımları ise sağ kanat: 25, sol kanat: 25 olmak üzere eşit dağılmıştı. Ne sağ kanat, ne de sol

---

151 Taha Akyol, "Kıbrıs Nereye?", **Milliyet**, 13 Aralık 2003.

152 **Milliyet,** "KKTC Bölündü", 15 Aralık 2003. s. 1.

153 Erdal Güven, "Bu Seçimin Kazananı Yok", **Radikal,** 16 Aralık 2003. s. 5.

kanat diğer taraftan en az bir partinin katılımı olmaksızın koalisyon kurabilecek çoğunluğa ulaşamamıştı.

AB ve ABD başta olmak üzere dış basın seçimlerden muhalefetin oylarını artırarak %50'ye yaklaşmasını sevinçle karşılamıştı. Rum ve Yunan medyası, milletvekili sayılarının eşit olmasının Denktaş'ın elini güçlendirdiğini yazmıştı. Ortaya çıkan meclis aritmetiği aslında Seçimler sonucunda, Denktaş'ın CTP lideri Talat'a hükümeti kurma görevini vermeyeceği iddiaları üzerine seçimlerin yenilenmesi ihtimali ortaya çıktı. Ankara, kilitlenen sürece müdahale ederek, seçimlerin yenilenmesini değil, bir an önce koalisyon hükümeti kurulmasını istiyordu. Hükümet kurulduktan sonra Annan Planı temel alınarak yeni bir yaklaşım hazırlanması ve müzakere masasına dönülmesini planlanmaktaydı.[154] Seçim sonuçlandıktan sonra mevcut tabloya bakan CTP, Denktaş'ı müzakerecilikten alacağı söylemini değiştirmek zorunda kaldı ve söylentilerin aksine hükümeti kurma görevini alan CTP'nin UBP ile koalisyon görüşmelerinden sonuç alınamadı. CTP bunu üzerine koalisyon için DP'ye yönelmek zorunda kaldı. Denktaş ise Annan Planı karşıtı söylemini seçimler sonrasında da devam ettiriyordu.

Bu esnada Kıbrıs sorununun gittikçe aleyhte işleyen bir sürece dönüştüğünü gören Ankara, çözüm yolunda yeni çıkışlar oluşturmak için çalışmalarını yoğunlaştırdı. Bu amaçla Türkiye'nin AB üyesi ülkeler ile NATO üyesi ülkelerde görev yapan büyükelçileri ve BM daimi temsilcisi istişare toplantısı için 23 Aralıkta Ankara'ya çağrıldı. İstişare toplantısının gündemini, Türkiye-AB ilişkileri, Kıbrıs sorunu ve Türkiye'nin müttefikleri ile ilişkileri oluşturuyordu. Toplantıda Kıbrıs stratejisi konusunda da büyükelçilere bilgi aktarıldı. Böylece dış politikada tek sesliliğin sağlanması amaçlanmıştı.

viii) Ankara'nın Annan Planı Temelinde Çözüm Arayışları ve 2004'ün İlk Ayları

2004 yılına hükümet krizi ile girildi çünkü KKTC'de seçimlerin üzerinden 17 gün geçmiş olmasına rağmen halen hükümet kurulamamıştı. CTP'nin hükümet kurma çalışmaları devam ediyordu. Koalisyon ortaklığı için CTP ile DP arasında alt komisyon kurulmuştu. Müzakere masasında elini güçlendirmek ve sorunu mutabakat zemininde çözmek isteyen Ankara, Kıbrıs'ta Meclisteki dört partinin katılımı ile geniş tabanlı bir koalisyon kurulmasını istiyordu fakat bu istek Kıbrıs aritmetiğinde fazla uygulama şansına sahip değildi. Ankara'da ise, dış politika karar alıcıları arasındaki çözüm yöntemi

---

[154] M. Ali Birand, "Ankara Nihayet 'Kararı Ben Veririm' Dedi", **Posta,** 18 Aralık 2003. s. 11.

anlaşmazlığı giderilmeye ve Annan Planı temelinde çıkış bulunmaya çalışılmaktaydı.[155] Askeri kanat ile Hükümet arasındaki görüş ayrılığını gidermek ve ortak bir politika oluşturabilmek için bilgi alış verişi çalışmaları devam ediyordu.[156]

Dış politika karar alıcıları ve hükümet etme erkini elinde bulunduranlar arasındaki anlaşmazlık devam ediyordu. Söz konusu anlaşmazlıklara çözüm bulabilmek amacıyla 8 Ocakta Çankaya'da Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer'in başkanlığında, Başbakan Erdoğan, Genel Kurmay Başkanı Özkök, Dışişleri Bakanı Gül'ün katılımı ile bir Kıbrıs Zirvesi gerçekleştirildi. Zirveden sonra ilgili makamlar arasında yakın eşgüdüm içinde ileri bir aşamaya ulaşıldığı açıklandı. Zirvede; (1) Annan Planı temelinde görüşmelerin devam etmesi, (2) Müzakereci Denktaş ile kurulacak hükümetin kendi aralarında ve Ankara ile koordineli çalışması, (3) Kıbrıs konusundaki çalışmaların Genel Kurmay Başkanlığı ile Dışişleri Bakanlığının yakın eşgüdümü içinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştı.[157]

Zirvenin yapıldığı gün, 14 Aralık seçimlerinden sonra Cumhuriyet Meclisinde temsil edilmeye hak kazanan dört parti lideri (CTP, UBP, DP, BDH) Ankara'ya çağrılmıştı. Ankara'ya gelen liderler ilk olarak Başbakan Erdoğan ile görüştüler ve kendilerine vakit geçirmeden hükümet kurmaları telkininde bulunuldu. Kıbrıs'taki koalisyon kurma çalışmaları uzun pazarlık ve uğraşlardan sonra nihayet sonuç vermişti. Seçimler yapıldıktan yaklaşık bir ay sonra, 11 Ocakta, CTP ile DP, CTP Lideri M. Ali Talat'ın başbakanlığında bir koalisyon kurmak için anlaştılar.[158] Koalisyon protokolünde Annan Planı'nın müzakere edilebilir hale getirilmesine çalışılması ve müzakerelerin Plan temelinde, Ankara ile koordineli olarak yürütülmesi kararlaştırılmıştı. Plan, kabul edilmese de referanduma götürülmek şartı ortadan kaldırılarak müzakere edilebilir hale gelecekti.

ix) Annan Planı'nın Yeniden Müzakere Zemini olması ve 24 Nisan Referandumu

Kıbrıs sorununa çözüm bulabilmek ve Ada'da on yıllardır devam eden anlaşmazlığı ortadan kaldırmak amacıyla 2002 yılının sonunda gündeme gelen Annan Planı görüşmelerinde, 2003 yılında ve 2004 yılının ilk günlerinde çözüme yönelik herhangi bir ilerleme sağlanamamıştı. Son iki yılda çözüm

155 Fikret Bila, "Zirveden Sonra MGK", **Milliyet,** 8 Ocak 2004. s. 1.
156 **Tercüman,** 31 Aralık 2003. s. 10.
157 **Milliyet,** "Kıbrıs İçin Üç Şart", 9 Ocak 2004. s. 1.
158 **Milliyet,** "KKTC Başkanı Talat", 12 Ocak 2004. s. 1.

yolunda olumlu adım atılamamış olmasında Rumların AB üyeliğini garantiye almalarının ve özellikle AB temsilcilerinin kendilerine sağlamış olduğu şartsız desteğin büyük etkisi vardı. Fakat 2004 yılının ilk ayından itibaren Annan Planı son bir çözüm umudu olarak yeniden gündeme getirildi. Bu amaçla, iki toplum liderinin ve Türkiye ile Yunanistan Hükümet yetkililerinin görüşmelerinden sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan her iki tarafa; üzerinde BM uzmanları tarafından çalışılarak son şekli verilmiş olan Annan Planı'nı tekrar sundu.[159]

Annan Planı uzlaşma görüşmeleri bu sefer New York'ta değil İsviçre'de yapılacaktı ve KKTC, Başbakan Mehmet A. Talat tarafından temsil ediliyordu. Denktaş, Kıbrıs'ta sürdürülen müzakerelerde temelde bir değişiklik olmadığını söyleyerek İsviçre'de yapılacak olan dörtlü zirveye katılmayacağını açıklamıştı. Yunanistan'da da temsil düzeyini düşük tutarak Başbakan Kostas Karamanlis'in İsviçre'ye gitmemesi yönünde bir eğilim belirlemişti.[160] Dörtlü zirveye Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanı, Kıbrıs Rum ve Türk tarafı ise Başbakan düzeyinde katılacaktı.

Annan Planı ile ilgili en önemli sorunlardan bir tanesi "mülkiyet sorunuydu".[161] Annan Planı Taslağı'nda ise bazı değişiklikler yapılmıştı.[162] Dörtlü zirve 25 Mart'ta İsviçre'nin Bürgenstock Kenti'nde (Lozan yakınlarında) başladı. Zirve'ye Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Yunanistan Dışişleri Bakanı, KKTC Başbakanı Mehmet A. Talat ve GKRY Cumhurbaşkanı Tasos Papadopoulos katılıyordu. Görünürde en yüksek temsil düzeyi GKRY tarafında olmasına rağmen, çözüme en uzak taraf da yine GKRY idi.

Görüşmelerde ele alınan en sorunlu konu sınırların Rumlar lehine değiştirilmesi ile Güney'deki Rumların tekrar Kuzey'e yerleşmesiydi. Bu durumda hem nüfus dengesi bozulacak hem de Kuzey'deki geri yerleşmeler esnasında problemler çıkacaktı. KKTC heyeti Mart sonunda son şekli ilan edilecek olan Annan Planı'nın özellikle yerleşim sorunu ve sınır değişikliği konusunda Türk Toplumu aleyhinde hüküm içermeyeceğini ve geri dönüşün sınırlandırılacağını ümit ediyordu. Rumlar ise, garantör devlet tanımının devam etmesi, idarenin nüfus temelli olmaması ve Ada'da az sayıda da olsa Türk

---

159 Savvas Daniel Georgiades, "Public Attitudes Towards Peace: The Greek-Cypriot Position", **Journal of Peace Research,** C. 44, No. 5 (Eylül 2007). s. 575; **Milliyet,** "İşte O Plan", 10 Şubat 2004. s. 15.

160 **Kıbrıs Gazetesi**, 18 Mart 2004.

161 **Kıbrıs Gazetesi**, 17 Mart 2004.

162 **Kıbrıs Gazetesi**, 18 Mart 2004.

askerinin bulunmasına izin verilmesi gibi esaslı nedenlerden dolayı Planı kabul edilebilir bulmuyorlardı.[163]

Yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü her iki taraf da Bürgenstock şehrinde devam eden görüşmelerden daha çok Plan'daki hükümlerin kendi lehlerine revize edilmesi için yoğun bir diplomasi faaliyeti başlattı.[164] 30 Mart aynı zamanda Türkiye'de yerel seçimlerin yapıldığı tarihle üst üste gelmişti ve Kıbrıs'ta çözüm için inisiyatif alan AK Parti Hükümeti seçimlerden güçlenerek çıktı. Bu durum dünya kamuoyunda çözüm yolunda ümitleri artırıcı bir etki yarattı.[165]

30 Mart 2004 tarihinde Annan Planı'nın son hali üç dilde (Türkçe, İngilizce ve Yunanca) olarak bir bütün halinde yayınlandı. Son sunulan Plan başladığı günden 2004 yılına kadar geçen sürede çözüm aranan 4. Taslaktı. Son açıklanan Taslak Plan ile Kıbrıs'ta, iki eşit devletten oluşan bir konfederasyon oluşturuluyordu. BM ve BM Güvenlik Konseyi Plan'ı destekliyordu fakat GKRY Cumhurbaşkanı Tasos Papadopoulos halen Annan Planı'nın kabul edilemez olduğu görüşündeydi. Rum gazeteleri de hemen hemen toplu halde halinde Plan'ın bu şekliyle kabul edilmesinin imkansız olduğunu yazıyordu.[166] Annan Planı ekleriyle birlikte dokuz bin sayfadan oluşuyordu ve bu kadar kısa sürede tamamen incelenmesi imkansızdı.[167]

Rum Lider Papadopoulos, GKRY 1 Mayıs'ta AB üyesi olduktan sonra Annan Planı'nın Rum istekleri doğrultusunda revize edilerek Kıbrıs'ta çözüme ulaşılabileceğini düşünüyordu ve açıklandığı günden itibaren son şekli ile Annan Planı temelli bir çözümü kabul edilebilir bulmuyordu. Bu nedenle dörtlü zirvede yapılan görüşmelerde hiçbir konuda uzlaşma sağlanamadı.[168] Bürgenstock'taki müzakerelerden çok fazla sonuç çıkmayacağı belliydi ve bazı kısmı değişikliklerden sonra 4. Annan Planı'nın Güney'de ve Kuzey'de referanduma sunulmasına karar verildi. Her iki taraf da evet ve hayır konusunda bölünmüş ve istediği sonucu elde etmek için çalışmaya başlamıştı. Bu esnada Aralık 2003 seçimlerinden sonra KKTC'de kurulmuş olan koalisyonun büyük ortağı CTP, Nisan ayı başında referandumda evet diyeceğini ilan etti.[169]

---

163 Georgiades, a.g.m., s. 575.
164 **Milliyet,** 30 Mart 2004.
165 Sami Kohen, "Seçim'in "dış" Etkisi", **Milliyet,** 30 Mart 2004.
166 **Hürriyet,** 30 Mart 2004.
167 Denktaş: "Sözlü AB Garantisiyle Risk Almak Şehitlere Yakışmıyor", **Milliyet**, 7 Nisan 2004.
168 Georgiades, a.g.m., s. 575.
169 **Milliyet**, Kıbrıs'ta Geri Sayım Başladı, Tavırlar Belli Oluyor, 7 Nisan 2004.

Koalisyonun diğer ortağı DP'nin tutumu belirsizken, Ana Muhalefet Partisi UBP'in hayır demesi bekleniyordu. BDH ve TKP ise evet diyecekken meclis dışındaki MAP ile KAP hayır diyeceklerini açıklamışlardı. Rum tarafında ise, Papadopoulos ve partisi DİKO hayır diyeceklerin başını çekiyordu, AKEL evet diyeceğini açıklamıştı, Ana Muhalefet Partisi DİSİ kararını henüz açıklamamıştı. Rum Lider Papadopoulos ile benzer olarak Denktaş da hayırcılar arasındaydı.[170] Ankara, Planı destekliyordu fakat askeri kanat çekincelerini MGK'da açıklayarak Plan'a mesafeli yaklaşmayı tercih etmişti. Askeri kanadın çekinceleri temel olarak üç başlık altında toplanmıştı: (1) Çözümün Avrupa Birliği'nin birincil hukuku haline getirilmesinin garanti altına alınmamış olması, (2) Uygulamada sorunlar çıkabileceği olasılığı, (3) Türk varlığının, Türkiye'nin garantörlüğünün ve iki kesimlilik ilkesinin zayıflatılmaması için uygulamada özen gösterilmesi gerektiği şeklindeydi.[171]

Türkiye'deki hem sağ hem de sol eğilimli siyasi partilerin büyük kısmı ise Annan Planı temelli bir çözüme karşıydılar ve temsilcileri Ada'ya giderek Plan'a hayır denilmesi için aktif olarak çalıştılar.[172] Buna rağmen, 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumda, KKTC halkının %65 gibi büyük çoğunluğu Plan'a evet oyu verirken, Rum tarafı %76 gibi ezici bir çoğunlukla hayır oyu verdi. Ortaya çıkan sonuç zaten bekleniyordu fakat yine de dünyada büyük bir infial yarattı ve şaşkınlıkla karşılandı.[173] Oylamadan bir hafta sonra da GKRY AB üyesi olarak Annan Planı temelli son çözüm umudu da ortadan kalkmış oldu. GKRY Yönetimi, referandumda hayır oyu kullanması nedeniyle AB ve BM'den kendilerine yönelik sert eleştirilerin gelmesinden korkuyordu fakat böyle bir durum yaşanmadı.[174] Rumlar bir defa daha AB'nin çifte standardından ve BM'deki işbirlikçilerinin desteğinden sonuna kadar yararlanmışlardı.

Plan, Rumların hayır oyları ile reddedildikten sonra, ilk günlerde KKTC'ye yönelik ambargonun kaldırılması ve Kıbrıs Türk Halkına bazı iyileştirmelerde bulunulması gündeme geldi. Fakat tüm bu girişimler daha sonra Rumlar tarafından engellendi. Plan reddedildiğinde Aralık ayında Türkiye'ye tam üyelik tarihinin verilip verilmeyeceği belirsizdi ve AB yine Rumların ve

---

170 **Milliyet**, Kıbrıs'ta Geri Sayım Başladı, Tavırlar Belli Oluyor, 7 Nisan 2004; Susan Sachs, "Torn Cyprus Votes on Saturday: Will It Enter Europe United?", **New York Times**, April 24, 2004.

171 Fikret Bila, "MGK Bildirisi", **Milliyet,** 07 Nisan 2004; Mehmet Ali Birand, "Asker Topu Hükümete Attı", **Posta,** 07 Nisan 2004.

172 **Kıbrıs Gazetesi**, 23 Nisan 2004.

173 Susan Sachs, "Greek Cypriots Reject a U.N. Peace Plan", **New York Times,** April 25, 2004.

174 Yorgo Kırbaki, "Hem Hayır Dediler Hem Korkuyorlar", **Milliyet,** 25 Nisan 2004.

Yunanistan'ın dümen suyunda hareket etme eğilimindeydi.[175] Annan Planı reddedildikten bir müddet sonra Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği yeniden gündeme geldi. Kıbrıs'ta devam eden yoğun diplomasi trafiği nedeniyle AB ile ilişkiler ikinci plana itilmişti. 2004 Aralık ayında yapılacak zirvede Türkiye'ye tam üyelik statüsünün tanınması bekleniyordu ve bu durum KKTC'nin de geleceği ile doğrudan ilintiliydi. 2004 yılının Mayıs ayında yapılabilecek bir değerlendirmede Türkiye'ye tam üyelik statüsü tanınmazsa ortaya çıkabilecek olası gelişmeleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

x. 2004 Yılı Aralık Ayında Türkiye'ye Müzakere Tarihi Verilmeyip GKRY'nin Üyeliği Durumunda Ortaya Çıkması Beklenen Gelişmeler

Kıbrıs'taki çözümsüzlüğün devam edeceğinin anlaşılmasından sonra Türkiye'nin 2004 Aralık ayında tam üyelik için müzakere tarihi alması çok önemliydi. Aksi durumda ortaya çıkması öngörülebilen gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

(1) GKRY 1 Mayıs tarihi itibarıyla tam üye olacağı için, Yunanistan ile birlikte, Birliğin tüm karar alma organlarında temsil ve oy hakkına sahip olacaktı. (2) KKTC'nin Türkiye ile entegrasyona gitmesi dönemin şartları içinde denklemin tüm bileşenleriyle mevcut durumu içinden çıkılmaz hale gelecekti. (3) Bunun anlamı bundan sonraki üyelik sürecinin olduğundan iki kat daha sancılı geçecek olmasıydı. (4) Bu yıllarda NATO'nun merkezi konumu aşınmaktaydı. AB üyeliği yolundan dönüldüğünde Avrupa Ordusu konusunda sağlanan garantiler gelecekte Türkiye'nin çıkarlarını korumakta yetersiz kalacaktı. (5) AB, Balkanları, Rusya'yı ve Kafkasya'yı giderek etki alanına çekmekteydi. (6) AB üyesi olamamak dış politikada bu alanlardaki hareket kabiliyetini kısıtlayacaktı. (7) İçine kapanmaya başlayacak olan zayıf ekonomi zorlanacaktı. (8) GB Antlaşması aleyhte işleyecek, pazar ve dış sermaye kaybına uğranacaktı. (9) Tüm ekonomik makro ve mikro dengeler sarsılacaktı. (10) Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki siyasal ağırlık kaybedilecek, bu bölgelerde hassas dengeler üzerine kurulmuş olan ekonomik ilişkiler zayıflayacaktı. (11) Türk Cumhuriyetleri ve bağımsızlığını yeni kazanmış yakın çevre ülkeleri üzerindeki etki kalkacak prestij kaybına uğranılacaktı.

2004 yılındaki son genişlemesinden sonra AB, yakın gelecekte Avrupa coğrafyasında, ekonomik, siyasal ve askeri birlik bazında bütünleşecek dev bir

[175] Neşe Düzel, "Özbekistan Rum-Yunan Yanlısıdır", **Radikal,** 3 Mayıs 2004; Yasemin Çongar, "Genişleyen AB, ABD ve Biz (1)", **Milliyet,** 3 Mayıs 2004; **Milliyet**, Kuzey'e Ambargo Bitsin Tasarısı, 3 Mayıs 2004; Sami Kohen, "Herkes Kendi Yolunda (mı?)", **Milliyet,** 4 Mayıs 2004.

sanayi ve bilgi toplumuna doğru yol almaktaydı. AB'nin Barents Denizi, Atlantik Okyanusu, Akdeniz ve Karadeniz'le çevrelenen merkezi bir coğrafyada yerleşik, yarım milyar nüfusa, ABD'nin üstünde bir milli hasılaya ve ticaret hacmine sahip olması bekleniyordu. Böylece Avrasya'da bugüne kadar kurulmuş olan tüm dengeler değişecekti. Bu durumda AB dışında kalan Türkiye, yüzünü doğuya dönmek zorunda kalacak ve üçüncü dünya ülkesi olma yoluna girecekti.[176]

Ekonomik gelişmişlik ve büyüme hızında 1960'lı yıllarda aynı düzeyde olduğu Portekiz ve İspanya'nın çok gerisinde kalan Türkiye ile bu ülkeler arasındaki makas açılmaya devam edecekti. 2004 yılında dünya ticareti, ekonomist Peter Drucker'in söylemiyle; AB, ABD liderliğindeki NAFTA ile Doğu Asya olmak üzere üç kutuplu bir bloklaşmaya doğru gitmekteydi.[177] Söz konusu üç blok dünya ekonomisinin %84'üne hakim durumdaydı. Bu bakımdan kalan %20'lik bölüme mahkûm olmamak için Türkiye'nin bu üç bloğun en büyüğü olan AB ile entegrasyonunu tamamlaması sürdürülebilir ekonomik büyüme için hayati önemdeydi.

Ayrıca, akamete uğramamış üyelik süreci, Türkiye'yi dış politikanın en uzun erimli hedeflerinden biri olan batılılaşmak ve çağdaşlaşmak hedefine ulaştıracaktı. Üyelik, modernleşme sürecinde, Cumhuriyetin kurucu felsefesini ve kurucuların geleceğe bakışını doğrulayan kilit bir aşama, aynı zamanda çok partili demokrasinin istikrarını sağlayan bir sigorta olacaktı. Bu yıllarda küresel alanda, AB dışında Türkiye'nin dahil olabileceği başka bir ekonomik yapılanma mevcut değildi. Dünyada üç tane ekonomik birliktelik vardı. Bunlar AB, NAFTA ve Şangay Beşlisi idi ve Türkiye'nin üye olabileceği tek birlik AB idi.

Güçlü ekonomik grupların dışında kalmak üretimin pazarsız kalması sonucunu doğuracaktı. Türkiye'nin yer aldığı coğrafyadaki ülkelerin en büyük ticari ortağı AB idi. Pazar derinliği ve mali güçleri zayıf olan bu ülkeler, Türkiye'yi AB'ye açılan pencere olarak algılıyorlardı. Ege denizindeki ihtilaf, Kıbrıs sorunu mülklerle ilgili tazminat davaları AB üyeliği gerçekleştiğinde kolaylıkla çözülebilecek sorunlardı.[178] AB son genişlemesiyle Norveç ile İsveç hariç tüm Avrupa'yı içine almış olacaktı. Türkiye'nin bu oluşum dışında kalması, dış politika kurgusunun tüm bileşenlerini olumsuz etkileyecekti.

---

[176] 2013 yılında Türkiye'nin bir gelişmekte olan ülkeler örgütü olan Şangay Beşlisi Örgütü'ne yaklaşmak için yaptığı girişimler bu öngörüyü haklı çıkartmıştır.

[177] Şükrü Elekdağ, "AB'den Başka Seçenek Yok", **Sabah,** 25 Şubat 2002. s. 14.

[178] İlter Türkmen, "Neden AB?", **Hürriyet,** 4 Ekim 2003. s. 7.

Üye olunamaması durumunda askeri harcamalar artacağı için zorda olan ekonomik dengeler sarsılacaktır. Bu durum turizm gelirlerinde düşüşe sebep olacaktı. Dış borçlanmada kredibilite düşeceğinden daha yüksek faizlerle borç bulmak zorunda kalınacaktı. Döviz kurlarının dengede tutulması zorlaşacak ve ekonomik dengeler zora girecekti. Aynı olumsuzluklar KKTC için de geçerli olacaktı. AB üyesi olan Rumlar ilk fırsatta AB Bakanlar Konseyi'ne başvurarak adanın Türkiye'den kurtarılmasını isteyebilecekti. AB'nin Türkiye'ye askeri müdahalede bulunması ihtimal mümkün değildi fakat yaptırımların uygulanacak olması kuvvetle muhtemeldi

Asaf Savaş Akat 2002 yılında TÜSİAD için hazırladığı raporda, AB dışında kalınması halinde Türkiye'den çıkan sermayenin giren sermayeden çok olacağı, bunun doğal sonucu olarak da 2003-2012 yılları arasındaki ortalama büyümenin en iyi ihtimalle %2.6, GSMH'nin ise bugünkü seviyede, yaklaşık 3.250$ civarında kalacağını hesaplamıştı. Üyelik durumunda ise aynı dönemdeki büyüme hızının %7.3'e, GSMH'nin ise 9.000$ çıkacağı hesaplanmıştı.[179] Üyelik ile oluşacak ortamı üniter devlet yapısı için riskli görenler fakirliğin getireceği riskleri gözden kaçırıyorlardı. Bunlara ek olarak AB ülkelerinde yaşayan yaklaşık 3.5 milyon Türk vatandaşının geleceği ve elde edilen kazanımları tehlikeye girecekti. Türkiye'nin Birliğe katılması Yunanistan ve GKRY'nin güvenliğini de garanti edecekti.

AET'nin temellerinin atıldığı ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda Fransa, savaşın mağlubu Almanya'yı Topluluğun içine alarak, baş edemediği ezeli düşmanını etkisiz hale getirmeyi planlamış ve başarılı olmuştu. Aynı durum 2004 yılında Yunanistan ve GKRY için de geçerliydi. Hem Yunanistan hem de GKRY 2004 yılında ve gelecekte, tüm ekonomilerini silahlanmaya yöneltseler de ezeli düşmanları ile baş etmeleri imkan dahilinde değildi. Arkalarına almaya çalıştıkları uluslararası toplum, ABD ve AB'nin askeri bir çatışmada, bizzat Yunanistan'ın yanında çatışmayacağı gerçeğini Yunanlılar da bilmekteydi. Zaten bu nedenle silahlanmaya bu kadar büyük meblağlarda para harcanıyordu ve bu durum gelecek yıllarda Yunan ekonomisini iflasa sürükleyecektir.

xi. Kıbrıs Sorunu'nun Tarihsel Analizi

Kıbrıs sorunu 1990 yılına kadar Türkiye, KKTC, Yunanistan, GKRY üçgeninde devam eden, süper güç rekabetine konu olan bölgesel bir sorundu. 1990 yılında Rum tarafı AB'ye üyelik için başvuruda bulundu. Böylece sorun,

---

[179] A. Savaş Akat, "AB ve Ekonomik Büyüme", **Sabah,** 9 Haziran 2002. s. 11.

dış aktörlerin ektin olarak katıldığı, uluslararası bir problem haline geldi. Rumlar kendi iç kamuoylarında ve uluslararası ortamda, masumu oynamaktadır. Rum tarafı ve Yunanistan'da Kıbrıs tarihi ile ilgili yazılan tüm kitap ve metinlerde, tüm olaylardan Türkler ve yabancılar sorumlu gösterilmekte, Yunan-Rum tarafı haksızlığa uğramış izlenimi verilmektedir. EOKA ve Grivas hakkında tek kelime olumsuz metin yazılmamaktadır. Makarios'un uygulamaya koyduğu tedhiş eylemleri, 1963 yılındaki "13 maddelik" metin konusunda sergilediği tutum, 1963-1974 yılları arasında Türklere karşı uyguladığı sistematik soykırım, Acheson Çözüm Planlarını çarpıtması, 1968-1978 yılları arasında gerçekleşen toplumlararası görüşmelerde uzlaşmaz tutumundan vazgeçmemesi ve çözüm için güç kullanımını yeğlemesi, EOKA-B'nin Grivas başkanlığındaki katliamları yazılı kaynaklarda yine aynı şekilde yer almaktadır.[180] Tüm anlatılanlardan, Makarios ve Grivas'ın efsane haline getirilmesinden sonra Rum toplumunun Türklerle anlaşmayı istemesi zorlaşmaktadır.

Kıbrıs konusunda Türkiye'nin kendi tezlerini işlemesi, karşı tarafı suçlaması meseleyi hafifsemektir. 1974'te gerçekleştirilen özellikle ikinci müdahale uluslararası hukuk temelinde yapılmış bir Barış Harekâtıdır. Oysa uluslararası toplum olayı, egemen ülkede yaşayan bir azınlığın dış müdahale ile bütünden koparılması ve işgal edilen topraklarda bağımsız devlet haline getirilmesi olarak kabul etmiştir. Uluslararası ortamda Türkiye ile iyi ilişkileri olan ve KKTC'yi tanıyacak devletler vardı(r). Fakat tanıma, üçüncü devletlerde yaşayan azınlıklara dışarıdan yapılacak müdahaleleri yasallaştıracağı için gerçekleşmemiştir. Örneğin, Türkiye Azerbaycan için Ermenistan'a askeri ambargo uygularken ve her alanda Azerbaycan'ı desteklerken, Azerbaycan bile KKTC'yi tanımamaktadır. Çünkü bu tanıma Ermenistan'ın Karabağ işgalini de tanımak anlamına gelecektir.[181] Mesele çok bilinmeyenli bir denklem halini almıştır. İlk yapılması gereken geçmişte yapılanların değerlendirilmesi ve yanlışlardan gerekli derslerin çıkarılmasıdır. Bugün AB'nin ve ABD'nin Kıbrıs'ta taraf olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Girit de aynı işbirliği çerçevesinde Osmanlı Devleti'nden koparılmıştı. Batı medeniyetinin temellerini

---

[180] Aleksis Irakilidis, **Ta Nea, Radikal**, 7 Eylül 2002, s. 8; Adams, a.g.m., s. 101; Loizos, a.g.m., s. 641-642. EOKA-VITA örgütünün Kaji isimli militanı, "Gazievran adlı Türk köyüne saldırdıklarını ve bir evdeki yedi Türkü, küçük bir çocuk dahil makineli tüfekle öldürdüğünü, fakat bunun savaş olduğunu" anlatmaktadır. Oysa söz konusu tarihte Kıbrıs'ta savaş yoktu ve EOKA militanları kanlı katliamlarını meşrulaştırmak için bu söylemi kullanıyorlardı. Yine, 1974 harekâtı esnasında Türk Ordusunun önünden kaçan Argaki Köyündeki Rumlar'dan EOKA VİTA üyesi olanlar, kaçmadan önce köyde bulunan yaklaşık elli yaşlı Türkü öldürmek istemiş fakat Türk Ordusu'nun bunun intikamını alacağından korkularak söz konusu katliamdan vazgeçilmiştir. Bkz. Loizos, a.g.m., s. 641-642 ve 645, 651.

[181] Bahçeli, a.g.m., s. 209.

oluşturan yapıda Yunan kültür mirasının temel taşlardan biri olduğu kabul edilmektedir. Bu durum son iki asırda Yunanistan'a hak etmediği avantajlı bir pozisyon sağlamış ve çifte standartların dile getirilmeyen gerekçesi olmuştur.

Kıbrıs sorunu çok bilinmeyenli çözümsüz bir denkleme benzetilebilir. Söz konusu çok bilinmeyenli çözümsüz denklemi çözerken önce çözüme en yakın bileşenlerden başlanması ve sabit değerli değişmeyenlerle uğraşılarak vakit geçirilmemesi gerekir. Kıbrıs politikasında bu durum hayatiyet arz etmekteydi ve halen bu durum değişmemiştir. Denklemin karşı tarafında 1) GKRY uluslararası ortamda resmen tanınmaktadır ve uluslararası alanda tüm adayı temsil etmekteydi, 2) Dünya siyasetini yönlendirenler Yunan hayranıdırlar ve Rumlarla ilgili sorunlarda tarafgir davranmaktaydılar, 3) Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki en büyük engel Kıbrıs'taki çözümsüzlüktü, 4) Çözümün, çok kısa bir zaman aralığına sıkışmıştı, kum saati Türklerin aleyhine, Rumların lehine akmaktaydı, 5) GKRY, 2004 Mayısında AB'nin tam üyesi olmuştu, 6) Kıbrıs ile entegrasyon tehditleri sonuç vermeyecekti, 6) 1974'den sonra oluşan fiili dengenin bir çözüme olduğu gibi dahil edilmesi mümkün değildi, 7) Çözümsüzlük artık çözüm değildi ve statüko değişmek zorundaydı.

Rumların değiştiremeyeceği sabit değerli değişmeyenler ise; 1) AB üyeliği yoluyla Kıbrıs sorununu kendi tezleri doğrultusunda çözmeleri mümkün olmayacaktı, 2) 1960'da kurulan düzen Rumların ihtirasları neticesinde yıkılmıştı, 3)1960 öncesine dönmek mümkün değildir, 4) Kıbrıs'ın Kuzey'ine dönebilme ihtimalleri ortadan kalkacaktır, 5) Türkiye'nin AB'den uzaklaşması içinde bulundukları güvenli ortamı kırılgan hale getirecektir, 6) Silahlanmaya daha fazla kaynak ayıracakları için ekonomileri zorlanacak ve fakirleşeceklerdi, 7) En önemlisi hiçbir AB ülkesi askeri Rumlar için Türkiye ile savaşmayacaktı. Bu nedenle Rumların Türkiye ile askeri alanda baş edebilmeleri öngörülebilir gelecekte mümkün değildi.

2004 yılında Annan Planı Rumlar tarafından reddedildikten sonra ulaşılacak her çözüm önemli eksileri beraberinde getirecekti. Çözümün artıları zamana yayılacağı için eksiler daha fazla hissedilecekti.[182] Bu sabit değerler Yunan dış politikasının artı çarpanı iken Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından eki çarpanı temsil ediyordu. Tüm bunların yanında, Türkiye'ye bağlı olan ve Yunanistan'ın artı hanesine yazılan altıncı sabit değer Kıbrıs politikasındaki tutarsızlıktı. Oysa Rumlar kendi açılarından çok tutarlı bir politika

[182] İlter Türkmen, "Kıbrıs Senaryoları", **Hürriyet,** 14 Eylül 2002. s. 20.

izlemekteydiler. Şöyle ki; Türkiye 1950'li yıllardan 1974 barış harekâtına kadar Kıbrıs'ta siyasal temellere dayanan bir federasyon yapısını savunmuştu. Barış harekâtından sonra bu tezinden vazgeçerek coğrafi temellere (taksime) dayanan bir federasyon tezini savunmaya başlanmıştır. Rum Kesiminin AB tam üye adaylığından sonra konfederasyon tezi savunulmaya başlanmış ve son olarak da Rumların AB üyeliğiyle KKTC ile entegrasyon planları gündeme getirilmiştir. Bu son tezin uygulanamayacağı 2004 yılında da açıkça belliydi.

Yaklaşık her on yılda bir yeni tez geliştirilerek dört farklı tez savunulmuştu. Rum kesimi ise tek tez üzerinde, 1960 Antlaşması ile kurulan düzenin geri gelmesini savunmaya devam etmiş ve tüm politikalarını buna göre düzenlemiştir. Rumlar, politik bir akıllılık yaparak 1960'ta kurulan düzeni korumuşlardı ve bu düzen ile AB üyesi olmuşlardır. Örneğin; Rum Kesiminde resmi dil halen İngiliz'cedir. Rum tarafında tedavülde olan Kıbrıs Lirasının üzeri üç dilde, İngilizce, Türkçe ve Rumca yazılmaktadır. Resmi televizyonda ve radyo kuruluşlarında haberler üç dilde yayınlanmaktadır. Aleyhte gelişen diğer bir konu da, dünyanın hemen her yerine vizesiz gidebilme imkânı veren ve GKRY tarafından düzenlenen Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu almak için başvuruda bulunan ve çalışmak için her gün Rum tarafına geçen KKTC'li Türklerin sayısının gün geçtikçe artmasıydı. Güneyde iş imkanları Kuzey'den daha genişti çünkü 1974 Harekatı'ndan sonra GKRY uluslararası toplum tarafından tanınmamın vermiş olduğu avantajları kullanarak devlet olmanın tüm imkan ve imtiyazlarından sonuna kadar faydalanmıştır.[183]

BM Güvenlik Konseyi'nin 1983 yılında aldığı ve KKTC'nin ilanını "ayrılıkçı bir deklarasyon" ve hiçbir devleti KKTC'yi tanımamaya davet ettiği 541 sayılı kararı hala yürürlüktedir. Bu kararın yürürlükte olması, KKTC'nin Türkiye hariç, yakın ilişkide olunan akraba topluluklar dahil hiçbir devlet tarafından tanınmaması Türkiye'nin ve Denktaş'ın tezlerini zayıflatmakta, kabul edilebilirliklerini azaltmaktadır. BM Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1990 tarih, 649 sayılı kararıyla Türkiye'nin 1974'ten beri savunduğu "iki toplumlu, iki kesimli federal çözüm" tezini kabul etmiştir.[184] Bu karar değerlendirilebilseydi bugün Kıbrıs konusunda farklı bir konumda olunabilirdi. 1961 yılında AET'ye yönelik politika gibi, 1974 barış harekâtından sonra tutarlı ve gelecekteki gelişmeleri öngörebilecek bir Kıbrıs politikası izlenememiştir.

---

[183] Maria, a.g.m., s. 351.
[184] Cengiz Çandar, "Sahte Soru: AB ya da KKTC", **Yeni Şafak,** 7 Kasım 2001. s. 9.

Kıbrıs, Türkiye'nin güney kanadında son derece önemli stratejik bir konuma sahiptir. Kıbrıs'a sahip olan, Doğu Akdeniz'deki nakliyatı, Suriye, İsrail sahilleri ile Mersin ve İskenderun limanlarını kontrol edebilir. Ada Ortadoğu, Hazar bölgelerinden ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTCPBH) vasıtasıyla gelecek olan petrolün sevkinde ve taşınmasında söz sahibi olabilecekti. GKRY'nin 2004'te AB'ye tam üye olmasıyla AB içinde ve AB ile NATO arasında ciddi zorluklar çıkacaktı. Yunanistan bu yıllarda, Girit'te uzun menzilli A-7H uçaklarını konuşlandırdığı hava üssü, Rodos'ta da askeri havaalanına sahipti. Ayrıca GKRY'de de deniz ve hava üslerine sahipti. Rumların Kıbrıs'ın tamamına hakim olmaları durumunda, Yunanistan, "Girit-Rodos-Kıbrıs" adalar zinciriyle Türkiye'yi Ege'den İskenderun Körfezine kadar uzanan stratejik bir kontrol kuşağıyla kesintisiz biçimde çevreleyecek ve Anadolu'nun tüm deniz ulaşım yollarını kapatmak imkanına sahip olacaktı.

Denizler ve ikmal hatları Türkiye için hayati öneme sahipti. Türkiye dış ticaretinin yaklaşık %88'i deniz yoluyla gerçekleştirilmekte ve bu ticaretin en önemli kalemini petrol oluşturmaktaydı. Sivil stoklar dahil olmak üzere kriz zamanında maksimum bir aylık stok kullanma kapasitesi mevcuttu ve denizlerin Yunanistan ve Türkiye düşmanlarınca kontrol edilmesi, istenildiğinde Türk ekonomisini felce uğratabilecek bir silahtı. Türkiye AB üyesi olduğunda bu kaygıları ortadan kalkacaktı.

1856 Paris Antlaşması ile Avrupa uluslar topluluğuna kabul edilen Türklerden Girit koparılmaya çalışılmıştı.[185] 1908 kasımında Girit Meclisi Yunanistan'la birleşmeye karar vermiş ve Yunanistan kurulduktan yaklaşık 78 yıl sonra Girit'te Enosis gerçekleştirilmişti. İkinci Enosis sırası Kıbrıs'tadır ve bu alandaki çalışmalar vakit geçirilmeden uygulamaya konulmuştu. Türkiye tam üye olmadan, Kıbrıs'ın AB'ye girişi fiili Enosis anlamına gelmekteydi. Zaten askeri strateji bilimine göre Edremit Körfezinden, Kaş Burnu'na kadar Türk sahilleri Yunanistan'ın stratejik işgali altındaydı[186] (stratejik işgal ile fiili işgal karıştırılmamalıdır).

Açık denizlerle irtibat Kaş Burnu ile İskenderun Körfezi arasındaki çizgide yer almaktaydı. Bu irtibatın anahtarı da Kıbrıs Adası idi. Ada üzerindeki söz hakkının yitimi, açık denizler ile stratejik irtibatın da kaybı anlamına gelecekti. Tarihi gerçekler, diplomasi ile taçlandırılmayan askeri zaferlerin ve kazanımların zaman içerisinde erimekte ve bazı durumlarda

---

[185] Murat Bardakçı, **Hürriyet** 12 Kasım 2000. s. 24.
[186] Necati Özfatura, **Türkiye**, 10 Aralık 2000.

kayıplara dönüşmekte olduğunu göstermektedir. Diplomasi askeri zaferlerin artı çarpanıdır. Diplomasi alanındaki başarısızlık karşı tarafın hanesine artı olarak yansımakta, bununla doğru orantılı olarak da kazanımlar kayıplara dönüşebilmektedir. Kıbrıs tarihi bu doğrultuda bir seyir takip etmiştir.

SONUÇ

Kıbrıs sorunu taraflara eşit mesafede ve ilgili devletlerin işbirliği olmadan çözülebilecek bir sorun değildir. 2004 yılı Nisan ayında gelinen son noktada Kıbrıs sorunun çözülememiş olmasının sorumluluğu paylaşılmak durumundadır. Denklemin çözümü, tarafların tek taraflı bir çözüm sağlamaya muktedir olmadıklarını anlamaları ile mümkündür. Türk tarafı savunduğu temel tezleri ve vazgeçilemez kırmızıçizgilerini kendi içinde mutabakat sağlayarak yeniden belirlemelidir. Çözümsüzlük çözüm değildir ve tarihin kum saati aleyhte akmaktadır.

Dış politikanın içinden geçtiği çalkantılı dönemlerde yapılan yanlışlar, ihmal edilen sorunlar daha sonra yığılmış olarak tekrar su yüzüne çıkmaktadır. Sorunları zamana yayarak çözme fırsatı maalesef kaçırılmıştır. Çözümsüzlüğün tek sorumlusu olarak Yunanistan ve GKRY'i görmek sorunları çözmeyecektir. AB ve BM, ABD ve Avrupa diğer tüm konularda farklı düşünseler de, Kıbrıs konusunda toplu halde Rum tezlerini desteklemektedirler. Realist anlayış takip eden bir durumla karşı karşıya kalınmıştır. AB Kıbrıs çözümünde tarafsız kalabilseydi, yada eşit bir çözümden yana ağırlığını koyabilseydi, ya Güneye baskı yaparak KKTC'yi GKRY ile birlikte AB üyeliğine alırlar ya da Türkiye'nin tam üyeliğinin önünü açar ve Türk tarafının elini rahatlatırlardı. AB yetkilileri Yunanistan'ın baskısı ile bunun tam tersini yapmayı tercih etmişlerdir.

Türkiye ve Yunanistan geleceklerini Kıbrıs sorunu ile meşgul etmek istemiyorlarsa Adada çözüme ulaşılması için tüm güçlerini kullanmalıdırlar. Türk tarafı ödün vermez konumunu yumuşatmalı, Rum tarafı da AB'nin ve destekçilerinin arkasına sığınarak müzakere etmiş olmak için masaya oturmaktan vazgeçmeli, adada artık 1974 öncesine dönülemeyeceğini kabul etmelidir. Kıbrıs'ta çözüm, Türk-Yunan ilişkilerini, Doğu Akdeniz'in istikrarını, Türk-Amerikan ilişkilerini ve hepsinden önemlisi Ankara-AB ilişkilerini, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini etkileyecek ve belirleyecektir. Avrupalılaşma yolunda ilerleyen Türkiye'nin önüne Kıbrıs gibi hayatiyet arz eden bir ikilemde seçimde bulunmak dayatılmış durumdadır.

Ankara, (Hükümet ve dış politikanın yapılmasında söz sahibi diğer aktörler) kum saatinin Türkiye'nin aleyhine aktığını görerek bir çözüme ulaşma uğraşı vermektedir. Kıbrıs çok bilinmeyenli denkleminde çözüm de kendi içinde bilinmeyenleri ve sabit değerleri barındırmaktadır. Kıbrıs konusu yaşayan ve yaşanan bir süreç olduğu için gelecek hakkında öngörüde bulunmak,

özellikle çok bilinmeyenli denklem ortamında imkansızdır. AB ile yürütülen tam üyelik sürecinde Kıbrıs sorununun da dolaylı olarak yer alması Ankara'yı diğer bir ikileme düşürmektedir.

KAYNAKÇA

A-RESMİ BELGELER

2000 Yılı Genişleme Stratejisi, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000, AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2000.

Annan Planı, (Basıs For Agreement on a Comprehensıve Settlement of The Cyprus Problem).

Congressional Record, *Human Rights in Cyprus, Greece and Turkey*, April 14, 1983. US. Government Printing Office, Washington, 1983.

T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Dış Basında Türkiye ve AB**, 30 Nisan 2002.

T.C. Resmi Gazete, 10 Haziran 2003, Sayı-23721. Yasama Bölümü.

T.C. Resmi Gazete, 29 Kasım 2002, Sayı; 24951, Yasama Bölümü.

Türkiye-AB Gümrük Birliği Antlaşması.

Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara, 2002.

Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu Yayını, Ankara 2002.

B-KİTAPLAR:

Bozer, Ali, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı I**, Sayı: 35, (Eylül-Ekim 2000).

Denktaş, R. Rauf, Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş, Yorum Yayınları, Lefkoşa 1994.

_______, **Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş**, Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1994

Dış Basında Türkiye ve AB, T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 30 Nisan 2002.

Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1939**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Mayıs-1981.

İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs Sorununun Kökleri,** Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2000.

Kıbrıs Anlaşmazlığı Kronolojisi 1878-1978, Kıbrıs Tarihi Araştırma Cemiyeti yayını, b.t.y.

Kumcuoğlu, Ertuğrul, **Yeni Türkiye Avrupa Birliği Özel Sayısı** I, Sayı: 35, (Eylül-Ekim 2000).

Meriç, Cemil, **Umrandan Uygarlığa**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Osmanlı Ansiklopedisi, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, C. III, İstanbul, 1994.

Osmanlı Ansiklopedisi, 2. Baskı, Ağaç Yayınları, C.VI, İstanbul, 1994.

Sonyel, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, II. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Birliği III**, 1. Baskı, Ümit yayıncılık, Ankara, 2000.

_______, Türkiye ve Avrupa Topluluğu-II, 1. Baskı, Ümit yayıncılık, Ankara, 1993.

C-MAKALELER

Adams, T. W., "The American Concern in Cyprus", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, S. 401, America and the Middle East (Mayıs, 1972).

Bahçeli, Tozun, "Searching for a Cypruss Settlement: Considering Options for Creating a Federation, a Confederation, or Two Independent States", *Publius*, S. 30, No: 1, The State of American Federalism, 1999-2000 (Kış, 2000).

Coufoudakis, Van, "UN Peace Keeping and Peace Making and the Cyprus Question", **The Western Political Quarterly,** S. 29, No: 3 (Eylül 1976).

Ecevit, Bülent, "Türkiye Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs" konulu konuşması, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S. 1-2, No: 367, C. 39, Ankara 1999.

Georgiades, Savvas Daniel, "Public Attitudes Towards Peace: The Greek-Cypriot Position",

Hadjipavlou, Maria, "The Cyprus Conflict: Causes and Implications for Peacebuilding", **Journal of Peace Research,** S. 44, No: 3 (Mayıs 2007).

Hoffmeister, Frank, "Cyprus v. Turkey, App. No. 2578/94", **The American Journal of International Law,** S. 96, No: 2 (Nisan, 2002).

İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Aday Ülkeler İlerleme Raporları, Eylül-Aralık 2000, Sayı: 147.

Journal of Peace Research, C. 44, No. 5 (Eylül 2007).

Loizos, Peter, "Intercommunal Killing in Cyprus", **Man, New Series,** S. 23, No: 4 (Aralık, 1988)

Mallinson, William, “Cyprus, Britain, the USA, Turkey and Greece in 1977: Critical Submission or Submissive Criticism?”, **Journal of Contemporary History,** S. 44, No: 4 (Ekim 2009).

Souter, David, “An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem”, **Third World Quarterly,** S. 6, No: 3 (Temmuz 1984).

Stegenga, James A., “UN Peace-Keeping: The Cyprus Venture”, **Journal of Peace Research,** S. 7, No: 1 (1970).

Wolfe, James H., “Cyprus: Federation Under International Safeguards”, *Publius,* S. 18, No: 2, Bicommunal Societies and Polities (Bahar, 1988).

D-GAZETE MAKALELERİ

Akat, A. Savaş, “AB ve Ekonomik Büyüme”, **Sabah,** 9 Haziran 2002.

Akyol, Taha, “Kıbrıs Nereye?”, **Milliyet**, 13 Aralık 2003.

Bardakçı, Murat, **Hürriyet** 12 Kasım 2000.

Berberoğlu, Enis, “TÜSİAD’ın Kıbrıs Mektubu”, **Radikal**, 29 Kasım 2001.

Berkan, İsmet, “Amerika Sırtını Döner mi ?”, **Radikal,** 18 Mart 2003.

_______, “Denktaş’ın Gücü Nereden Geliyor ?”, **Radikal,** 19 Aralık 2002.

Bila, Fikret, “14 Aralık’ta Annan Planı Oylanacak”, **Milliyet,** 8 Aralık 2003.

_______, “MGK Bildirisi”, **Milliyet,** 07 Nisan 2004.

_______, “Zirveden Sonra MGK”, **Milliyet,** 8 Ocak 2004.

Bila, Hikmet, “Verheugen Faktörü”, **Cumhuriyet,** 20 Şubat 2002.

Birand, M. Ali, “Ankara Nihayet ‘Kararı Ben Veririm’ Dedi”, **Posta,** 18 Aralık 2003.

_______, “Klerides, AB’ye Fazla Güvenmemeli” **Posta**, 27 Şubat 2002.

_______, “Asker Topu Hükümete Attı”, **Posta,** 07 Nisan 2004.

Birsel, Murat, “AB’den Vaz mı Geçeceğiz? Nasıl Yani!..”, **Sabah**, 4 Kasım 2001.

Çandar, Cengiz, “Sahte Soru: AB ya da KKTC”, **Yeni Şafak,** 7 Kasım 2001.

Çevik, İlnur **Turkish Daily News**, 11 December 1999.

Çongar, Yasemin, “Genişleyen AB, ABD ve Biz (1)”, **Milliyet,** 3 Mayıs 2004.

Demirel, Süleyman, **Turkish Daily News**, 10 December 1999 tarihindeki röportajı.

Denktaş, Rafu, “Sözlü AB Garantisiyle Risk Almak Şehitlere Yakışmıyor”, **Milliyet**, 7 Nisan 2004.

Doğan, Yalçın, “Nafile Turlarla Yasaklar Ama, İlle Ev Ödevimiz”, **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 2002.

Düzel, Neşe, “Özbekistan Rum-Yunan Yanlısıdır”, **Radikal,** 3 Mayıs 2004.

Düzgören, Koray, “ Türkiye de, Kıbrıs da AB’ye girmesin diye…”, **Yeni Şafak**, 18 Şubat 2002.

Elekdağ, Şükrü, “AB’den Başka Seçenek Yok”, **Sabah,** 25 Şubat 2002.

_______, “Kıbrıs’ı Peşkeş Çekmek mi?”, **Sabah**, 25 Kasım 2001.

Eralp, Yalım, “Gerçekler ve Kıbrıs”, **Tercüman**, 11 Aralık 2003.

Ergin, Sedat, “Referandum”, **Hürriyet**, 3 Aralık 2003.

Güven, Erdal, “Bu Seçimin Kazananı Yok”, **Radikal,** 16 Aralık 2003.

_______, “Lahey’de Tarihle Randevu”, **Radikal,** 11 Mart 2003.

_______, “Zirve’nin Anahtarı Kıbrıs”**, Radikal,** 12 Aralık 2002. s. 9.

Hatay, Özer, “Kıbrıs Sorununun Çözümsüzlüğüne Konan Teşhis”, **Dünya,** 12 Nisan 2003.

Irakilidis, Aleksis, **Ta Nea, Radikal**, 7 Eylül 2002.

İpekçi, Abdi, “Kıbrıs’ta Durum”, **Milliyet,** 14 Ekim 1974.

Kırbaki, Yorgo, “Hem Hayır Dediler Hem Korkuyorlar”, **Milliyet,** 25 Nisan 2004.

_______, “Kıbrıs’a Bağdat Faktörü Karıştı”, **Radikal,** 15 Eylül 2002.

KKTC Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı Münir Ergun’un Boğaziçi Üniversitesinde Düzenlenen “Kıbrıs’ın AB Üyeliği” konulu uluslararası konferanstaki konuşması. **Milliyet**, 7 Mayıs 2002.

Kohen, Sami, “Herkes Kendi Yolunda (mı?)”, **Milliyet,** 4 Mayıs 2004.

_______, “Kıbrıs Kritik Dönemeçte”, **Milliyet,** 29 Ağustos 2002.

_______, “Kofi Annan Bu Kez Başarır mı?, **Milliyet,** 6 Eylül 2002. s. 20; **Milliyet,** “Hadi Artık Uzlaşın”, 07 Eylül 2002.

_______, “Seçim’in “dış” Etkisi”, **Milliyet,** 30 Mart 2004.

_______, “Yunan Başkan”, **Milliyet,** 02 Mayıs 2003.

Münir, Metin, “Kıbrıs’ta Birinci Raund Sonuçları”, **Sabah,** 26 Şubat 2002.

Özel, Soli, “KKTC’de İkinci Seçim Olur”, **Sabah**, 5 Aralık 2003.

Özfatura, Necati, **Türkiye**, 10 Aralık 2000.

Özkan, İ. Reşat, “Ege’de Diyalogmuş! Hadi Canım Sen de” **Finansal Forum**, 07 Şubat 2002.

Rauf Denktaş'ın Zaman Gazetesi'ne verdiği röportaj, **Zaman**, 17 Şubat 2003.

Sachs, Susan, "Greek Cypriots Reject a U.N. Peace Plan", **New York Times,** April 25, 2004.

_______, "Torn Cyprus Votes on Saturday: Will It Enter Europe United?", **New York Times**, April 24, 2004.

Soysal, Mümtaz, "Avrupa Dersleri", **Cumhuriyet**, 6 Nisan 2002.

Sökmenoğlu, Murat, "Orgeneral Aytaç Yalman ve Kıbrıs Gerçeği", **Ortadoğu**, 23 Eylül 2002.

Tağma, Korkmaz, "Barış Projesi ve Kıbrıs", **Zaman,** 17 Şubat 2003.

Talat, Mehmet Ali, "Kıbrıs'ta Zaman Daralıyor", **Radikal,** 16 Eylül 2002.

Tunaya, Tarık Zafer, "Kıbrıs Bir Devlet midir?", **Milliyet,** 22 Şubat 1964.

Türkmen, İtler, "Kıbrıs Senaryoları", **Hürriyet,** 14 Eylül 2002.

_______, "Neden AB?", **Hürriyet,** 4 Ekim 2003.

Ülsever, Cüneyt, "Kıbrıs'ta Kırmızı Çizgiler Yok Oluyor", **Hürriyet,** 22 Mayıs 2003.

Ünal, Hasan, "Denktaş'tan Yeni Öneriler", **Zaman**, 14 Temmuz 2003.

Ünaydın, Tevfik, "Kıbrıs Sorununda Çözüme Doğru", **Cumhuriyet,** 25 Ocak 2002.

Watson, Rory, "Takvim Reforma Bağlı", **The Times**, 10 Temmuz 2002; Radikal, 13 Temmuz 2002.

Yetkin, Murat, "Ankara Kıbrıs'ta Çıkış Yolu Arıyor", **Radikal,** 19 Aralık 2002.

_______, "Erdoğan: Annan Sözünde Durmadı", **Radikal,** 10 Mart 2003.

_______, "Kıbrıs, Rodos, AB ve MHP", **Radikal,** 10 Şubat 2002.

Zeyrek, Deniz, "Bundan Sonrası Tufan, Çözümsüzlük Zorlayacak", **Radikal,** 12 Mart 2003.

E-GAZETE HABERLERİ

Cumhuriyet, "504 Mücahit Kıbrıs'tan Yurda Döndü", 29 Ocak 1966.

Cumhuriyet, "Johnson'un Mektubu Akisler Yaptı", 14 Ocak 1966.

Cumhuriyet, Leyla Tavşanoğlu-Tahsin Ertuğrul söyleşisi, 07 Ağustos 2002.

Katmerini, Başyazı, 12 Mart 2003.

Milliyet, "Çözüm Olmazsa Sıkıntı Doğar", 02 Ocak 2003.

Milliyet, "İşte O Plan", 10 Şubat 2004.

Milliyet, "Kıbrıs İçin Üç Şart", 9 Ocak 2004.

Milliyet, “Kıbrıs Kararına Hayır”, 19 Aralık 2002.

Milliyet, “KKTC Başkanı Talat”, 12 Ocak 2004.

Milliyet, “KKTC Bölündü”, 15 Aralık 2003.

Milliyet, “Rumlar Havadan Atılacak Silahlardan Korkuyormuş”, 9 Mart 2004.

Milliyet, Kıbrıs’ta Geri Sayım Başladı, Tavırlar Belli Oluyor, 7 Nisan 2004.

Milliyet, Kıbrıs’ta Geri Sayım Başladı, Tavırlar Belli Oluyor, 7 Nisan 2004.

Milliyet, Kuzey’e Ambargo Bitsin Tasarısı, 3 Mayıs 2004.

T.C. Resmi Gazete, 24 Mart 2003, Sayı; 25058, Yasama Bölümü.

Ta Nea, 10 Ekim 2002, Başyazı.

F-GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Dünya

Hürriyet

Katmerini

Kıbrıs Gazetesi

Le Figaro

Milliyet

New York Times

Radikal

The Economist

Turkish Daily News

Yeni Şafak

Zaman